МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 342.9:338.45:665

СТЕШЕНКО ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ О. В. Стешенко

Науковий керівник: **Варивода Василь Іванович**,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Стешенко В. О. Адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало у тому, щоб з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого надати пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства, норми якого регулюють суспільні відносини у досліджуваній сфері суспільного життя.

Аргументовано, що ринок нафти і нафтопродуктів - це особлива система економічних, технологічних та регуляторних відносин, які виникають з приводу формування, руху і споживання сирої нафти та нафтопродуктів, а також її переробки на території України. Дана сфера охоплює не лише торгівлю, а весь ланцюг формування вартості на нафту та нафтопродукти, - від імпорту і (обмеженого) видобутку нафти, її транспортування і переробки, до оптової й роздрібної реалізації бензину, дизельного пального та інших нафтопродуктів кінцевим споживачам.

З'ясовано, що державне управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це діяльність держави (в особі уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо формування та забезпечення необхідних умов для належного функціонування відповідного ринку, а також впливу на його суб'єктів з метою корегування їх поведінки за

допомогою різноманітних адміністративних важелів відповідно до існуючих законодавчих вимог, стандартів та правил.

Зауважено, що державна політика у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це стратегічно орієнтована, планомірна, систематизована діяльність уповноважених органів державної влади, яка спрямована на організацію, координацію та корегування процесу функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, у тому числі за допомогою використання інструментів державного примусу, з огляду на вимоги чинного законодавства України.

Доведено, що мета державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів полягає у створенні необхідних правових, економічних, інституційних, адміністративних та інших умов, які забезпечать фінансово вигідне для держави функціонування даного ринку, а також сприятимуть вільній господарській діяльності фізичних та юридичних осіб в межах нього.

Відмічено, що до функцій державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів доцільно віднести наступні: 1) безпекову; 2) стабілізаційну; 3) нормативно-регуляторну; та 4) антимонопольну функцію, тощо.

Наголошено на важливості стабілізаційної функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, сутність якої полягає у здійснення діяльності уповноваженими суб’єктами щодо забезпечення стабільного функціонування ринку нафти та нафтопродуктів за рахунок формування умов готовності до надзвичайних економічних ситуацій, негативного впливу коливань міжнародного нафтового ринку, політичних або соціальних криз, а також інших ризиків.

Зауважено, що закони є центральними джерелами регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, адже саме даними юридичними документами регламентовано більшість питань у зазначеній

сфері, наприклад ними: визначається поняття, сутність та особливості нафти, нафтопродуктів, надр; окреслюються принципи, інституційні основи формування та проведення державної політики в сферах нафтовидобування, торгівлі нафтою і нафтопродуктами; закріплюються особливості транспортування вказаної корисної копалини; виділяється зміст та порядок реалізації окремих адміністративних інструментів забезпечення безпеки і законності в нафтовій галузі, проведення адміністративних процедур і таке інше.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначена нормами чинного законодавства система юридичних, інституційних, організаційних, регуляторних елементів, які уніфіковують та систематизують діяльність держави щодо регулювання та управління сферою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, забезпечуючи таким чином правильність її роботи, досягнення державного та суспільного інтересу, а також безперешкодне користування учасниками ринку своїми правами та виконання юридичних обов’язків.

Зазначено, що суб’єкти державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це сукупність спеціально-уповноважених органів державної влади, частина або весь комплекс завдань та функцій яких пов’язано із реалізацією державного управління та/або регулювання сфери функціонування досліджуваної галузі.

Підкреслено, що Парламент в системі суб’єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів: 1) окреслює головні напрями стратегічної діяльності держави з питань управління та регулювання сфери функціонування ринку нафтопродуктів; 2) формує законодавчу основу функціонування цього ринку, правового захисту надр, а також діяльності органів державної влади, які реалізують державну політику в зазначеній сфері; 3) в межах повноважень, через структурні Комітети, проводить

контроль виконання та дотримання норм законодавства, яким регламентовано порядок та особливості роботи нафтового ринку; 4) визначає обсяги державного бюджетного фінансування суб'єктів управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів.

Відмічено, що акти застосування права в рамках піднятої у роботі проблематики – це спеціальні, індивідуальні правові документи, які видаються уповноваженими державними суб'єктами з метою реалізації покладених на них законами та підзаконними нормативно-правовими актами повноважень в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. У цих актах знаходять вияв офіційні, владні рішення вказаних суб'єктів з питань матеріально-технічного, кадрового, юридичного та іншого забезпечення своєї діяльності, проведення регуляторних заходів на ринку нафтопродуктів, організації міжвідомчої взаємодії і таке інше.

Доведено, що на загальнодержавному рівні регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів центральне місце відіграють вищі органи влади, які приймають участь у визначенні напрямів та реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя, а також відповідають за прийняття комплексних рішень направлених на координацію та спрямування економічних, адміністративних та інших процесів.

Відзначена вкрай важлива роль міжнародних організацій у забезпеченні функціонування глобального ринку нафти і нафтопродуктів. Їх значення полягає в наступному: по-перше, дані організації об'єднують, у першу чергу, країни-видобувачів нафти, які володіють критично великими обсягами запасів нафти та виступають її найбільшими експортерами; по-друге, в рамках діяльності організацій відбувається діалог між експортерами та імпортерами нафти з приводу особливостей роботи глобального ринку, ціноутворення, стандартизації видобутку нафти і таке інше; по-третє, міжнародні організації на підставі широкої та різновекторної взаємодії із

державами провадять моніторинг глобального ринку нафти і нафтопродуктів, що надає можливість визначати тенденції його розвитку, ризики і таке інше.

Висвітлено досвід функціонування та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів Сполучених Штатів Америки, Канади, Венесуели, Республіки Казахстан та Азербайджану, на основі чого підкреслено, що кожна окрема країна підходить індивідуально до організації роботи цього ринку, що обумовлено історичними факторами економічного розвитку, внутрішньо-політичними процесами, рівнем демократії, транснаціональними зв'язками і таке інше.

Наголошено на необхідності прийняття нового стратегічного документу з питань економічної безпеки на найближчі декілька років, де питанням функціонування ринку нафти і нафтопродуктів присвячуватиметься безпосередня увага.

Доведено, що позитивним аспектом Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» є пріоритизація питань видобутку нафтової сировини за рахунок поглиблення розробки національної ресурсної бази. Документ висвітлює багато актуальних проблем, передусім, технічного значення пов'язаних із виконанням поставленої цілі, визначає конкретні кроки їх вирішення та прогнозує очікувані результати. Незважаючи на, здавалося б, досконалість визначеної Законом Програми, в положеннях останньої не закріплено механізм державного контролю процесу її виконання, що зумовлює декларативний характер документу.

Наголошено, що функціонування ринку нафти і нафтопродуктів сьогодні регламентовано великою кількістю нормативно-правових актів загальний недолік яких полягає у відсутності чіткого визначення змісту, завдань, функцій та інших практичних аспектів державної політики в даній сфері. Фактично, стратегічна діяльність держави у досліджуваному контексті

розчинена у положеннях, що врегульовують державне управління та регулювання всім нафтогазовим сектором.

Ключові слова: ринок, нафта, нафтопродукти, мета, завдання, функції, державна політика, правові засади, адміністративно-правовий механізм, правове регулювання, система, суб’єкти, адміністративні процедури, рівні, напрями, зарубіжний досвід, вдосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Steshenko V. O. Administrative and legal foundations of the functioning of the oil and petroleum products market. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences in the speciality 12.00.07 'Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law'. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation research presents a theoretical generalisation and a new solution to the scientific problem, which consisted in clarifying the essence and revealing the peculiarities of the administrative and legal foundations of the functioning of the oil and petroleum products market, on the basis of which proposals and recommendations aimed at improving administrative legislation whose norms regulate social relations in the studied sphere of public life.

It is argued that the oil and petroleum products market is a special system of economic, technological and regulatory relations that arise in connection with the formation, movement and consumption of crude oil and petroleum products, as well as their processing in Ukraine. This sphere covers not only trade, but the entire chain of value formation for oil and petroleum products, from import and (limited) oil production, its transportation and processing, to the wholesale and retail sale of petrol, diesel fuel and other petroleum products to end consumers.

It has been established that state management and regulation of the oil and petroleum products market is the activity of the state (represented by authorised state bodies and their officials) to create and ensure the necessary conditions for the proper functioning of the relevant market, as well as influencing its participants in order to adjust their behaviour using various administrative levers in accordance with existing legislative requirements, standards and rules.

It has been noted that state policy in the field of the oil and petroleum products market is a strategically oriented, planned, systematic activity of

authorised state authorities aimed at organising, coordinating and adjusting the functioning of the oil and petroleum products market, including through the use of state coercive instruments, taking into account the requirements of the current legislation of Ukraine.

It has been proven that the goal of state policy in the field of the oil and petroleum products market is to create the necessary legal, economic, institutional, administrative and other conditions that will ensure the financially profitable functioning of this market for the state, as well as promote the free economic activity of individuals and legal entities within it.

It has been noted that the functions of state policy in the field of the oil and petroleum products market should include the following: 1) security; 2) stabilisation; 3) regulatory; and 4) antitrust, etc.

The importance of the stabilising function of state policy in the functioning of the oil and petroleum products market was emphasised, the essence of which lies in the activities of authorised entities to ensure the stable functioning of the oil and petroleum products market by creating conditions of preparedness for emergency economic situations, the negative impact of fluctuations in the international oil market, political or social crises, and other risks.

It was noted that laws are the central sources of regulation of the functioning of the oil and petroleum products market, since it is these legal documents that regulate most issues in this area, for example: they define the concept, essence and characteristics of oil, petroleum products and subsoil resources; outline the principles and institutional foundations for the formation and implementation of state policy in the areas of oil production and trade in oil and petroleum products; establish the characteristics of the transportation of this mineral resource; and highlight the content and procedure for the implementation of individual administrative instruments to ensure security and legality in the oil industry, the conduct of administrative procedures, and so on.

It has been established that the administrative and legal mechanism for the functioning of the oil and petroleum products market is a system of legal, institutional, organisational and regulatory elements defined by the norms of current legislation, which unify and systematise the state's activities in regulating and managing the functioning of the oil and petroleum products market, thus ensuring its proper functioning, the achievement of state and public interests, as well as the unhindered exercise of their rights and fulfilment of legal obligations by market participants.

It is noted that the subjects of state policy in the sphere of the oil and petroleum products market are a set of specially authorised state authorities, part or all of whose tasks and functions are related to the implementation of state management and/or regulation of the sphere of operation of the industry under study.

It is emphasised that the Parliament, as part of the system of state policy actors in the field of oil and petroleum products market functioning: 1) outlines the main directions of the state's strategic activities in the field of management and regulation of the petroleum products market; 2) forms the legislative basis for the functioning of this market, the legal protection of subsoil resources, as well as the activities of state authorities that implement state policy in this sphere; 3) within the limits of its powers, through structural committees, monitors the implementation of and compliance with legislation regulating the procedure and specifics of the oil market; 4) determines the amount of state budget funding for entities managing and regulating the oil and petroleum products market.

It should be noted that the acts of application of law within the framework of the issues raised in the work are special, individual legal documents issued by authorised state entities for the purpose of implementing the powers vested in them by laws and subordinate regulatory legal acts in the sphere of the functioning of the oil and petroleum products market. These acts reflect the official, authoritative decisions of these entities on issues of material, technical, personnel, legal and

other support for their activities, the implementation of regulatory measures in the petroleum products market, the organisation of interdepartmental cooperation, and so on.

It has been proven that at the national level, higher authorities play a central role in regulating the functioning of the oil and petroleum products market. These authorities participate in determining the directions and implementation of state policy in various spheres of public life, and are also responsible for making comprehensive decisions aimed at coordinating and directing economic, administrative and other processes.

The extremely important role of international organisations in ensuring the functioning of the global oil and petroleum products market has been noted. Their significance lies in the following: firstly, these organisations primarily bring together oil-producing countries that have critically large oil reserves and are its largest exporters; secondly, within the framework of these organisations, a dialogue takes place between oil exporters and importers on the specifics of the global market, pricing, standardisation of oil production, etc.; Thirdly, international organisations monitor the global market for oil and petroleum products on the basis of broad and multi-vector cooperation with states, which makes it possible to identify trends in its development, risks, etc.

The experience of the functioning and regulation of the oil and petroleum products market in the United States of America, Canada, Venezuela, the Republic of Kazakhstan and Azerbaijan is highlighted, on the basis of which it is emphasised that each individual country has its own approach to the organisation of this market, which is determined by historical factors of economic development, domestic political processes, the level of democracy, transnational ties, and so on.

The need to adopt a new strategic document on economic security for the next few years, in which the functioning of the oil and petroleum products market will be given direct attention, is emphasised.

It has been proven that a positive aspect of the Law of Ukraine ‘On Approval of the State Programme for the Development of Ukraine's Mineral Resource Base for the Period until 2030’ is the prioritisation of oil production issues through the deepening of the development of the national resource base. The document highlights many pressing issues, primarily of a technical nature related to the achievement of the set goal, defines specific steps to address them, and forecasts the expected results. Despite the apparent perfection of the Programme defined by the Law, its provisions do not establish a mechanism for state control over its implementation, which makes the document declarative in nature.

It is emphasised that the functioning of the oil and petroleum products market is currently regulated by a large number of regulatory acts, the general shortcoming of which is the lack of a clear definition of the content, objectives, functions and other practical aspects of state policy in this area. In fact, the strategic activities of the state in the context under study are dissolved in the provisions governing state management and regulation of the entire oil and gas sector.

Keywords: market, oil, petroleum products, goal, objectives, functions, state policy, legal basis, administrative and legal mechanism, legal regulation, system, entities, administrative procedures, levels, directions, foreign experience, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Стешенко В. О. Поняття адміністративних процедур реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Держава та регіони. Серія «Право».* 2024. № 1. Т. 2. С. 175–179. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.29

2. Стешенко В. О. Міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Право та державне управління.* 2025. № 1. С. 498–503. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.69

3. Стешенко В. О. Рівні адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 2. С. 703–705. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/169

4. Стешенко В. Поняття та характеристика адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Knowledge, Education, Law, Management.* 2025. № 2 (70). С. 237–241. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.2.36

5. Стешенко В. О. Сутність державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 5. С. 202–207.

6. Steshenko V. The concept of the Ukrainian oil and petroleum products market and the process of its functioning. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 5. P. 48–53.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Стешенко В. О. Напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика :* матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внтур. справ, 2022. С. 40–42.

8. Стешенко В. О. Закони в системі правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 324–326.

9. Стешенко В. О. Конституція як правова засада функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації :* матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 24–26.

10. Стешенко В. О. Щодо визначення змісту державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 62–64.

ЗМІСТ

ВСТУП 17

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ 27

1.1. Поняття, сутність та особливості функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України 27

1.2. Мета, завдання та функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 43

1.3. Правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 58

Висновки до розділу 1 75

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ 82

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 82

2.2. Система суб’єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 101

2.3. Адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 118

2.4. Рівні та напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 133

Висновки до розділу 2 148

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ 155

3.1. Зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів та можливості його використання в Україні 155

3.2. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів 170

Висновки до розділу 3 185

ВИСНОВКИ 190

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 198

ДОДАТКИ 220

ВСТУП

Актуальність теми. Нафта й нафтопродукти посідають винятково важливе місце в сучасній системі суспільного виробництва й державного розвитку, залишаючись ключовим енергетичним ресурсом, без якого неможливе функціонування промисловості, транспорту, аграрного сектору та сфери послуг. Вони є не лише матеріальною основою енергетичної безпеки держави, а й важливим чинником макроекономічної стабільності, наповнення бюджету та реалізації стратегічних інтересів на національному й міжнародному рівнях. Коливання цін на нафту, перебої з постачанням або порушення сталості ринку безпосередньо впливають на рівень інфляції, конкурентоспроможність економіки та соціальну стабільність, що зумовлює посилену увагу держави до процесів, які відбуваються в цій сфері.

Ринок нафти й нафтопродуктів за своєю природою є складною багаторівневою системою, що охоплює видобуток, транспортування, переробку, зберігання та реалізацію енергоресурсів, а також тісно пов’язаний з питаннями екологічної безпеки, захисту конкуренції та публічних фінансів. Саме тому його функціонування не може ґрунтуватися виключно на механізмах вільного ринку. Держава змушена втручатися з метою забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами, недопущення зловживань монопольним становищем, гарантування якості та безпеки нафтопродуктів, а також виконання міжнародних зобов’язань у сфері енергетики. Таке втручання реалізують через систему правових норм, управлінських рішень і контрольних інструментів, що формують особливий режим правового регулювання цього ринку, а отже, важливим є створення ефективної системи адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, оскільки саме норми адміністративного права забезпечують організацію публічного управління в цій сфері, визначають повноваження органів виконавчої влади, встановлюють процедури

ліцензування, нагляду та контролю, а також механізми притягнення до юридичної відповідальності за порушення встановлених правил.

Деякі проблемні питання, присвячені адміністративно-правовому регулюванню ринку нафти та нафтопродуктів, у своїх наукових працях розглядали: В. Б. Авер'янов, А. І. Берлач, О. В. Борисова, О. В. Виневецька, Г. І. Гайко, В. В. Галунько, О. В. Джафарова, В. А. Євтушенко, О. В. Захарчук, В. К. Колпаков, О. Ф. Комісаров, О. В. Кузьменко, Ю. Р. Лозинський, І. С. Марченко, О. В. Митяй, В. І. Олефір, Р. Є. Опімах, І. Д. Пастух, М. П. Пихтін, О. А. Поліщук, М. С. Рахман, О. М. Світовий, Р. А. Сербин, В. С. Сивицький, А. О. Собакарь, О. Г. Стрельченко, В. В. Чуднов, В. С. Шаповал, П. Б. Юр'єва, Х. П. Ярмакі та ін. Утім, попри вагомий теоретичний доробок, брак комплексних досліджень, присвячених проблематиці адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, суттєво ускладнює формування цілісного наукового підходу до розуміння правової природи відповідних суспільних відносин, а наявні мають фрагментарний характер, зосереджуються на окремих економічних або техніко-правових аспектах і не враховують сучасних трансформацій енергетичного ринку, зумовлених євроінтеграційними процесами, воєнними викликами та необхідністю забезпечення енергетичної безпеки держави.

Крім того, чинне правове регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів вирізняється наявністю низки прогалин і суперечностей, зокрема у сфері ліцензування діяльності суб'єктів господарювання, державного контролю за якістю та обігом нафтопродуктів, ціноутворення, а також розмежування повноважень органів публічної адміністрації. Недоліки організаційного характеру, зокрема відсутність належної координації між контролюючими та регуляторними органами, недостатня прозорість адміністративних процедур й обмежена ефективність механізмів відповідальності створюють передумови для зловживань, тінізації ринку та порушення прав споживачів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, введеної в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021; Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. Крім того, робота узгоджена з ключовими положеннями Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» від 21 квітня 2011 року № 3268-VI. Робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 р. № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2021–2025 рр..

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права 22 грудня 2015 року, протокол № 6.

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого надати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

– визначити поняття та висвітлити сутність й особливості функціонування ринку нафти та нафтопродуктів на різних етапах розвитку України;

– встановити мету, завдання та функції правового регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

– схарактеризувати правові засади функціонування ринку нафти й нафтопродуктів та визначити серед них місце норм адміністративного права;

– сформулювати визначення поняття адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, окреслити його структуру;

– окреслити адміністративно-правовий статус суб'єктів реалізації державної політики щодо функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

– виокремити адміністративні процедури щодо функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

– розглянути рівні та напрями адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів;

– узагальнити зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, опрацювати можливості його використання в Україні;

– запропонувати напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Методи дослідження. Основу дисертаційного дослідження становлять як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання. За допомогою логіко-семантичного й аналітичного методів вдалося визначити поняття, сутність й особливості функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України (підрозділ 1.1); удосконалити поняття адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 2.1), а також

установити мету, завдання та функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів (підрозділ 1.2). Метод документального аналізу застосовано для характеристики правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 1.3). Висвітлити адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 2.3), окреслити структуру адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти й нафтопродуктів (підрозділ 2.1), систему суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 2.2), а також з'ясувати рівні й напрями регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів (підрозділ 2.4) вдалося за допомогою структурно-логічного й системно-функціонального методів. Для того щоб узагальнити зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів й опрацювати можливості його використання в Україні (підрозділ 3.1), використано порівняльно-правовий метод. Запропонувати напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (підрозділ 3.2) вдалося за допомогою методів моделювання та прогнозування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб з'ясувати сутність й особливості адміністративно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

– систематизовано функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів крізь призму адміністративно-правового регулювання, у зв'язку з чим обґрунтовано, що:

а) безпекова функція реалізується через систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на забезпечення енергетичної та екологічної безпеки, безперервності постачання нафти й нафтопродуктів, мінімізацію ризиків для національних інтересів; б) стабілізаційна функція втілюється шляхом застосування адміністративно-правових інструментів державного впливу, спрямованих на підтримання збалансованого функціонування ринку, запобігання кризовим явищам і коливанню цін, а також реагування на надзвичайні ситуації; в) нормативно-регуляторна функція полягає у формуванні та реалізації системи адміністративно-правових норм, які визначають порядок доступу суб'єктів господарювання до ринку, умови здійснення діяльності, процедури ліцензування, сертифікації, державного нагляду та контролю у сфері обігу нафти й нафтопродуктів; г) антимонопольна функція забезпечується за допомогою адміністративно-правових механізмів запобігання зловживанню монопольним становищем, обмеженню конкуренції та недобросовісній практиці на ринку, що сприяє захисту публічних інтересів і прав споживачів;

– сформульовано визначення поняття «адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів», яке запропоновано тлумачити як системну сукупність норм адміністративного законодавства й інших нормативно-правових актів, спрямованих на правове впорядкування стратегічно орієнтованої, планомірної та послідовної діяльності вповноважених органів державної влади. Зміст такої діяльності полягає в організації, координації та коригуванні процесів функціонування ринку нафти і нафтопродуктів з метою забезпечення його стабільності, законності й ефективності, зокрема шляхом застосування передбачених законодавством заходів адміністративного впливу й державного примусу. Реалізацію зазначених засад здійснюють з огляду на вимоги чинного законодавства України, пріоритети державної економічної та енергетичної політики, а також необхідність захисту публічних інтересів;

– здійснено класифікацію міжнародних документів, що утворюють систему правових засад функціонування ринку нафти й нафтопродуктів і є основою для формування відповідних адміністративно-правових засад на загальнодержавному рівні, які запропоновано поділити на три групи: 1) комплексні документи з питань стратегічного партнерства та розвитку в енергетичній сфері, видобутку та реалізації енергоресурсів; 2) акти з питань співробітництва між окремими державами й міжнародними організаціями; 3) документи, які містять стандарти і вимоги щодо діяльності суб'єктів на нафтовому ринку;

удосконалено:

– наукове розуміння державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів як діяльності держави (в особі уповноважених органів публічної адміністрації та їх посадових осіб) щодо формування та забезпечення необхідних умов для належної роботи відповідного ринку, а також впливу на його суб'єктів з метою корегування їхньої поведінки за допомогою різноманітних адміністративних важелів відповідно до наявних законодавчих вимог, стандартів і правил;

– теоретичний підхід щодо сутності адміністративних процедур, які наявні у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на основі чого зазначено, що за рахунок їх належного адміністративно-правового регулювання досягають створення необхідних умов законності господарської діяльності щодо видобування, транспортування, зберігання нафти, торгівлі нафтопродуктами, підтримання екологічної безпеки навколишнього середовища тощо;

– визначення повноважень Верховної Ради України в системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів: 1) окреслює головні напрями стратегічної діяльності держави з питань управління та регулювання сфери функціонування ринку нафтопродуктів; 2) формує законодавчу основу функціонування цього ринку, правового захисту надр, а також діяльності

органів державної влади, які реалізують державну політику в зазначеній сфері; 3) проводить контроль виконання та дотримання норм законодавства, що регламентує порядок й особливості функціонування нафтового ринку через структурні комітети; 4) визначає обсяги державного бюджетного фінансування суб'єктів управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування необхідності прийняття стратегічного документа з питань економічної безпеки на найближчі роки, завданнями якого в межах порушеної в роботи проблематики, мають бути: 1) вивчення та нормативне впровадження позитивного зарубіжного досвіду технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів і механізмів їх контролю; 2) актуалізація принципів і вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки, дотримання екологічних стандартів під час організації торгівлі нафтопродуктами; 3) активізація роботи правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема злочинів у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили, до встановленої законом міри юридичної відповідальності; 4) посилення боротьби з корупційними виявами, передусім в аспекті роботи національних регуляторних органів, компетенція яких поширюється на ринок нафти й нафтопродуктів; підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти і нафтопродуктів;

– характеристика актів застосування права як елементів адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, які запропоновано розуміти як спеціальні, індивідуальні правові документи, що видають уповноважені державні суб'єкти з метою реалізації покладених на них законами та підзаконними нормативно-правовими актами повноважень у сфері функціонування ринку нафти й

нафтопродуктів. У цих актах знаходять вияв офіційні, владні рішення зазначених суб’єктів з питань матеріально-технічного, кадрового, юридичного й іншого забезпечення своєї діяльності, проведення регуляторних заходів на ринку нафтопродуктів, організації міжвідомчої взаємодії тощо;

– положення, що на галузевому рівні регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів здійснюють центральні органи виконавчої влади, функціональна спеціалізація яких пов’язана з питаннями надрокористування та діяльності нафтового сектору, шляхом прийняття переважно регуляторних актів, спрямованих на врегулювання технічних аспектів видобутку, зберігання і транспортування нафти й нафтопродуктів, дотримання вимог безпеки, формування мінімальних запасів, організації аукціонного продажу, забезпечення безпеки об’єктів нафтотранспортування та здійснення контрольних заходів;

– наукові підходи до місця та ролі міжнародних організацій у забезпеченні функціонування глобального ринку нафти і нафтопродуктів: об’єднують країни-видобувачі нафти, які володіють критично великими обсягами запасів нафти та є її найбільшими експортерами; у межах діяльності відбувається діалог між експортерами й імпортерами нафти з приводу особливостей функціонування глобального ринку, ціноутворення, стандартизації видобутку нафти тощо; провадять моніторинг глобального ринку нафти і нафтопродуктів, що надає можливість визначати тенденції його розвитку та ризики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовують і можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретичних досліджень, присвячених адміністративно-правовим засадам функціонування ринку нафти і нафтопродуктів (акт Національної академії внутрішніх справ від 19 листопада 2025 року № 554-нд);

– *освітньому процесі* – для підготовки підручників і навчальних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Фінансове право», «Екологічне право» (акт Національної академії внутрішніх справ від 19 листопада 2025 року № 553-оп);

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на науково-практичних конференціях і засіданнях круглого столу: «Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика» (Київ, 27 жовтня 2022 року); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 2 травня 2024 року); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (Київ, 6 грудня 2024 року); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (Київ, 5 червня 2025 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 10 публікаціях, серед яких шість – статті в наукових фахових періодичних виданнях (одна – у науковому періодичному виданні іншої держави), а також чотири тези доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев’ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з яких 197 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 209 найменування на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

1.1. Поняття, сутність та особливості функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України

Добробут українського суспільства зумовлений багатьма факторами, одним з яких є стан національної економіки, адже від стабільності та ефективності її роботи залежить імідж нашої країни як міжнародного партнера, рівень зарубіжних інвестицій у вітчизняні підприємства, а також сила національної валюти, можливість продажу вироблених товарів та придбання дефіцитних, наявність внутрішніх виробництв і таке інше. Перелічене, як вбачається, впливає на обсяги наповнення державного бюджету України, поліпшення за рахунок цього соціальної сфери, наприклад, появи нових робочих місць, стимулювання господарської діяльності у вигляді відкриття можливостей для підприємців вступати у міжнародні товарні кооперації тощо. Однак, щоб сформувати подібний економічний простір важливо забезпечити належну роботу його складових, однією з яких виступає ринок нафти та нафтопродуктів.

Незважаючи на те, що нафта не є ключовим ресурсом української землі, її запасів достатньо для створення необхідного високого рівня економічного середовища. Це, власне, підтверджується віднесенням нафти до предмету Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-українського інвестиційного фонду відбудови від 30.04.2025. Договір поширюється на «активи, що стосуються природних ресурсів», які включають себе: ділянки, запаси та родовища на території України алюмінію, сурми, миш'яку, бариту, берилію, вісмуту,

церію, цезію, хрому, кобальту, міді, диспрозію, ербію, європію, фтору, плавикового шпату, гадолінію, галію, германію, золота, графіту, гафнію, гольмію, індію, іридію, лантану, літію, лютецію, магнію, марганцю, неодиму, нікелю, ніобію, паладію, платини, калію, празеодиму, родію, рубідію, рутенію, самарію, скандію, танталу, телуру, тербію, тулію, олова, титану, вольфраму, урану, ванадію, ітербію, ітрію, цинку, цирконію, нафти, природний газу (включаючи скраплений природний газ) та інші мінерали або вуглеводні [181].

В сучасній законодавчій площині можна виділити декілька нормативно-правових актів, які надають правову та прикладу характеристику нафті та нафтопродуктам, визначаючи їх особини, передусім, як активів. Одним з ключових документів є Закон України «Про нафту і газ». Статтею 1 встановлено, що нафта – це корисна копалина, що являє собою суміш вуглеводнів та розчинених в них компонентів, які перебувають у рідкому стані за стандартних умов (тиску 760 міліметрів ртутного стовпа і температури 20 градусів Цельсію), і є товарною продукцією. Нафта міститься у відповідних родовищах – природних скупченнях нафти, що складаються з одного чи кількох покладів, які в плані (горизонтальній проекції) частково або повністю збігаються між собою [138].

Нафта є особливим ресурсом для видобутку якого потрібні значні витрати та проведення складних організаційних і технічних операцій. Зокрема, фактичному видобутку копалини передують, згідно до Закону України «Про нафту і газ», розвідувальні роботи – геологознімальні, пошукові, геодезичні роботи, роботи з геологічного вивчення нафтових надр, роботи з дорозвідки та експлуатаційної розвідки родовищ, у тому числі буріння, облаштування та експлуатація нафтових свердловин, з нового будівництва, технічного обслуговування, капітального ремонту і реконструкції нафтових свердловин та пов’язаних з їх обслуговуванням об’єктів трубопровідного транспорту, виробничих споруд, під’їзних доріг,

ліній електропередачі та зв’язку. Тільки після успішної розвідки відбувається розробка родовищ нафти, яка являє собою технологічний процес вилучення з родовища нафти та супутніх її корисних компонентів, який складається з двох послідовних етапів – дослідно-промислової розробки родовища та промислової розробки родовища [138]. Нафтопродукти є наслідком видобування та переробки описаної корисної копалини. Відповідно до визначення представленого в Законі України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів», до нафтопродуктів віднесено бензини автомобільні, паливо дизельне, отримані під час переробки нафти, газового конденсату або їх суміші, що відповідають нормативним вимогам та стандартам, а також газ скраплений [136].

Згідно до наданої в чинному законодавстві характеристики нафти та нафтопродуктів, можна виокремити ряд особливостей останніх: по-перше, нафта є важливою корисною копалиною, яка відрізняється високим рівнем складності видобування, що потребує проведення значної кількості спеціальних організаційно-технологічних процесів; по-друге, нафтопродукти для визначення такими, окрім як фактичного походження від нафти, мають суворо відповідати нормативно-встановленим стандартам та правилам; по-третє, нафта і нафтопродукти є товарною продукцією, а, отже, можуть бути об’єктом товарно-грошового обороту в державі та світі. Остання особина є будівним чинником існування ринку нафти і нафтопродуктів.

Етимологія терміну «ринок» широка: 1) місце роздрібного продажу продуктів харчування та інших товарів; базар; 2) місце, де збувають, продають що-небудь; 3) сфера товарного обміну; 3) пропозиція і платоспроможний попит на товари у масштабі світового господарства, країни або окремих її районів; 4) сукупність національних ринків країн, зв'язаних між собою зовнішньою торгівлею тощо [9]. Концепція ринку є однією з центральних в економіці де вона сягає значно глибше розуміння звичайного місця обміну, або ж базару. Наприклад, у Економічному словнику

Й.С. Завадського, Т.В. Осовської, О.О. Юшкевича ринок визначається, як сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється реалізація товарів або послуг, цілковите визначення суспільного характеру праці, якою вони створюються. Складовими ринку є ринок товарний, інвестиційний, валютний, цінних паперів, робочої сили тощо. Залежно від масштабів розрізняють місцевий, національний (внутрішній) та світовий ринок. Основні елементи ринкового механізму: ціна, попит, пропозиція [41, с.272].

Широкого дослідження поняття ринку отримало серед представників зарубіжної економічної теорії. Наприклад, К. Макконнел і С. Брю розглядали ринок, як інститут або механізм, який зводить покупців (представників попиту) та продавців (постачальників) окремих товарів і послуг, а. Ф. Хайєк – «складний передавальний механізм, що дозволяє якомога повніше й ефективніше використовувати інформацію, розпорошену через численних індивідуальних суб’єктів» [63, с.26; 106, с.12]. На думку Ф. Котлера, ринок – це сукупність покупців і продавців, які здійснюють операції над певним продуктом або групою продуктів, наприклад ринок житла, ринок зерна тощо. Вчений уточнює, що з точки зору маркетингу, продавці є представниками індустрії (виробництва), а покупці – представниками ринку [208].

Суттєвого наукового аналізу поняття ринку отримало серед вітчизняних науковців. Наприклад, В.В. Кириленко акцентує увагу на тому, що ринок – це сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів [52, с.23]. Р.В. Логоша, звертаючись до висновків С.Д. Дзюбика наголошує на тому, що ринок – це сукупність економічних відносин, що виникають між виробниками, споживачами і державою в процесі вільного еквівалентного обміну виробленими благами (послугами), який організований за законами товарного виробництва і грошового обігу. Керуючись запропонованою

логікою вчена виділяє наступні особливості категорії: по-перше, ринок завжди обумовлюється природою виробництва, зберігаючи при цьому функції самостійного регулювання із впливом на всі відтворювальні процеси та їх кінцеві результати; по-друге, формування ринку не є самоціллю, а скоріше засобом досягнення ефективності системи господарювання; по-третє, ринок означає систему саморегулювання економіки, що стимулює розвиток виробництва за його як кількісними, так і якісними параметрами; по-четверте, є підстави стверджувати про необхідність регулювання ринку [35, с.92; 77, с.8].

В посібнику з менеджменту організацій Л.Г. Шморгуна вказано: «ринок є формою (способом) організації та функціонування економічних зв'язків суб'єктів господарювання на принципах вільної купівлі-продажу, а також суспільною формою функціонування економіки, яка забезпечує взаємодію виробництва і споживання через обмін із прямими і зворотними зв'язками». Функціями ринку, на думку автора, є наступні: 1) саморегулювання економічної системи (підтримання балансу попиту та пропозиції товарів за обсягом і ціною); 2) стимулювання виробництва з найменшими витратами і максимумом прибутку, тобто зростання ефективності виробництва; 3) регулювання пропорційності у виробництві та обміні між регіонами, галузями і сферами економіки; 4) виявлення величини вартості товарів і забезпечення еквівалентності обміну через ціноутворення; 5) визначення міри діяльності й корисності конкретних форм господарської діяльності відповідно до дії принципів раціональності й дохідності виробництва; 6) демократизація господарської діяльності, яка полягає у звільненні суспільного виробництва від нежиттєвих його елементів [85].

В навчальному посібнику з базового курсу економіки авторства Ю.Є. Петруня та А.О. Задояна допускається подвійне тлумачення категорії «ринок». «Перш за все, це категорія обміну, одна із його характеристик. Однак цього недостатньо для визначення суті ринку. Адже обмін

відбувається і у централізовано-плановій економіці, але його зміст, форми, характер, порядок суттєво відрізняються. У централізовано-плановій економіці основні параметри обмінних процесів регламентуються державою. Такі відносини обміну ринковими назвати не можна», – пишуть автори. Відповідно до іншої, запропонованої ними точки зору ринок – це спосіб взаємодії економічних суб’єктів, заснований на ціновій системі і конкуренції. Це особливий механізм координації економічних дій. Автори також наголошують, що ринковий зв’язок, який утворюється між продавцем і покупцем, має ряд особливостей: а) наявність достатнього потенціалу для саморегулювання, забезпечення певних умов координованості економічного життя; б) добровільність рішень і дій учасників. Це означає, що ні продавець, ні покупець не мають можливостей позаекономічного примусу контрагентів до вступу в процес обміну. Звичайно, ринкова угода може принести комусь із учасників більшу, а комусь й меншу вигоду або навіть завдати збитків, але участь в ній носить добровільний характер; в) застосування принципу економічної вигоди в якості домінуючого критерію доцільності вступу в ринковий зв’язок; г) повна економічна відповідальність учасників ринкової угоди за свої дії. Свобода дій учасника – одна сторона ринкових умов, його повна самовідповідальність – інша. Якщо економічний суб'єкт вибирає контрагента відносин без примусу, з власної волі, то, природно, він сам повинен нести відповідальність за правильність свого вибору, за всю сукупність своїх дій; д) правові гарантії та правовий захист з боку держави. Цивілізоване суспільство, як правило, закріплює в юридичних нормах основні принципи свого функціонування. Сучасна держава встановлює правові норми відносин економічних суб’єктів, формує «правила гри». Вона ж забезпечує також реальну дієвість таких норм, створюючи для цього контрольні і судові органи [101, с.92].

Отже, поняттю ринок в науковій літературі притаманні різноманітні визначення: форма, спосіб, механізм, сукупність процесів, сфера або місце

обміну і таке інше. Тож, в рамках піднятої у роботі проблематики, ринок - це вид суспільно-економічних відносин, які виникають між юридичними, фізичними особами, державою в особі уповноважених органів влади, а також іншими суб’єктами публічних повноважень з питань організації та здійснення товарообігу, який веде до отримання прибутку та досягнення інших економічно-значимих результатів.

З приводу сутності ринку нафти та нафтопродуктів висловлюються М.С. Рахман та В.А. Євтушенко, на думку яких це частина світової економіки, де проходить купівля-продаж акцій на нафту між країнами, міжнародними корпораціями, компаніями та іншими учасниками торгівлі. Ринок нафти має вагомий вплив на світову економіку, економіку країн та добробут і багатство населення країн, що експортують нафту. На ринку нафтопродуктів представлені продукти, перероблені з нафти на нафтопереробних заводах [151, с.196]. Аналізуючи нафтовий ринок в міжнародному руслі П.Б. Юр’єва зробила висновок, що це глобальний економічний простір виробництва та торгівлі виробників, споживачів нафти і нафтопродуктів продуктів та тісно зрощених взаємовідносин між ними з приводу купівлі-продажу на підставі міжнародного попиту та пропозиції, а також страхування ризиків через похідні фінансові інструменти. Як і будь-який інший товарний ринок, світовий ринок нафти має два складники – фізичний та фінансовий. Фізичний складник світового ринку нафти – це запаси, видобуток, споживання та основні потоки експорту. Нафта належить до категорії об'єктивно вичерпуваних і не відновних мінеральносировинних ресурсів. Існує значний ступінь невизначеності щодо наявних геологічних запасів нафти у світі, а також її кількості, які можуть бути реально вилучені з надр Землі [198, с.86].

Виходячи з вище викладеного, ринок нафти і нафтопродуктів - це особлива система економічних, технологічних та регуляторних відносин, які виникають з приводу формування, руху і споживання сирої нафти та

продуктів, а також її переробки на території України. Дана сфера охоплює не лише торгівлю, а весь ланцюг створення вартості на нафту та нафтопродукти, - від імпорту і (обмеженого) видобутку нафти, її транспортування і переробки, до оптової й роздрібної реалізації бензину, дизельного пального та інших нафтопродуктів кінцевим споживачам. Специфіка нафти і нафтопродуктів зумовлюють ряд особливостей функціонування визначеного ринку.

В першу чергу, нафта – це частина національних надр, які відрізняються спеціальним режимом власності та захисту. В даному випадку мова йде про копалини, які видобуваються на території України. Вони не є звичайним торгівельним продуктом, адже межі користування, розпорядження та володіння ними обмежені. Зокрема, відповідно до статті 13 Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність зобов'язує та не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [62].

Дані конституційні положення знаходять уточнення в Кодексі України про надра, де надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. Стаття 4 документу визначає, що надра є виключною власністю Українського народу і надаються тільки у

користування. Угоди або дії, які в прямій або прихованій формі порушують право власності Українського народу на надра, є недійсними. Український народ здійснює право власності на надра через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради. З метою безпосередньої реалізації права власності Українського народу на надра та для забезпечення економічних і соціальних інтересів громадян щодо прозорого використання та справедливого розподілу доходу від користування надрами громадяни України мають право на отримання відповідно до закону частини доходу державного бюджету від рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин. Окремі повноваження щодо розпорядження надрами законодавством України можуть надаватися відповідним органам виконавчої влади [137].

Главу 13 Кодексу присвячено питанню надрокористування. Відповідно до її положень, користувачами надр можуть бути підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи. Користувачами надр на умовах угод про розподіл продукції можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи України або інших держав, об'єднання юридичних осіб, створені в Україні чи за її межами (інвестори), що відповідають вимогам національного законодавства. Об'єднання юридичних осіб, що не є юридичною особою, може бути користувачем надр відповідно до угоди про розподіл продукції за умови, що учасники такого об'єднання несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими угодою про розподіл продукції. При цьому не можуть бути користувачами надр за жодних обставин: 1) юридичні особи, зареєстровані у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором; 2) юридичні особи, у яких: істотну участь має держава, визнана Верховною Радою України державою-агресором; істотну участь мають юридичні особи, зареєстровані у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором; істотну участь

мають або є кінцевими бенефіціарними власниками фізичні особи - громадяни та (або) резиденти держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором [137].

В надрах містяться корисні копалини, які за своїм значенням поділяються на корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення. Згідно до Постанови КМУ від 12.12.1994 №827 нафта відноситься до рідких корисних копалин загальнодержавного значення [137; 121]. Статус даної корисної копалини зумовлює необхідність державного управління та регулювання процесами її видобування та торгівлі. Слово «управління» походить від дієслова «управляти» та означає спрямовувати рух, хід, роботу чого-небудь [56, с.697]. Згідно навчального посібника О.І. Слєпова, управління – це особливий вид взаємовідносин між людьми, сутність якого полягає в тому, що одна людина прагне домогтися від іншої певних дій, які б друга сторона за власною ініціативою не здійснювала [32]. В.Т. Шатун охарактеризував управління, як осмислений вплив людини на процеси, об’єкти, а також на людей для надання необхідної спрямованості їхній діяльності й одержання бажаного результату [193, с.8].

Поняття державного управління освітлено в Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 №810/98. Положеннями документу державне управління визначено, як вид діяльності держави, що полягає у здійсненні нею управлінського, тобто організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають певного втручання держави шляхом використання повноважень виконавчої впади. В той же час державне управління здійснюється і за межами функціонування виконавчої влади, наприклад, на рівні державних підприємств, установ і організацій [132].

Серед наукових концепцій можна виділити підхід Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенко та Ю.П. Сумріна, які вважають, що державне управління доцільно розглядати як діяльність органів та установ усіх гілок державної

влади (законодавчої, виконавчої, судової) з вироблення й здійснення регулюючих, організуючих і координуючих впливів на всі сфери суспільства з метою задоволення його потреб, що змінюються. До предмета державного управління, автори пропонують віднести процеси здійснення суб'єктом державного управління функцій управління (планування, організації, мотивації, контролю, комунікації, прийняття рішень) з метою досягнення цілей держави шляхом формування організуючого, координуючого та контролюючого впливів на об'єкт державного управління [32, с.23-24].

«Державним управлінням слід вважати особливу, універсальну діяльність держави, основну складову владно-управлінської діяльності, що має підзаконний характер і здійснюється в межах усіх владних рівнів уповноваженими на те державно-владними суб'єктами відповідно до визначених засад внутрішньої та зовнішньої політики з метою забезпечення повної, всебічної та своєчасної реалізації суспільних потреб та інтересів, що мають або повинні мати відповідну нормативно-правову регламентацію», – вважає Є.В. Курінний [70, с.26].

В свою чергу, О.В. Митяй, В.П. Пилипишин та О.М. Світовий в своїх наукових роботах наголошують на двоїстості державного управління, яке можна представити у широкому та вузькому розумінні, а саме як: а) сукупність усіх видів діяльності усіх органів держави, тобто фактично всі форми реалізації державної влади в цілому; б) сукупність державних органів, між якими певним чином розподілені різні види діяльності держави. В даному випадку категорія відображає відносно самостійний вид діяльності держави, який здійснює певна частина державних органів [86, с.125; 102, с.10].

В свою чергу, термін «регулювання» – це дія в значенні «регулювати», тобто: а) впорядковувати що-небудь; б) керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; в) домагатися нормальної роботи машини, установки, механізму і таке інше; г) забезпечувати злагоджену

взаємодію складових частин, деталей; д) зменшувати або збільшувати швидкість, величину тощо; ж) досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь [18, с.1207]. Щодо державного регулювання, то автори Юридичної енциклопедії визначають його, як здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам в суспільстві. За своєю змістовою сутністю державне регулювання ширше, ніж поняття державне управління, оскільки останнє для досягнення своїх цілей застосовує насамперед адміністративні методи [200, с.118].

В царині індивідуальних підходів можна відмітити визначення Д.М. Лук'янець, який запропонував державне регулювання визначити, як врегульований нормами адміністративного права опосередкований владний вплив осіб, наділених відповідними повноваженнями, на поведінку індивідуальних або колективних суб'єктів з метою реалізації завдань держави [79, с.42]. Л.А. Швайка зазначає, що державне регулювання – це комплекс заходів держави, спрямованих на керування поведінкою товаровиробника в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади цілей [194, с.37]. Натомість за Ю.П. Битяком, В.М. Гаращуком, О.В. Дьяченко, державне регулювання є функцією державного управління, яку здійснюють на основі закону чи іншого правового акту органи виконавчої влади притаманними їм методами для виконання завдань державного управління. Дана функція включає себе прогнозування, планування, організацію, регулювання, координацію, облік, контроль різноманітних сфер суспільного життя [2, с.126].

Дотичним до тематики нашого дисертаційного дослідження є тлумачення державного регулювання запропоноване Д.М. Стеченко. Автор визначає категорію, як вплив держави на відтворювальні процеси в економіці

відповідними засобами з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання і окремих громадян на досягнення цілей і пріоритетів державної політики суспільного розвитку. При цьому він також підкреслює, що державне регулювання – це майже всі функції держави, пов'язані з економічною та економіко-соціальною діяльністю і покликані забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи [166, с.5-7]. В тій же площині визначає державне регулювання А.А. Попок, наголошуючи, що це форма цілеспрямованої політики та реальних дій держави, визначення політичних, правових та фінансово-економічних важелів щодо забезпечення розвитку певної сфери суспільного буття, підтримки суб'єктів і об'єктів, в ній задіяних, забезпечення чи підтримки функціонування в їх заданому режимі. Регулювання здійснюється за допомогою системи заходів, які регламентують діяльність суб'єктів господарювання шляхом адміністративних чинників (законів, постанов, інших нормативних актів), кредитно-фінансових важелів, організаційно-методичних, податкових механізмів тощо. Державне регулювання спрямоване на якісну та кількісну зміну кількісних і якісних параметрів певного соціально-економічного явища, на зміну поведінки і мотивацій суб'єктів певної сфери суспільних відносин, на трансформацію у заздалегідь визначеному напрямі певних факторів і процесів або їхніх систем [107, с.52-53]. Натомість в розумінні А.А. Халецької державне регулювання – це контроль за економічною діяльністю з боку держави, а також форма цілеспрямованого впливу держави на функціонуючу економічну систему з метою підвищення рівня життя населення і забезпечення економічного зростання. Безпосередньо державне регулювання економічних та соціальних процесів переслідує декілька основних цілей, серед яких забезпечення ефективного функціонування ринкової економіки, підтримка балансу економічних та соціальних інтересів тощо [189, с.157].

Таким чином, державне управління та регулювання мають схожий, але не тотожний зміст. На нашу думку, категорії поєднуються між собою як

частина та ціле, де управління – це організуюча діяльність держави в особі уповноважених державних органів щодо забезпечення необхідних умов життєдіяльності суспільства в окремих найбільш важливих, критичних сферах, нормальне функціонування яких прямо впливає на добробут кожного громадянина та відповідає інтересам країни в цілому. В свою чергу, державне регулювання – це складова управління, в якій виражено безпосередній вплив держави за допомогою різноманітних адміністративних важелів на конкретні суспільні відносини та поведінку учасників останніх з метою упорядкування їх поведінки, захисту прав та інтересів, з огляду на поставлені управлінські цілі.

Звідси, державне управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це діяльність держави (в особі уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо формування та забезпечення необхідних умов для належної роботи відповідного ринку, а також впливу на його суб’єктів з метою корегування їх поведінки за допомогою різноманітних адміністративних важелів відповідно до існуючих законодавчих вимог, стандартів та правил. Управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів відбувається в загальній царині державної координації національної нафтогазової галузі, що регламентовано Розділом ІІ Закону України «Про нафту і газ». Відповідно до статті 6 та 7 державне управління нафтогазової галузі є предметом діяльності Верховної Ради України (далі – ВРУ) та Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). Так, ВРУ визначає основні напрями державної політики у нафтогазовій галузі та здійснює законодавче регулювання відносин у ній. КМУ та інші уповноважені на це органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом, реалізують державну політику в нафтогазовій галузі та здійснюють управління нею. В свою чергу, державне регулювання діяльності в нафтогазовій галузі здійснюється шляхом встановлення загальних правил здійснення цієї діяльності суб'єктами підприємницької діяльності, надання

ліцензій на здійснення окремих видів діяльності, спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами та формування тарифної політики та іншими засобами, що визначаються законами. Основними завданнями державного регулювання нафтогазової галузі є: сприяння конкуренції у нафтогазовому комплексі; забезпечення проведення цінової та тарифної політики в нафтогазовому комплексі; захист прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі [138].

Крім визначеного, ринок нафти та нафтопродуктів відрізняється рядом економічних особливостей функціонування. В першу чергу, мова йде про реалізацію великого обсягу продукції та отримання надприбутків. Наприклад, згідно аналітичних довідок та досліджень за 2025 протягом перших шести місяців на ринку нафти та нафтопродуктів, а саме автомобільного палива, обсяги продажів сягнули близько 4,52 мільйона тон, що принесло до державного бюджету України приблизно 9,2 мільярди гривень податків [5]. Поряд із цим, ринок нафти та нафтопродуктів України не ізольований від зовнішнього світу та є органічною складовою глобального ринку. Різноманітні коливання та ситуації у міжнародному просторі визначають розподіл цін на продукцію національного нафтового сектору. Так, за аналітичними матеріалами Національної Асоціації Добувної Промисловості України профіцит або дефіцит на ринку нафти та нафтопродуктів, що зумовлює тиск на ціни відповідної торгової продукції, детермінований: санкціями проти країн, які займають важливу позицію на ринку нафти; рішеннями Організації країн-експортерів нафти (далі – ОПЕК); політичною та військовою нестабільністю на території Близького Сходу тощо [152].

Робота ринку нафти на нафтопродуктів також корелюється із ситуацією в середині України. Яскравим прикладом є зміна парадигми його функціонування під час повномасштабного вторгнення російської федерації. Як пишуть Н.Є. Кузьо та Н.С. Косар в умовах воєнного стану питання забезпечення економіки України та населення пальним загострилися. Протягом перших півроку 2022 року від початку повномасштабної війни Україна в 12 разів збільшила імпорт пального, задовольнивши попит на ринку. 95 % імпортованого бензину, а також 72 % дизельного палива наша країна отримала у цей період з країн Європейського Союзу (далі – ЄС). Споживачі пального розташовані в усіх населених пунктах та регіонах України [69, с.68].

У підсумку проведеного можемо дійти до висновку, що функціонування ринку нафти та нафтопродуктів — це системно організований процес взаємодії економічних, правових та інституційних механізмів, у межах якого суб’єкти господарювання та держава здійснюють видобуток, переробку, транспортування, зберігання та обіг нафти й нафтопродуктів, забезпечуючи реалізацію публічних і приватних інтересів, стабільність ринкових відносин, енергетичну безпеку та економічну ефективність.

Особливостями функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є наступні: по-перше, включає роботу із видобутку нафти, що є частиною національних надр віднесених до власності всього українського народу та щодо яких діє особливий режим правового захисту; по-друге, даний ринок виступає предметом державного управління та регулювання, що виражено у широкій системі адміністративних важелів впливу на нього; по-третє, має значний економічний ефект та значення, що виражається у: а) взаємозв’язку національного ринку нафти та нафтопродуктів із глобальним ринком, а також коливаннями у світовій енергетичній політиці, глобальними цінами на енергоресурси, економічними та іншими кризовими явищами тощо; б) впливі

стану вітчизняної економіки, а також державного ладу на ефективність ринку; в) в отриманні надприбутків, як для суб'єктів торгівлі відповідною продукцією, так і для держави в цілому у вигляді податкових надходжень з торгових операцій.

1.2. Мета, завдання та функції державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

Одним з основних адміністративних інструментів державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів в Україні є належним чином побудована національна політика. Використовуючи його держава вибудовує максимально прийнятний вектор подальшої діяльності та визначає той набір заходів, які необхідні для забезпечення нормальної роботи відповідного ринку і поведінки його учасників з огляду на актуальні економічні, політичні, соціальні та інші умови. Водночас, державна політика – це не точкові рішення, а систематизована категорія, яка показує дії уповноважених владних суб'єктів, що має свою мету, завдання та функції.

Дослідження складових змісту державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів важливо почати із встановлення сутності даної категорії. Слово «політика», походить від давньогрецького слова «polis» (місто – держава) та його похідних: «politike» (мистецтво керувати державою), «politeia» (конституція), «polites» (громадяни), «politica» (державний діяч). Як узагальнив в своєму дослідженні В.С. Бліхар, політика на сучасному етапі розвитку держави є багатоманітним суспільним явищем: однією зі сфер суспільного життя; особливим видом суспільних відносин, передусім великих соціальних груп, пов'язаних із реалізацією влади в суспільстві; засобом узгодження соціальних інтересів;

боротьбою за оволодіння державною владою та участю у її здійсненні; організацією та функціонуванням держави і політичної системи в цілому. Політика це: участь в справах держави, визначення форм, завдань, змісту її діяльності; діяльність у сфері відносин між класами, націями, партіями і державами; сукупністю подій або питань державного, суспільного життя; характеристикою дій, направлених на досягнення певної мети у відносинах людей між собою. Виходячи з викладеного вчений запропонував розглядати політику у широкому та вузькому сенсі, а саме: як всю соціальну дійсність (широкий підхід); як відношення між великими соціальними групами людей з приводу реалізації своїх політичних інтересів (вузький підхід) [105, с.7-8].

В навчальному посібнику з дисципліни «Політологія» О.К. Струкевича, О.П. Конотопенко та С.А. Лапшина доволі детально охарактеризовано термін «політика», наведено її загальні риси, та запропоновано відповідне визначення [90, с.31]. Незважаючи на широту позицій, у вчені упускають владно-інституційний вимір політики: політика подається як змагання та узагальнення інтересів, однак не показано, що її визначальною ознакою є боротьба за владу та вплив на механізми прийняття й примусового виконання загальнообов’язкових рішень, насамперед через державні інститути.

Зміст політики також намагались оцінити О.В. Воронянський, Т.Ю. Кулішенко та І.В. Скубій, які визначили її, як конкуренту боротьбу за захоплення, здійснення і утримання політичної влади. Політика передбачає не просто здійснення публічної влади, а конкурентну боротьбу між претендентами на панування за право прийняття владних рішень та за панівний статус. У суспільстві, де боротьба за владу відсутня, відсутня і політика як форма суспільної діяльності. Метою політики так само як і метою соціальної влади, відзначають науковці, є контроль над розподілом ресурсів, доступних для даного суспільства. Встановлення такого контролю передбачає підпорядкування суб'єкту політичної влади центрів прийняття владних рішень – як державних, так і недержавних. Вчені резюмують, що

політика є «особливою сферою суспільних відносин, у якій відбувається впорядкування інтересів різних соціальних груп і соціально-економічних класів на основі співвідношення сил між ними на поточний момент. Без політики існування суспільства як цілісної стійкої системи було б неможливим». Політика дозволяє з'ясувати й упорядкувати суспільні справи, що стосуються порядку розподілу ресурсів і цінностей у суспільстві, а також засобів контролю над цим розподілом [22, с.12-14].

Таким чином, можемо зробити висновок, що в узагальненому значенні політика – це стратегія дій суспільства, або окремих суспільних груп щодо вирішення найважливіших питань забезпечення своєї життєдіяльності, управління поведінкою його членів в межах певної території, розподілу ресурсів між ними і таке інше. По суті, політика – це загально-прийняте в певному соціумі бачення того, як мають жити представники останнього та за допомогою яких важелів це забезпечується.

Хоча державна політика, за логікою та фактичною сутністю є різновидом політики в класичному змісті, науковці давно відносяться та аналізують дану категорію, як цілком самостійне та специфічне явище. Наприклад, О.В. Рябічко вважає, що «державна політика може розглядатися як стратегічний набір дій, запропонований урядом для задоволення потреб або використання можливостей. Цей набір дій розробляється з урахуванням очікуваних результатів та їх можливого впливу на поточну ситуацію і конкретне вирішення проблем, що стоять перед країною» [154]. І.О. Кресіна обґрунтовує: державна політика являє собою систему цілеспрямованих заходів, які ставлять за мету розв'язання тих чи інших суспільних проблеми, задоволення суспільних інтересів, забезпечення стабільності конституційного, економічного, правового ладу країни. В процесі формування державної політики першочергову роль відіграє не сама держава, а суспільство, різноманітні суспільні проблеми, інтереси, цінності, пріоритети тощо, а їх зв'язок виражається через процес легітимності, що

особливо активно виражається в наш час. «У зв'язку з фундаментальним переглядом ролі та завдань держави щодо суспільства, коли держава розглядається не як самодостатній інститут панування, а як засіб обслуговування суспільних інтересів, державна політика вже не може оцінюватись виключно через критерій легальності, адже відомо, що інколи закони можуть бути не правовими», – пише вчена [64, с.35]. Згідно із баченням А.І. Лиги, державна політика – це системна діяльність держави з виявлення суспільного інтересу та забезпечення досягнення суспільно-політичної згоди у приватних та публічних складових такого інтересу, який і визначає принципи, цілі та пріоритетні завдання, для реалізації соціально-справедливого, системного, цілеспрямованого, взаємопов'язаного, циклічного та безперервного процесу, що у взаємодії та синтезі діяльності державних та суспільних інституцій на всіх етапах формування та реалізації політики, досягає суспільно потрібного результату [73, с.195].

Один із найбільш комплексних та глибоких аналізів державної політики провів М.Б. Стиранка. Вчений відмітив: «це, передусім, інструмент реалізації владно-організаційної діяльності держави». Головними ознаками категорії автор називає наступне: 1) державна політика виступає цілісним, системно організованим та концептуально визначеним напрямом діяльності суб'єктів публічної влади, який спрямований на розв'язання конкретних проблем у сфері суспільного розвитку або трансформацію існуючих соціально-політичних та економіко-правових парадигм. Її реалізація здійснюється через послідовне впровадження програмних заходів, що передбачають досягнення визначених цілей у межах адміністративно-правового регулювання; 2) така політика характеризується формалізованим, нормативно закріпленим характером. Вона не є продуктом ситуативної або індивідуальної ініціативи, а реалізується виключно на підставі та у межах чинного законодавства. Відповідні політико-правові рішення оформлюються у вигляді нормативно-правових актів, які містять директивні приписи щодо

порядку функціонування органів державної влади в межах їхньої компетенції; 3) реалізація державної політики здійснюється не окремими гілками влади, а в межах цілісної, скоординованої діяльності всієї системи публічного управління. Це передбачає взаємодію ключових суб'єктів державної влади – Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, а також центральних і місцевих органів виконавчої влади, які виконують адміністративно-правові функції в межах делегованих повноважень; 4) у процесі реалізації державної політики можливе застосування заходів адміністративного примусу, що становить одну з принципових ознак її належності до публічно-правової сфери; 5) державна політика має загальнонаціональний характер і не обмежується конкретними рівнями чи напрямами діяльності. Узагальнюючи наведені ознаки вчений охарактеризував державну політику, як упорядковану в нормативному сенсі, структуровану організовану та стратегічно спрямовану діяльністю, що реалізується суб'єктами публічної влади з метою втілення суспільно значущих інтересів, підтримання правопорядку, функціональної стабільності та досягнення належного рівня результативності в системі державного управління [174, с.619].

Схожим чином до аналізу та виділення змісту державної політики підходить Є.О. Коваленко посилаючись на дослідження В.В. Тертичко за тією ж темою. В роботі авторки категорія описана, як відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства. Характерними рисами державної політики виділено наступне: 1) вона є не випадковою, безсистемною поведінкою учасників процесу політики, а цілеспрямована діяльність/бездіяльність, що розробляється для досягнення поставленої мети (хоча не завжди досягає задекларованого); 2) політика охоплює не окремі абстрактні рішення, а цілеспрямовані напрями чи моделі

діяльності/бездіяльності державних інституцій і містить ц собі як розробку політики, так і її впровадження; 3) державна політика є відповіддю на суспільні вимоги чи вимоги діяльності/бездіяльності учасників процесу політики: законодавців, бюрократів, груп інтересів, громадян тощо; 4) державна політика може бути позитивною, коли певні проблеми вирішуються, і негативною – за умови діяльності/бездіяльності, недосягнення поставленої мети чи досягнення протилежного; 5) державна політика засновується на законі, тобто вона має бути легітимного; 6) державна політика ґрунтується на монополії держави на законний примус чи насильство, тобто державні органи використовують певну шкалу інструментів для досягнення мети політики; 7) слід розрізняти рішення й політику. Щоденні урядові рішення, продиктовані як політикою, так і обставинами, спонукають до проведення певної політики, але вони не є політикою [179, с.70; 55].

Часто державна політика знаходить визначення із конкретизацією до сфери проведення. Наприклад, Закон України «Про засади державної регіональної політики» дає наступне визначення категорії: «система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [116].

Державна екологічна політика, згідно відкритої інформації представленої на сайті ліквідованого на сьогоднішній день Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, – це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [30].

Свого часу Комітет з питань освіти, науки та інновацій запропонував визначення «державної політики в галузі освіти», як складової (підсистеми) загальнодержавної політики, яка включає сукупність визначеної системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного і впроваджувального супроводу стратегії розвитку освіти. Комітет встановив, що державну політику в галузі освіти України визначає вищий законодавчий орган, здійснюють органи державної виконавчої влади й органи місцевого самоврядування на основі затвердженої органами державної влади та схваленої громадською думкою концепції розвитку освіти. Державна освітня політика ґрунтується на конституційних нормах; стратегічних документах розвитку освіти (доктрини, програми, концепції тощо); міжнародних, міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом; законах, законодавчих актах; указах і розпорядженнях Президента України; постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; наказах, розпорядженнях Міністерства освіти і науки України, міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти; наказах та розпорядженнях регіональних (місцевих) органів виконавчої влади, виданих у межах їхньої компетенції [31].

Непоодинокі випадки конкретизації тлумачення державної політики і в науковій царині. Наприклад, Л.А. Зубкова, О.Ю. Григорчук та Л.М. Кулік встановили, що державна політика у сфері внутрішніх справ є ключовим інструментом реалізації охоронної функції держави, спрямованим на забезпечення безпеки, правопорядку та захисту прав і свобод людини. Її особливості полягають у поєднанні правозастосовних, організаційно-управлінських і превентивних механізмів, що формуються й реалізуються в умовах політичної трансформації, викликів воєнного часу, глобалізаційних змін та необхідності побудови правової, соціальної держави. Вона (політика) охоплює діяльність як традиційних правоохоронних органів (поліції,

прокуратури, служби безпеки), так і новостворених інституцій (Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки), що відповідають на нові загрози, пов'язані з корупцією, економічною злочинністю, гібридною агресією та воєнними злочинами. У цьому контексті забезпечення ефективної взаємодії між державою та громадянським суспільством, дотримання конституційних принципів верховенства права, політичного плюралізму, гласності, а також недопущення політизації правоохоронної діяльності постають першочерговими завданнями [46, с.83].

В тлумаченні І.Г. Івасюка державна політика у сфері національної безпеки складається з різноманітних стратегій, програм, законів і заходів, спрямованих на захист інтересів країни, збереження територіальної цілісності та ефективне функціонування державних структур, а також запобігання будь-яким зовнішнім чи внутрішнім загрозам. Ця стратегія ґрунтується на аналізі можливих ризиків і викликів, встановленні стратегічних цілей і розробці механізмів їх досягнення [47, с.174]. Д.В. Петрашенко розкриває державну освітню політику як складову політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері освіти, які формуються політичною системою залежно від сутності держави та її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою відповідних інструментів. Таким чином, поняття «державна освітня політика» передбачає, що вона формується, визначається державою і здійснюється від її імені в особі державних органів та установ, які уособлюють усі гілки державної влади, з метою упорядкування освітніх процесів, здійснення на них впливу або безпосереднього визначення їх перебігу [100, с.443].

Тож, аналіз наведених вище законодавчих та теоретичних підходів дає можливість сформулювати наступні висновки стосовно змісту категорії «державна політика»: 1) це відображення стратегічної, планомірної, організованої діяльності держави, спрямованої на вирішення найважливіших,

глобальних питань життя країни та суспільства; 2) суб'єктами її реалізації є уповноважені органи державної влади різних гілок та рівнів, які відповідно до наданої їм законодавством компетенції, здійснюють державне регулювання та управління найбільш важливими сферами життєдіяльності суспільства, що, з огляду на свою значимість та критичну важливість, потребують офіційного втручання та впливу; 3) результат державної політики – це правильне, ефективне та законне функціонування тієї сфери суспільно-правових відносин щодо якої звертається стратегічна робота публічних органів, а також можливість фізичними та юридичними особами повноцінно реалізовувати в рамках останньої свої права та виконувати юридичні обов'язки, досягаючи таким чином бажаних суб'єктивних інтересів; 4) вона забезпечена адміністративно-правовим механізмом, елементи якого відповідають за процес її формування, фактичне втілення у життя, а також оцінку досягнутих результатів для подальшого корегування державного управління та регулювання відповідної сфери суспільних відносин; 5) фундаментом державної політики в будь-якій сфері є правові засади, якими визначаються її суб'єктний склад, доступний йому інструментарій впливу на суспільні відносини та поведінку їх учасників, а також інші адміністративно-правові аспекти реалізації.

Отже, державна політика у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це стратегічно орієнтована, планомірна, систематизована діяльність уповноважених органів державної влади, яка спрямована на організацію, координацію та корегування процесу функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, у тому числі, за допомогою використання інструментів державного примусу, з огляду на вимоги чинного законодавства України.

Мета і завдання державної політики в сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів не знайшли на сьогоднішній день закріплення в нормативно-правових документах. Це відкриває широкі можливості у

побудові авторського погляду на дану проблему з огляду на особливість нафти, як корисної копалини, а також специфіки роботи ринку де остання та продукти її переробки реалізуються. Вважаємо, що мета державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів полягає у створенні необхідних правових, економічних, інституційних, адміністративних та інших умов, які забезпечать фінансово вигідне для держави функціонування даного ринку, а також сприятимуть вільній господарській діяльності фізичних та юридичних осіб в межах нього.

Завданнями (цілями) державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є:

- організація неухильного дотриманням вимог принципу законності всіма, без виключення, суб’єктами ринку, а також слідування міжнародним та національним стандартам видобутку, транспортування, постачання, переробки нафти;
- створення умов для дотримання визначених законодавством правил екологічної безпеки в рамках всіх процесів, пов’язаних із видобутком та торгівлею нафтою, а також продуктами її переробки;
- забезпечення енергетичної безпеки держави за рахунок стратегічного планування розвитку ринку нафти та нафтопродуктів, формування мінімальних запасів даної продукції, забезпечення безперешкодного доступу до неї вітчизняного господарського сектору;
- підтримка добросовісної конкуренції, а також недопущення монополізму на ньому окремих суб’єктів, які використовують свої домінуючі фінансові можливості для зловживань та протиправного тиску на інших учасників ринку;
- захист прав кінцевих споживачів продуктів нафтопереробки за рахунок моніторингу та контролю процесів виготовлення останніх, якості, ціноутворення, тощо;

- стимулювання видобутку нафти та виготовлення нафтопродуктів вітчизняними суб'єктами господарювання за рахунок дотацій, субсидій, інвестицій та інших економічних важелів;
- створення та удосконалення взаємодії між державою та приватним сектором за принципом діалогу з питань планування розвитку ринку нафти та нафтопродуктів, оперативного реагування на існуючі проблеми його функціонування, обсягів та інтенсивності державного впливу на суб'єктів ринку;
- дослідження та імплементація зарубіжного досвіду координування та організації роботи ринку нафти та нафтопродуктів, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в цій сфері, передусім стандартів та норм Європейського Союзу.

Практична реалізація мети та завдань державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів проводиться крізь притаманні даній стратегічній діяльності функції. Етимологія слова «функція» (від латинського терміну «functio» – звершення, виконання) наступна: 1) обов'язок, коло діяльності; призначення, роль; 2) зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта у системі відносин; 3) явище, що залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін і таке інше [93, с.707; 80]. В управлінському аспекті поняття «функція» трактується А.М. Колодієм, який пропонує розуміти під ним обов'язок, що виконується визначеним інститутом; процес стосовно цілого; характеристику напряму чи аспекту діяльності [59].

Отже, функціями державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів пропонуємо визначити основні моделі діяльності уповноважених суб'єктів державної влади із реалізації її мети та завдань. До переліку останніх, з огляду на відсутність їх законодавчого закріплення, відносяться:

- безпекова функція. Нафта є корисною копалиною, видобуток та переробка якої є трудомісткими, складними та небезпечними процесами, пов'язаними із численними ризиками для навколишнього середовища, майна, а також життя та здоров'я фізичних осіб. Саме тому при формуванні та реалізації державної політики функціонування ринку нафти та нафтопродуктів повинні ураховуватися численні безпекові питання для того щоб не допустити настання критичної матеріальної або фізичної шкоди. Реалізація даного напряму відбувається, у першу чергу, за рахунок суворого контролю: безумовного і своєчасного виконання всіх технічних вимог в процесі розробки родовищ нафти; дотримання норм промислової охорони праці на об'єктах нафтовидобування, а також в роботі підприємств які спеціалізуються на виробництві продуктів нафто перероблення; неухильного виконання обов'язків визначених дозвільними та ліцензійними документами і таке інше. Крім того, безпекова функція також виражається у встановленні обов'язків провадити певні організаційно-захисні дії, які мають на меті мінімізувати шкоду у разі виникнення негативних ситуацій в процесі видобутку нафти, її переробки та торгівлі нафтопродуктами. Яскравим прикладом є встановлення обов'язкового страхування ризиків при промисловій розробці родовищ нафти визначеного статтею 39 Закону України «Про нафту і газ». Відповідно до положень останньої при розробці нафтогазоносних надр власники спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами укладають договори страхування за шкоду, яку може бути заподіяно: навколишньому природному середовищу у зв'язку з аварією чи технічними неполадками при розробці нафтогазового родовища; державному майну, що було надане у користування, протягом строку промислової розробки родовищ нафти і газу [138; 137]. Іншими прикладом реалізації безпекової функції є забезпечення охорони довкілля. Згідно до статті 45 Закону України «Про нафту і газ», суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності, що здійснюють користування

нафтогазоносними надрами, видобуток, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки, повинні додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля, нести відповідальність за його порушення і здійснювати технічні, організаційні заходи, спрямовані на зменшення шкідливого впливу на нього [138];

- стабілізаційна функція. Сутність даного напряму державної політики полягає у здійснення діяльності уповноваженими суб'єктами щодо забезпечення стабільного функціонування ринку нафти та нафтопродуктів за рахунок формування умов готовності до надзвичайних економічних ситуацій, негативного впливу коливань міжнародного нафтового ринку, політичних або соціальних криз, а також інших ризиків. Прикладом є створення та підтримка мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів. В Розпорядженні КМУ «Про схвалення Концепції створення в Україні мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів на період до 2020 року» від 08.12.2009 №1498-р було зауважено: «Україна належить до країн з дефіцитом власних природних вуглеводневих ресурсів. Рівень енергозалежності України є середньоєвропейським і характеризується відсутністю диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, насамперед нафти, природного газу та ядерного палива. Світова енергетична криза негативно впливає на економічний розвиток України. Нестабільність цін на нафту призводить до значних ризиків непередбаченості під час розроблення проекту Державного бюджету України на відповідний рік, а відсутність важелів впливу на іноземних монополістів – постачальників нафти і нафтопродуктів на внутрішній ринок може спричинити виникнення кризи у забезпеченні нафтою і нафтопродуктами. Відсутність в Україні необхідних запасів нафти і нафтопродуктів унаслідок суттєвої залежності національної економіки від імпорту енергоносіїв становить загрозу енергетичній безпеці країни. У разі припинення надходжень нафти і нафтопродуктів потребу в них країна зможе задовольняти протягом не більш як 10 днів за рахунок власного

видобутку та наявних резервів» [145]. Констатовані в Розпорядженні проблеми вирішено прийняттям Закону України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» від 21.11.2023 №3484-IX за положеннями якого мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів – це спеціальні запаси нафти та нафтопродуктів суб'єктів ринку, що створюються, зберігаються, замінюються, розкриваються, використовуються, поновлюються і підлягають реалізації у порядку, визначеному законодавством, та які призначені для тимчасового задоволення попиту внутрішнього ринку України у споживанні нафти та нафтопродуктів у разі виникнення кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів. Загальний обсяг мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, що мають зберігатися для задоволення потреб внутрішнього ринку України в період кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів, визначається за найбільшим з двох таких показників: 90 днів середньодобового чистого імпорту або 61 день середньодобового внутрішнього споживання. Середньодобове значення ввезених нафти та нафтопродуктів у режимі імпорту та середньодобове внутрішнє споживання нафти та нафтопродуктів розраховуються та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі, на основі статистичних даних центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, про введення в обіг нафти та нафтопродуктів у відповідному періоді [136];

- нормативно-регуляторна функція. В рамках даної функції держава, в особі уповноважених суб'єктів, забезпечує спрямування, корегування та координацію процесу функціонування ринку нафти та нафтопродуктів згідно із своїми економічними, безпековими та іншими потребами за рахунок створення та юридичного оформлення правил, стандартів та вимог в сфері видобутку, транспортування, переробки нафти,

торгівлі нафтопродуктами тощо. Наприклад, Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 15.03.2017 №118 затверджено Правила розробки нафтових і газових родовищ; спільним Наказом Міністерства фінансів України та Міністерства екології та природних ресурсів України від 22.10.2012 №538/1109 затверджено Поярок централізованого обліку видобутку нафти, природного газу, газового конденсату, супутньої пластової води, а також закачки в пласти води та газу; Постановою КМУ від 01.08.2013 №927 уведено в дію Технічний регламент щодо вимог до автомобільних бензинів, дизельного, суднових та котельних палив і таке інше [129; 126; 130];

- антимонопольна функція. Діяльність за даним напрямом передбачає провадження заходів та операцій, які спрямовано на недопущення монополії на ринку нафти та нафтопродуктів, або мінімізації негативного впливу монополістів на інших суб’єктів ринку та їх можливості досягати суб’єктивних економічних інтересів. Нормативним підґрунтям даної функції є стаття 8 Закону України «Про нафту і газ» від 12.07.2001 №2665-III згідно до якої суб’єкти підприємницької діяльності, які здійснюють видобуток нафти, транспортування нафти трубопроводами і визнані в установленому законодавством порядку монополістами на ринках нафти і газу, не можуть припиняти свою діяльність або зменшувати її обсяг з метою створення дефіциту нафти, якщо необхідність такого обмеження не встановлена чинним законодавством. У разі виникнення спорів між сторонами угоди про транзит не допускається припинення або скорочення транзиту нафти та продуктів її переробки підприємством трубопровідного транспорту до вирішення спору в суді, якщо інше не передбачено відповідною угодою [138].

Отже, саме представлені у даному підрозділі мета, завдання та функції складають зміст державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Загальним недоліком визначених категорій є відсутність їх нормативного регламенту в положеннях цільового Закону України «Про

нафту і газ», а також суміжних документах, зокрема Кодексі України про надра.

1.3. Правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

Забезпечення ефективного функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є фактично неможливим без побудови належної системи нормативно-правових засад. Взагалі, правові засади можна визначити, як сукупність нормативних джерел які регулюють суспільно-правові відносини у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів та поведінку їх учасників закріпленими в них юридичними положеннями. Між собою вони співвідносяться згідно існуючої ієрархії нормативних актів, яка офіційно установлена чинним Законом України «Про правотворчу діяльність»: 1) Конституція України, яка в системі нормативно-правових актів України має найвищу юридичну силу і є обов'язковою до виконання на території України; 2) чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 3) закони, котрі приймаються на основі Конституції України, чинних міжнародних договорів України; 4) постанови Верховної Ради України, укази Президента України; 5) постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Національного банку України; 6) накази міністерств; 7) нормативно-правові акти інших державних органів і таке інше [143].

Сьогоденна Конституція України, як відмічається в навчальному посібнику О.С. Бакумова, Т.І. Гудзь та М.І. Марчука, закріплює основи державної політики, спрямованої, перш за все, на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Вона заклала серйозні підвалини для розвитку і зміцнення демократичної, соціальної і правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Через зміст Конституції проводиться надзвичайно цінна і гуманна ідея про те, що саме держава

функціонує для людини, відповідає перед нею за свою діяльність, а не навпаки. Суспільство має вже сьогодні усвідомити, що інакше не повинно і не може бути. Адже Український народ є джерелом влади, яку він реалізує через відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тому держава з її апаратом повинна служити, перш за все, своєму народові. Крім політичного значення, Конституція України має надзвичайно велику юридичну цінність як правовий акт [61, с.29-33].

Таким чином, роль Конституції України, як правової засади функціонування ринку нафти та нафтопродуктів виражається у наступних аспектах: 1) Основний Закон встановлює особливий режим власності народу на надра та корисні копалини, у тому числі нафту, що, в свою чергу, зумовлює специфіку її правового захисту; 2) визначає права та свободи громадян України в сфері користування надрами, а також управління ними крізь уповноважені органи влади; 3) Конституція закріплює правовий статус ВРУ, КМУ, а також ряду інших суб’єктів публічної влади, які приймають участь у визначенні та проведенні державної політики в сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів; 4) декларує засади екологічної безпеки, зокрема, в нафтовидобувному секторі: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; 5) окреслює порядок імплементації та використання в Україні міжнародних договорів та угод у цій сфері. Згідно до статті 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до неї [62].

Міжнародні нормативно-правові акти є ключовою основою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, оскільки вони визначають його розвиток за міжнародними стандартами, узгоджують державне

регулювання зі світовими й європейськими пріоритетами та забезпечують міжнародне співробітництво України у сфері імпорту, експорту, транспортування й видобутку. При цьому, міжнародні акти неоднорідні між собою на підставі чого їх варто поділити на три групи: 1) комплексні документи з питань стратегічного партнерства та розвитку в енергетичній сфері, видобутку та реалізації енергоресурсів; 2) акти з питань співробітництва між окремими державами та міжнародними організаціями; 3) документи, які містять стандарти та вимоги щодо діяльності суб’єктів на нафтовому ринку.

До першої групи відноситься Європейська енергетична хартія від 17.12.1991 підписанням якої сторони, зокрема Україна, прагнули на прийнятній з економічної точки зору основі, підвищити надійність енергопостачання й у максимальному ступені забезпечити ефективність виробництва, перетворення, транспортування, розподілу та використання енергії з тим, щоб підвищувати рівень безпеки та зводити до мінімуму проблеми навколишнього середовища. У рамках державного суверенітету і суверенних прав на енергетичні ресурси й у дусі політичного й економічного співробітництва сторони зобов'язались сприяти розвиткові ефективного енергетичного ринку у всій Європі і краще функціонуючого глобального ринку, в обох випадках на основі принципу недискримінації й орієнтованого на ринок ціноутворення, враховуючи належним чином занепокоєння в галузі навколишнього середовища. З цією метою сторони домовились про співробітництво в таких сферах як: 1) розвиток торгівлі в галузі енергетики відповідно до основних багатосторонніх угод шляхом: відкритого і конкурентного ринку енергетичних продуктів, матеріалів, устаткування і послуг; доступу до енергетичних ресурсів, їх розвідування і розробки на комерційній основі; доступу до місцевих і міжнародних ринків; усунення технічних, адміністративних й інших перешкод на шляху торгівлі енергією і відповідним устаткуванням, технологіями і послугами, пов'язаними з

енергією; проведення промисловістю модернізації, відновлення і раціоналізації послуг і установок, пов'язаних з виробництвом, перетворенням, транспортуванням, розподілом і використанням енергії тощо; 2) співробітництво в галузі енергетики, що охоплює: координацію енергетичної політики; взаємний доступ до технічної й економічної інформації, сумісний з правами власності; створення стабільних і відкритих правових рамок, що забезпечують умови для розробки енергетичних ресурсів; координацію, та в необхідних випадках, узгодження принципів і орієнтирів високого рівня в галузі техніки безпеки щодо енергетичної продукції та її транспортування, а також щодо енергетичних установок; обмін технологічною інформацією і «ноу-хау» в енергетичній та екологічній галузях, включаючи навчання; наукові дослідження, технологічні розробки і демонстраційні проекти; 3) енергетична ефективність і охорона навколишнього середовища, що означає: створення механізмів і умов, що дозволяють використовувати енергію максимально ощадливо й ефективно, включаючи, у необхідних випадках, регулюючі інструменти, основані на ринкових відносинах; заохочення сполучення джерел енергії і таке інше. Крім того, Хартія передбачила узгодження спільних дій з питань розвідування, видобутку, виробництва, транспортування і використання нафти і нафтопродуктів, а також модернізацію нафтопереробних заводів [43].

Положення Хартії уточнено в Договорі до Енергетичної Хартії та Заключному акті до неї від 17.12.1994, який встановив юридичні рамки з метою сприяння довготерміновому співробітництву в галузі енергетики на основі взаємодоповнювання і взаємної вигоди. Зокрема, документ установив, що договірні сторони працюють з метою сприяння доступу до міжнародних ринків на комерційних умовах і, в цілому, з метою розвитку відкритого і конкурентного ринку енергетичних матеріалів і продуктів. Кожна Договірна Сторона вживає необхідних заходів для спрощення транзиту енергетичних матеріалів і продуктів, зокрема нафти, відповідно до принципу свободи

транзиту і незалежно від походження, місця призначення або власника таких енергетичних матеріалів і продуктів і без дискримінації в розцінках на основі таких відмінностей, а також не вводячи ніяких нерозумних відстрочок, обмежень або зборів. Крім того, Договірні Сторони погодились сприяти доступу до енергетичної технології і її передачі на комерційній і недискримінаційній основі з метою сприяння ефективній торгівлі енергетичними матеріалами, продуктами та капіталовкладенням [37].

Як документ першої групи також можна відзначити Договір про заснування Енергетичного співтовариства від 25.10.2005, завдання якого полягає в організації зв'язків між сторонами документу й створенні правової та економічної бази стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, для: а) створення єдиного регуляторного простору енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, що є необхідним для відповідності географічним розмірам товарних ринків, яких це стосується; б) поліпшення екологічної ситуації стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, й пов'язаної з ними енергоефективності, заохочення використання відновлюваних джерел енергії, визначення умов торгівлі енергією в єдиному регуляторному просторі; в) розвитку конкуренції на ринку енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, у більш широких географічних масштабах та використання ефекту економії завдяки масштабам [38].

Актом наступної, другої групи є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. Документ затвердив створення асоціації між Україною, з однієї сторони, та ЄС з іншої з метою: а) сприяти поступовому зближенню сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв’язках, а також

поглиблюючи зв’язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; b) забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; c) сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року; d) запровадити умови для посилених економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до acquis ЄС; e) посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; f) запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [182].

Глава 1 Розділу V Угоди присвячується безпосередньо питанням співробітництва у сфері енергетики. Відповідно до її положень сторони домовилися продовжувати та активізувати існуюче співробітництво у сфері енергетики з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності, що є необхідним для просування економічного зростання та досягнення прогресу у напрямку ринкової інтеграції, в тому числі шляхом поступового зближення в енергетичному секторі та через участь у регіональних ініціативах щодо співробітництва у сфері енергетики. Співробітництво у нормативно-правовій сфері враховує необхідність забезпечення відповідних зобов’язань щодо надання публічних послуг, зокрема заходи щодо інформування і захисту споживачів від нечесних методів ціноутворення, а також доступу до доступних

енергетичних ресурсів для споживачів, зокрема найбільш вразливих верств населення. Взаємне співробітництво включає, серед іншого, такі сфери: 1) імплементацію енергетичних стратегій та політик і розвиток/опрацювання прогнозів та сценаріїв, а також удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектора, що базується на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс та потоки енергоносіїв відповідно до міжнародної практики, а також розвиток інфраструктури; 2) створення ефективних механізмів вирішення потенційних кризових ситуацій в енергетиці у дусі солідарності; 3) модернізацію та посилення наявної енергетичної інфраструктури, яка становить спільний інтерес, зокрема енергогенеруючі потужності, цілісність, надійність та безпеку енергетичних мереж, поступову інтеграцію електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, а також повне відновлення енергетичної транзитної інфраструктури і встановлення транскордонної системи обчислення на зовнішніх кордонах України, створення нової енергетичної інфраструктури, яка становитиме спільний інтерес, з метою диверсифікації джерел, постачальників енергії та шляхів і методів її транспортування, що відповідатиме принципам економічної доцільності та збереження навколишнього середовища; 4) розвиток конкурентоспроможних, прозорих і недискримінаційних енергетичних ринків на основі правил та стандартів ЄС шляхом проведення регуляторних реформ; 5) досягнення прогресу на шляху встановлення привабливого та стабільного інвестиційного клімату шляхом забезпечення інституційних, правових, фіскальних та інших умов, а також шляхом сприяння взаємному інвестуванню у сферу енергетики на недискримінаційній основі; 6) сприяння енергоефективності та енергозбереженню, у тому числі шляхом формування політики щодо енергоефективності та структури права і нормативно-правової бази з метою досягнення значного прогресу відповідно до стандартів ЄС, зокрема ефективну генерацію, виробництво, транспортування, розподіл та

використання енергії, на основі функціонування ринкових механізмів, а також ефективного використання енергії при застосуванні обладнання, освітленні та у будівлях і таке інше [182].

До цієї ж групи можна віднести Угоду про заохочення та захист інвестицій між Україною та Фондом міжнародного розвитку ОПЕК від 26.05.2017. В преамбулі документу йдеться мова про те, що держави-члени ОПЕК, усвідомлюючи необхідність єднання всіх країн, що розвиваються, і усвідомлюючи важливість фінансового співробітництва між ними та іншими країнами, що розвиваються, заснували Фонд, щоб забезпечувати фінансову підтримку зазначеним країнам, на додаток до існуючих двосторонніх та багатосторонніх каналів, якими держави-члени ОПЕК надають фінансову допомогу іншим країнам, що розвиваються. «Також, у той час, коли держави-члени Фонду, окрім того, надали повноваження останньому займатися стимулюванням потоків капіталу і, зокрема, сприяти фінансуванню діяльності приватного сектору за участю підприємств, розташованих на території інших країн, що розвиваються, включаючи Приймаючу країну, з метою оптимізації вищезгаданого фінансового співробітництва. Також, у той час, Приймаюча країна та Фонд пам’ятаючи, що стабільна основа для передбачуваних інвестицій сприятиме ефективному використанню економічних ресурсів і сприятиме поліпшенню рівня життя, вирішили укласти угоду про заохочення та захист інвестицій», – йдеться у документі. Безпосередньо для Україна участь в Угоді є реальною можливістю долучитись до світового ринку нафти та залучити кошти ключових міжнародних нафтових держав-членів ОПЕК до розвитку національної нафтової галузі та відповідного ринку [183].

Актуальною правовою засадою міжнародного рівня, яка не тільки забезпечує функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, але й зумовлює його розвиток є раніше згадана Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-українського

інвестиційного фонду відбудови від 30.04.2025. Метою Угоди визначається розвиток економічного співробітництва між Сторонами. Документ зміцнює стратегічне партнерство між Україною та США для довгострокової відбудови та модернізації України у відповідь на великі руйнування, спричинені повномасштабним вторгненням Росії в Україну, та у прагненні до мирної, суверенної та стійкої України. Партнерство має на меті слугувати флагманським механізмом для заохочення прозорих, підзвітних та орієнтованих на майбутнє інвестицій у критично важливі сектори економіки України для підтримки стратегії відновлення України [181].

Відповідно до Угоди, кожний державний орган України, що уповноважений видавати ліцензію або спеціальний дозвіл на користування надрами для будь-яких активів, що стосуються природних ресурсів (наприклад, нафта), включає до умов такої ліцензії або спеціального дозволу та до пов'язаної з ними угоди про умови користування надрами або до угоди про розподіл продукції з надрокористувачами: а) положення, що дозволяє Партнеру від США (або його уповноваженій особі) вести переговори, відповідно до умов Угоди про обмежене партнерство, про права на купівлю видобутку на ринкових комерційних умовах протягом строку дії такої ліцензії або спеціального дозволу; б) вимогу до одержувача протягом деякого періоду часу та на умовах, які будуть визначені в Угоді про обмежене партнерство, утримуватися від пропозиції будь-якій третій стороні значно вигідніших фінансових або економічних умов для купівлі видобувної продукції, суттєво подібної за якістю чи кількістю [181].

Доцільно також звернутись до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України від 01.06.2004, яка визначає порядок, умови, загальні принципи поставки і транзиту казахстанської нафти територією України. Сторони Угоди, на засадах взаємної вигоди, взаємодопомоги та недопущення дій, що завдають

економічних збитків одна одній, всіляко розвивають співробітництво в нафтотранспортній сфері. Сторони створюють, у межах наявних потужностей нафтотранспортних систем, умови для здійснення безпечного, ефективного, безперешкодного, а також стабільного транспортування нафти територіями своїх держав. Україна, в межах наявних потужностей діючої нафтотранспортної системи, забезпечує безперешкодну поставку і транзит казахстанської нафти. Сторони також зобов'язуються не приймати в односторонньому порядку рішень, які призводять до погіршення умов транспортування нафти та його припинення в рамках Угоди [180].

Згідно із документом транспортування нафти здійснюється на основі затверджених уповноваженими органами Сторін прогнозних обсягів постачань і транзиту казахстанської нафти, а також довгострокових договорів (контрактів) на транспортування нафти, укладених між уповноваженими організаціями Сторін - операторами, в яких визначаються щорічні обсяги нафти Казахстанської Сторони для поставки і транзиту з використанням нафтопровідної системи Української Сторони, транспортний тариф та інші комерційні умови [180].

Прикладом міжнародних правових засад третьої групи є Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) про зміну клімату від 11.12.1997. Документ спрямовано на узгодження спільних дій та політик сторін з метою подолання негативного впливу видобутку енергетичних копалин на навколишнє природне середовище. Згідно із даною ціллю кожний учасник Конвенції здійснює та/або продовжує розробляти відповідно до своїх національних умов такі політику та заходи, як: а) підвищення ефективності використання енергії у відповідних секторах національної економіки; б) охорона та поліпшення якості поглиначів і накопичувачів парникових газів; в) проведення досліджень, розробка, сприяння широкому використанню та впровадженню нових і відновлюваних видів енергії; г) заохочення належних реформ у відповідних галузях з метою

сприяння реалізації політики та заходів обмеження або скорочення викидів парникових газів тощо [53].

Наступну та найчисленнішу групу правових засад функціонування ринку нафти та нафтопродуктів становлять закони. Так, ключовим документом серед них є Закон України «Про нафт і газ» від 12.07.2001 №26665-III, який визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності нафтогазової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі [138].

Значну увагу в Законі приділено визначенню юридичних основ державної політики в усій нафтогазовій галузі. Стаття 5 документу встановлює, що остання базується на принципах: державного управління в нафтогазовій галузі; державного регулювання діяльності в нафтогазовій галузі; збереження цілісності та забезпечення надійності і ефективності функціонування Єдиної газотранспортної системи України, єдиного диспетчерського (оперативно-технологічного) управління нею; створення умов для розвитку та підвищення ефективності діяльності нафтогазової галузі; безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі; раціонального споживання газу, нафти та продуктів їх переробки та впровадження енергозберігаючих технологій, включаючи обладнання газопроводів газотурбінними та турбодетандерними установками; додержання єдиних державних норм і правил усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з видобутком, транспортуванням, постачанням і використанням газу, нафти та

продуктів їх переробки; забезпечення екологічно безпечного функціонування об'єктів нафтогазової галузі; забезпечення захисту прав та інтересів усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі; сприяння розвитку конкурентних відносин на ринку газу, нафти та продуктів їх переробки; забезпечення підготовки кадрів високої кваліфікації для нафтогазової галузі; створення умов для підтримання стабільного фінансового стану нафтогазової галузі; взаємної відповідальності постачальників газу, нафти і продуктів їх переробки та споживачів; створення умов для перспективних наукових досліджень; забезпечення раціонального використання надр в інтересах Українського народу і надрокористувачів; пріоритетного використання вітчизняного науково-технічного, технологічного та кадрового потенціалу; додержання вимог, необхідних для забезпечення прозорості у видобувних галузях [138].

Стаття 3 Закону визначає систему додаткових правових документів, які застосовуються для регулювання відносин в сфері обігу нафти, нафтопродуктів, а саме: Кодекс України про надра, Закони України «Про трубопровідний транспорт» та «Про угоди про розподіл продукції». Завданням першого документу, - Кодексу України про надра, виступає регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян [137].

В свою чергу, Закон України «Про трубопровідний транспорт» визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності

трубопровідного транспорту. Зокрема, документ регламентує порядок роботи промислових трубопроводів – всі немагістральні трубопроводи в межах виробництв, а також нафтобазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газорозподільні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні мережі, розподільчі трубопроводи водопостачання тощо [146]. Щодо Закону України «Про угоди про розподіл продукції», то він спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції [147].

Окрім зазначених документів, які мають загальний характер та регламентують питання, переважно, в сфері видобутку, транспортування, продажу нафти і таке інше, можна виділити другу групу законодавчих актів предмет регулювання яких – адміністративно-правовий механізм забезпечення функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Наприклад, до цієї групи відноситься Закон України «Про мінімальній запаси нафти та нафтопродуктів», що визначає правові, організаційні та економічні засади створення і функціонування в Україні системи мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, а також регулює відносини у зазначеній сфері. Відповідно до статті 2 Закону мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів створюються для підвищення рівня енергетичної безпеки України та сталого постачання нафти та нафтопродуктів на внутрішній ринок у разі виникнення кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів, а також з метою запровадження надійного та прозорого механізму постачання нафти та нафтопродуктів на основі принципу солідарності Договірних Сторін Договору про заснування Енергетичного Співтовариства. Дія Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, зберігання, заміни, розкриття, використання, поновлення та реалізації (продажу) мінімальних запасів нафти та

нафтопродуктів, а також виконання плану дій для подолання кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів України [136].

До другої групи законів також варто віднести Закон України «Про адміністративну процедуру», що регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина, у тому числі в галузі функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. При цьому, згідно до частини 2 статті 1 Закону, його дія не поширюється на відносини, що виникають під час: 1) розгляду звернень осіб, що містять пропозиції, рекомендації щодо формування державної політики, вирішення питань місцевого значення, а також щодо врегулювання суспільних відносин; 2) конституційного провадження, кримінального провадження, судового провадження, виконавчого провадження (крім виконання адміністративних актів), оперативно-розшукової діяльності, розвідувальної діяльності, контррозвідувальної діяльності, вчинення нотаріальних дій, виконання покарань, застосування законодавства про національну безпеку і оборону, громадянство, надання притулку в Україні, захист економічної конкуренції; 3) державної служби, дипломатичної та військової служби, служби в органах місцевого самоврядування, служби в поліції, а також іншої публічної служби; 4) реалізації конституційного права громадян брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 5) оскарження процедур публічних закупівель;

6) нагородження державними нагородами та відзнаками; 7) здійснення помилування; 8) здійснення оцінки впливу на довкілля [112].

Враховуючи той факт, що державне управління та регулювання процесом функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, передбачає застосування таких адміністративних інструментів, як ліцензування та видання дозволів, до переліку досліджуваних правових засад доцільно віднести Закони України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та «Про ліцензування видів господарської діяльності». Перший документ визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів. В свою чергу, Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» врегульовано суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності. Документ визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності [115; 135].

Отже, не буде помилкою назвати закони центральними джерелами регулювання роботи ринку нафти та нафтопродуктів, адже саме даними юридичними документами регламентовано більшість питань у зазначеній сфері, наприклад ними: визначається поняття, сутність та особливості нафти, нафтопродуктів, надр; окреслюються принципи, інституційні основи формування та проведення державної політики в сферах нафтовидобування, торгівлі нафтою і нафтопродуктами; закріплюються особливості транспортування вказаної корисної копалини; виділяється зміст та порядок реалізації окремих адміністративних інструментів забезпечення безпеки і законності в нафтовій галузі, проведення адміністративних процедур і таке інше.

Водночас, закони не є кінцевою групою правових засад на яких основується функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Багато технічних положень застосування окремих адміністративних інструментів регулювання ринку, а також правила, стандарти, вимоги щодо його роботи, інші механічні питання закріплено в положеннях підзаконного матеріалу, який видається на виконання законів уповноваженими державними інституціями в рамках реалізації відповідної державної політики. Наприклад, Постанова КМУ «Про затвердження Технічного регламенту щодо вимог до автомобільних бензинів, дизельного, суднових та котельних палив» від 01.08.2013 №927 встановлює вимоги до автомобільних бензинів, дизельного, суднових та котельних палив, що вводяться в обіг та реалізуються на території України, з метою захисту життя та здоров’я людини, тварин, рослин, національної безпеки, охорони навколишнього середовища та природних ресурсів. Регламент розроблено на підставі численних директив ЄС, а його дію поширено на паливо, яке використовується у дорожніх транспортних засобах і недорожній рухомій техніці (включаючи судна внутрішнього плавання), сільськогосподарських і лісогосподарських тракторах і рекреаційних суднах [130].

Наказом Міністерства економіки України від 27.04.2023 №2610 затверджено Правила безпеки в нафтогазодобувній промисловості, які поширюються на суб’єктів господарювання незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, діяльність яких пов’язана з проєктуванням, спорудженням, експлуатацією, ремонтом та реконструкцією об’єктів нафтогазодобувної промисловості, а також на спеціалізовані організації, що здійснюють геофізичні, науково-дослідні, проєктно-конструкторські, будівельно-монтажні, пусконалагоджувальні і діагностичні роботи та ліквідацію аварій на нафтогазодобувних підприємствах. Правила встановлюють вимоги безпеки під час проєктування, буріння, спорудження та експлуатації, капітального ремонту та досліджень нафтових, газових та

інших пов’язаних з видобуванням нафти і газу свердловин, систем промислового та міжпромислового збору нафти і газу, підготовки нафти і газу до транспортування магістральними трубопроводами, а також вимоги до технологічного устаткування об’єктів нафтогазодобувної промисловості [127].

В цьому ж контексті варто відмітити Постанову КМУ «Деякі питання здійснення моніторингу ринку нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні» від 17.12.2024 №1443, якою визначено умови, підстави та процедуру збирання, передачі, збереження та узагальнення інформації про якість нафтопродуктів, що реалізуються на внутрішньому ринку, та відповідність показників якості і безпечності нафтопродуктів встановленим вимогам, а також права та обов’язки суб’єктів, що є учасниками та користувачами електронної системи репортингу. Порядок розроблено з метою створення системи моніторингу якості і безпечності нафтопродуктів на ринку нафтопродуктів в Україні, який є складовою цілісної системи моніторингу ринку нафти та нафтопродуктів і спрямований на забезпечення належного рівня їх якості та безпечності, відповідно до міжнародних стандартів [33].

Проведеним в підрозділі аналізом визначено, що функціонування ринку нафти та нафтопродуктів на сьогоднішній день базується на багаторівневій системі правових засад, яку складають Конституція України, а також міжнародні, законодавчі та підзаконні акти. За рахунок широкого кола документів досягається цілісність правового регулювання всього масиву суспільно-правових відносин, які виникають в досліджуваній сфері. Існуюча система правових засад сприяє розвитку та функціонуванню ринку нафти та нафтопродуктів у міжнародній парадигмі, забезпеченню в його роботі прав та інтересів як держави, так і суспільства. Разом із тим, справедливим буде зазначити, що вказана система правових засад не позбавлена і певних недоліків, зокрема: недостатньо врегульованим є порядок формування та

реалізації державної політики у цій сфері; мало розкритими є процедури забезпечення функціонування цього ринку; тощо.

Висновки до розділу 1

Виділено ряд особливостей нафти та нафтопродуктів, до яких віднесено: по-перше, нафта є важливою корисною копалиною, яка відрізняється високим рівнем складності видобування, що потребує проведення значної кількості спеціальних організаційно-технологічних процесів; по-друге, нафтопродукти для визначення такими, окрім як фактичного походження від нафти, мають суворо відповідати нормативно-встановленим стандартам та правилам; по-третє, нафта і нафтопродукти є товарною продукцією, а, отже, можуть бути об’єктом товарно-грошового обороту в державі та світі.

Аргументовано, що ринок нафти і нафтопродуктів - це особлива система економічних, технологічних та регуляторних відносин, які виникають з приводу формування, руху і споживання сирої нафти та продуктів, а також її переробки на території України. Дана сфера охоплює не лише торгівлю, а весь ланцюг створення вартості на нафту та нафтопродукти, - від імпорту і (обмеженого) видобутку нафти, її транспортування і переробки, до оптової й роздрібної реалізації бензину, дизельного пального та інших нафтопродуктів кінцевим споживачам.

З’ясовано, що державне управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це діяльність держави (в особі уповноважених державних органів та їх посадових осіб) щодо формування та забезпечення необхідних умов для належної роботи відповідного ринку, а також впливу на його суб’єктів з метою корегування їх поведінки за

допомогою різноманітних адміністративних важелів відповідно до існуючих законодавчих вимог, стандартів та правил.

Зроблено висновок, що функціонування ринку нафти та нафтопродуктів - це системно організований процес взаємодії економічних, правових та інституційних механізмів, у межах якого суб'єкти господарювання та держава здійснюють видобуток, переробку, транспортування, зберігання та обіг нафти й нафтопродуктів, забезпечуючи реалізацію публічних і приватних інтересів, стабільність ринкових відносин, енергетичну безпеку та економічну ефективність.

Особливостями функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є наступні: по-перше, включає роботу із видобутку нафти, що є частиною національних надр віднесених до власності всього українського народу та щодо яких діє особливий режим правового захисту; по-друге, даний ринок виступає предметом державного управління та регулювання, що виражено у широкій системі адміністративних важелів впливу на нього; по-третє, має значний економічний ефект та значення, що виражається у: а) взаємозв'язку національного ринку нафти та нафтопродуктів із глобальним ринком, а також коливаннями у світовій енергетичній політиці, глобальними цінами на енергоресурси, економічними та іншими кризовими явищами тощо; б) впливі стану вітчизняної економіки, а також державного ладу на ефективність ринку; в) отриманні надприбутків, як для суб'єктів торгівлі відповідною продукцією, так і для держави в цілому у вигляді податкових надходжень з торгових операцій.

Наголошено, що в узагальненому значенні політика – це стратегія дій суспільства, або окремих суспільних груп щодо вирішення найважливіших питань забезпечення своєї життєдіяльності, управління поведінкою його членів в межах певної території, розподілу ресурсів між ними і таке інше. По суті, політика – це загально-прийняте в певному соціумі бачення того, як

мають жити представники останнього та за допомогою яких важелів це забезпечується.

Аргументовано, що зміст категорії «державна політика» розкривається у наступних аспектах: 1) це відображення стратегічної, планомірної, організованої діяльності держави, спрямованої на вирішення найважливіших, глобальних питань життя країни та суспільства; 2) суб'єктами її реалізації є уповноважені органи державної влади різних гілок та рівнів, які відповідно до наданої їм законодавством компетенції, здійснюють державне регулювання та управління найбільш важливими сферами життєдіяльності суспільства, що, з огляду на свою значимість та критичну важливість, потребують офіційного втручання та впливу; 3) результат державної політики – це правильне, ефективне та законне функціонування тієї сфери суспільно-правових відносин щодо якої звертається стратегічна робота публічних органів, а також можливість фізичними та юридичними особами повноцінно реалізовувати в рамках останньої свої права та виконувати юридичні обов'язки, досягаючи таким чином бажаних суб'єктивних інтересів; 4) вона забезпечена адміністративно-правовим механізмом, елементи якого відповідають за процес її формування, фактичне втілення у життя, а також оцінку досягнутих результатів для подальшого корегування державного управління та регулювання відповідної сфери суспільних відносин; 5) фундаментом державної політики в будь-якій сфері є правові засади, якими визначаються її суб'єктний склад, доступний йому інструментарій впливу на суспільні відносини та поведінку їх учасників, а також інші адміністративно-правові аспекти реалізації.

Зауважено, що державна політика у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів – це стратегічно орієнтована, планомірна, систематизована діяльність уповноважених органів державної влади, яка спрямована на організацію, координацію та корегування процесу функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, у тому числі за допомогою

використання інструментів державного примусу, з огляду на вимоги чинного законодавства України.

Доведено, що мета державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів полягає у створенні необхідних правових, економічних, інституційних, адміністративних та інших умов, які забезпечать фінансово вигідне для держави функціонування даного ринку, а також сприятимуть вільній господарській діяльності фізичних та юридичних осіб в межах нього.

Обґрунтовано, що завданнями (цілями) державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є: організація неухильного дотриманням вимог принципу законності всіма, без виключення, суб'єктами ринку, а також слідування міжнародним та національним стандартам видобутку, транспортування, постачання, переробки нафти; створення умов для дотримання визначених законодавством правил екологічної безпеки в рамках всіх процесів, пов'язаних із видобутком та торгівлею нафтою, а також продуктами її переробки; забезпечення енергетичної безпеки держави за рахунок стратегічного планування розвитку ринку нафти та нафтопродуктів, формування мінімальних запасів даної продукції, забезпечення безперешкодного доступу до неї вітчизняного господарського сектору; підтримка добросовісної конкуренції, а також недопущення монополізму на ньому окремих суб'єктів, які використовують свої домінуючі фінансові можливості для зловживань та протиправного тиску на інших учасників ринку; захист прав кінцевих споживачів продуктів нафтопереробки за рахунок моніторингу та контролю процесів виготовлення останніх, якості, ціноутворення, тощо; стимулювання видобутку нафти та виготовлення нафтопродуктів вітчизняними суб'єктами господарювання за рахунок дотацій, субсидій, інвестицій та інших економічних важелів; створення та удосконалення взаємодії між державою та приватним сектором за принципом діалогу з питань планування розвитку ринку нафти та нафтопродуктів,

оперативного реагування на існуючі проблеми його функціонування, обсягів та інтенсивності державного впливу на суб'єктів ринку; дослідження та імплементація зарубіжного досвіду координування та організації роботи ринку нафти та нафтопродуктів, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів в цій сфері, передусім стандартів та норм Європейського Союзу.

Наголошено, що вказані вище завдання обумовлюють перелік функцій державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, до яких віднесено: 1) безпекову; 2) стабілізаційну; 3) нормативно-регуляторну; та 4) антимонопольну функцію, тощо.

Відмічено, що нафта є корисною копалиною, видобуток та переробка якої є трудомісткими, складними та небезпечними процесами, пов'язаними із численними ризиками для навколишнього середовища, майна, а також життя та здоров'я фізичних осіб. Саме тому при формуванні та реалізації державної політики функціонування ринку нафти та нафтопродуктів повинні ураховуватися численні безпекові питання для того щоб не допустити настання критичної матеріальної або фізичної шкоди. Реалізація даного напряму відбувається, у першу чергу, за рахунок суворого контролю: безумовного і своєчасного виконання всіх технічних вимог в процесі розробки родовищ нафти; дотримання норм промислової охорони праці на об'єктах нафтовидобування, а також в роботі підприємств які спеціалізуються на виробництві продуктів нафто перероблення; неухильного виконання обов'язків визначених дозвільними та ліцензійними документами і таке інше.

Виділено стабілізаційну функцію державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, сутність якої полягає у здійснення діяльності уповноваженими суб'єктами щодо забезпечення стабільного функціонування ринку нафти та нафтопродуктів за рахунок формування умов готовності до надзвичайних економічних ситуацій,

негативного впливу коливань міжнародного нафтового ринку, політичних або соціальних криз, а також інших ризиків.

Зауважено, що роль Конституції України, як правової засади функціонування ринку нафти та нафтопродуктів виражається у наступних аспектах: 1) Основний Закон встановлює особливий режим власності народу на надра та корисні копалини, у тому числі нафту, що, в свою чергу, зумовлює специфіку її правового захисту; 2) визначає права та свободи громадян України в сфері користування надрами, а також управління ними крізь уповноважені органи влади; 3) Конституція закріплює правовий статус ВРУ, КМУ, а також ряду інших суб'єктів публічної влади, які приймають участь у визначенні та проведенні державної політики в сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів; 4) декларує засади екологічної безпеки, зокрема, в нафтовидобувному секторі: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; 5) окреслює порядок імплементації та використання в Україні міжнародних договорів та угод у цій сфері.

Зауважено, що міжнародні нормативно-правові акти є ключовою основою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, оскільки вони визначають його розвиток за міжнародними стандартами, узгоджують державне регулювання зі світовими й європейськими пріоритетами та забезпечують міжнародне співробітництво України у сфері імпорту, експорту, транспортування й видобутку. Підкреслено, що міжнародні акти неоднорідні між собою на підставі чого їх варто поділити на три групи: 1) комплексні документи з питань стратегічного партнерства та розвитку в енергетичній сфері, видобутку та реалізації енергоресурсів; 2) акти з питань співробітництва між окремими державами та міжнародними організаціями; 3) документи, які містять стандарти та вимоги щодо діяльності суб'єктів на нафтовому ринку.

Зауважено, що закони є центральними джерелами регулювання роботи ринку нафти та нафтопродуктів, адже саме даними юридичними документами регламентовано більшість питань у зазначеній сфері, наприклад ними: визначається поняття, сутність та особливості нафти, нафтопродуктів, надр; окреслюються принципи, інституційні основи формування та проведення державної політики в сферах нафтовидобування, торгівлі нафтою і нафтопродуктами; закріплюються особливості транспортування вказаної корисної копалини; виділяється зміст та порядок реалізації окремих адміністративних інструментів забезпечення безпеки і законності в нафтовій галузі, проведення адміністративних процедур і таке інше.

Узагальнено, що функціонування ринку нафти та нафтопродуктів на сьогоднішній день базується на багаторівневій системі правових засад, яку складають Конституція України, а також міжнародні, законодавчі та підзаконні акти. За рахунок широкого кола документів досягається цілісність правового регулювання всього масиву суспільно-правових відносин, які виникають в досліджуваній сфері. Існуюча система правових засад сприяє розвитку та функціонуванню ринку нафти та нафтопродуктів у міжнародній парадигмі, забезпеченню в його роботі прав та інтересів як держави, так і суспільства. Разом із тим зазначено, що вказана система правових засад не позбавлена і певних недоліків, зокрема недостатньо врегульованим є порядок формування та реалізації державної політики у цій сфері. Окрім того, мало розкритими є процедури забезпечення функціонування цього ринку.

РОЗДІЛ 2.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

2.1. Поняття та структура адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

Управління та регулювання органами державної влади процесу роботи ринку нафти і нафтопродуктів має складний та багатоаспектний характер, реалізація якого передбачає використання спеціального інструментарію, що об'єднано поняттям «механізм». При цьому останній, зважаючи на специфіку проблеми, яка розглядається в дисертації, має адміністративно-правовий зміст, чим зумовлено його концептуальні та структурні особливості. Згідно положень тлумачних словників іншомовних слів, термін «механізм» прийшов з грецької мови де розкривався в значеннях «знаряддя», «пристрій». Відповідно до української етимології це: 1) пристрій (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух; 2) сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ; 3) система, що визначає порядок якого-небудь процесу, діяльності, будь-яких явищ; 4) внутрішня будова, структура чого-небудь і таке інше [84; 161; 8].

Розбираючись із базовою етимологією поняття «механізм», а також його інтерпретацією в різних галузях науки і техніки, О.В. Радченко представив ряд важливих до огляду висновків. Згідно його концепції, механізму як такому мають бути обов'язково притаманними наступні ознаки: 1) є продуктом організованої діяльності; 2) має суб'єкт і об'єкт; 3) має мету або функцію; 4) містить послідовність дій, певний вид руху; 5) передбачає переважно однобічний вплив з чітко визначеним вектором впливу; 6) характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; 7) його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; 8) його

побудова носить структурно-функціональний характер; 9) має ознаки відкритої або закритої системи [150, с.34].

Поняття механізму в філософській науці є основою специфічного світогляду – механіцизму. У Філософському енциклопедичному словнику за редакцією В.І. Шинкарука останній визначено таким чином: система світоглядних орієнтацій, згідно з якою зміни в світі (або тільки в природі) мають у своїй основі механічні переміщення найдрібніших матеріальних часток чи інші суто механічні взаємодії, а сам світ організований і рухається як машина. Це світорозуміння набуло впливовості у зв'язку з великими досягненнями механіки, а також завдяки успіхам в інших галузях природознавства, здобутих на основі механістичної методології [186, с.377]. Більше детально особливості механіцизму розглянуто в дисертації Х.В. Приходько. На її думку це спосіб тлумачення руху та взаємодії досліджуваних об'єктів виходячи з механічних закономірностей. Для механіцизму в цілому, продовжує вчена, як для світоглядної програми (установки) є характерним зведення складного до простого, цілого до суми частин заперечення якісно своєрідних законів у об'єктів з різноманітним типом системної організації. Крім того Х.В. Приходько зауважує, що при розгляді походження поняття «механізм», а також теорії філософської науки про механічні закономірності – механіцизму, можна виділити декілька необхідних та визначальних особливостей механізму як абстрактної категорії. Такими особливостями є: динаміка об'єктів, взаємодія частин механізму, взаємообумовленість частин механізму, системна організація частин механізму, наявність простих та складних частин механізму, які обумовлюють його структуру [110, с.131]. Тож, механізм відповідно до загальної етимології – це структура взаємодіючих між собою елементів, які в функціонуючи створюють єдиний, цілісний об'єкт. За філософським трактуванням механізм має переносне значення, як форма світогляду відповідно до якої все навколишнє середовище можна розчленувати на

частини та ціле, а будь-якому природному, духовному та іншому явищу притаманні відповідні елементарні складові.

Не оминає поняття механізму і правову галузь, де займає місце однієї з ключових теоретичних категорій. Класичне значення останньої глибоко дослідила в своїй дисертації А.М. Перепелюк, яка спиралась при цьому на праці Т.І. Тарахонича. Правовий механізм, пише вчена, – це певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретної юридичної цілі з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів. Автор зауважує, що правові механізми притаманні як теорії держави і права так і галузевим наукам, наприклад, в конституційному праві є правовий механізм проведення виборів, в цивільно-процесуальному праві – механізм розгляду цивільних справ тощо [176, с. 42–45; 99, с.78-79]. В той же час, Л.Л. Приходченко обстоює позицію, що правовий механізм включає в себе прийняття законодавчих актів, рішень і розпоряджень органами публічної влади, які спрямовані на практичну організацію управління та суспільного життя [109, с.61]. С.С. Лукаш доводить: правовий механізм являє собою систему юридичних засобів, яка покликана найоптимальнішим чином впорядковувати ті чи інші питання суспільного життя; він (механізм) має інструментальний характер [16, с.139-140].

Ключовим прикладом правового механізму, який при цьому ж має найвищий ступень наукової освітленості, є механізм правового регулювання. Наприклад, М.С. Кельман та О.Г. Мурашин визначають його як єдину систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, які стоять на шляху задоволення інтересів суб’єктів права [51, с.372]. На думку А.В. Роздайбіди, механізм правового регулювання – це система правових засобів, організованих найбільш послідовним чином з ціллю подолання

перешкод на шляху задоволення інтересів суб'єктів права. Механізм правового регулювання виражає діяльний бік процесу перетворення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин. При цьому правове регулювання являє собою довготривалий процес, який поділяється на стадії, на кожній з яких працюють особливі правові засоби [153, с.115].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко з приводу механізму правового регулювання зазначають, що він являє собою певну, взяту у єдності, сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права забезпечує впорядкування суспільних відносин, відповідає інтересам суб'єктів права, вирішує конфлікти, сприяє досягненню соціального компромісу в правовій сфері. На їх думку, за допомогою механізму правового регулювання обґрунтовується необхідність здійснення правового регулювання в суспільстві, впорядковуються явища правової дійсності, забезпечується їх єдність, взаємозв'язок та взаємодія, відбувається процес трансформації правових приписів щодо реальної поведінки суб'єктів права [178].

У навчальному посібнику з дисципліни «Теорія держави і права» за загальною редакцією Л.М. Стрельбицької механізм правового регулювання визначено як цілісну систему правових засобів, методів, способів, за допомогою яких здійснюється правове упорядкування суспільних відносин. Автор пише, що для досягнення цілей правового регулювання в його механізмі органічно поєднуються різні за своєю природою і функціями явища правової дійсності, серед яких правовою доктриною виділяються: 1) засоби правового регулювання, які у свою чергу диференціюються на: явища-регулятори, що становлять засади правового регулювання (норми, напрацювання практики, індивідуальні приписи, права та обов'язки суб'єктів права); явища правової форми (нормативні та індивідуальні акти, акти тлумачення, правові договори тощо); 2) способи правового регулювання (дозволи, зобов'язання, заборони); 3) форми реалізації норм права

(використання, виконання, додержання, застосування). Усі елементи механізму правового регулювання, як динамічні, так і статичні (структурні), перебувають у тісному, постійному, гармонійному взаємозв'язку та взаємодії. Кожен із них виконує свої функції, безпосередньо здійснюючи властивий тільки йому правовий вплив на поведінку людей [177, с.240].

З викладеного можна зробити висновок, що правовий механізм – це сукупність юридичних елементів, за допомогою яких право приводиться до дії, тобто, відбувається виконання положень нормативних документів та упорядкування за рахунок цього суспільно-правових відносин. Адміністративно-галузева інтерпретація механізму переймає багато загально-правових ознак. Водночас, в даній сфері він сприймається, як цілком самостійна категорія, при цьому, диференційована від явища правового впливу. Крім того, на відміну від класичного правового механізму, який переважно має теоретичний характер, адміністративно-правовий різновид – цілком прикладне явище у зв'язку із чим найчастіше розглядається в купі з якимось об'єктом.

Так, К.М. Куркова визначила адміністративно-правовий механізм забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні, як сукупну репрезентацію теоретичного підґрунтя та практичної реалізації забезпечувального впливу держави на процеси якісних перетворень конвергенції науки та технологій як чинника впливу на соціально-економічний розвиток країни та показника рівня вітчизняного науково-технологічного потенціалу. На думку вченої такий вплив здійснюється на двох рівнях (національному та міжнародному), кожному з яких притаманний власний теоретичний та практичний арсенал адміністративних заходів (елементів), що мають свій вираз у нормативному, фінансовому, кадровому, організаційно- та матеріально-технічному, інформаційно-аналітичному полі. Ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку розкривається через ступінь відповідності

державної політики обраній стратегії розвитку науково-технологічного розвитку країни, довіру до неї як з боку населення, так і міжнародних організацій, станом нормативно-правового забезпечення, а також рівнем протидії загроз публічним інтересам [71, с.39].

Проводячи аналіз адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції В.В. Плиска визначила його, як спеціальний процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян від протиправних корупційних дій, який виконується шляхом застосування спеціальних заходів адміністративно-правового характеру. На її думку структура такого механізму складається із наступних елементів: адміністративно-правова норма; акти тлумачення адміністративних норм; адміністративно-правові акти; адміністративні правовідносини; юридичні факти у сфері корупційних правопорушень; правосвідомість суб’єктів корупційних діянь; рівень діючого в державі режиму законності; адміністративно-правові гарантії дотримання та охорони прав і свобод громадян [104, с.145-147].

Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України описано Є.В. Кобко, як системну сукупність правових, організаційних, фінансових та інших інструментів та засобів, які використовуються державою з метою впливу, упорядкування, а також створення умов для належного функціонування суспільних відносин у досліджуваній сфері. Вказаний механізм має складний характер, що, в свою чергу, обумовлює наявність у нього відповідної структури. Автором відмічено, що структурні елементи адміністративно-правового механізму забезпечення національної безпеки держави є багатоманітними за своєю природою і сутністю, а тому пропонує поділити їх на декілька груп: 1) нормативно-правові елементи, які в своїй сукупності формують правову базу забезпечення національної безпеки, а також межі та підстави

функціонування державних інституцій у відповідному напрямку. Тож, до цієї групи елементів віднесено: норми права (зокрема адміністративного); юридичні факти; принципи та гарантії забезпечення національної безпеки; 2) інституційні елементи: суб'єкт та об'єкт забезпечення національної безпеки в Україні; 3) організаційно-функціональні елементи, серед яких пропонується виділити наступні: а) адміністративно-правові форми та методи забезпечення національної безпеки; б) матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки [54, с.3].

Під адміністративно-правовим механізмом цифрової трансформації публічного адміністрування, за переконанням С.В. Близнюка, найбільш доцільно розуміти сукупність взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих та, водночас, незалежних один від одного елементів, які в своїй єдності спрямовані на забезпечення належного регулювання, організації, управління та реалізації процесів та процедур, пов'язаних із цифровізацію системи публічного управління. Характерними ознаками даного механізму, вченим вбачаються наступні: по-перше, особлива сфера функціонування такого механізму, яка передбачає використання спеціального набору інструментів та засобів; по-друге, наявність чіткого вектору функціонування; по-третє, гнучкість та адаптивність до сучасних умов та викликів, а також сфери, на яку заходи цифрової трансформації спрямовані; по-четверте, інноваційність; по-п'яте, наявність чіткого кола суб'єктів, які забезпечують функціонування досліджуваного механізму. Щодо структури такого механізму, то в якості її елементів виділено: адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини, юридичні факти, суб'єкти реалізації цифрової трансформації, реалізація норм права, адміністративні процедури, адміністративні інструменти цифрової трансформації [10, с.96-101].

Адміністративно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні розкрито Т.А. Шумейло, як юридичну конструкцію, якою окреслено засновану на нормах чинного законодавства взаємоузгоджену систему нормативно-правових, інституційних, правозастосовних й організаційних форм і засобів, які сукупно, цілісно та послідовно впливають на суб'єкти, відносини і процеси у сфері обігу зброї, виконуючи таким чином завдання формування та реалізації державної політики у відповідній сфері. Структурі елементи визначеної комплексної категорії автор класифікує на декілька груп, виділяючи: 1) елементи ідеологічно-концептуального рівня: адміністративного права доктрина, правова культура; 2) елементи ідейно-засадничого рівня – принципи права; 3) елементи нормативно-правового рівня, які охоплюють сукупність нормативно-правових актів, які регламентують діяльність суб'єктів адміністративно-правового механізму формування та реалізації відповідної політики; 4) структурні елементи інституційного та демократичного рівня, що охоплюють державні органи, а також суб'єктів громадянського суспільства, котрі своєю діяльністю відповідно до чинного законодавства формують та/або реалізують державну політику у сфері обігу зброї в Україні; 5) структурні елементи рівня актів реалізації норм адміністративного законодавства про обіг зброї в Україні; 6) діяльність суб'єктів формування та/або реалізації державної політики у сфері обігу зброї, 7) адміністративно-правові й інші відносини у сфері обігу зброї; 8) процедури формування та/або реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні [197, с.125-133].

З огляду на представлені наукові тлумачення, адміністративно-правовий механізм характеризується вченими по-різному, особливо в частині притаманних йому структурних елементів. Зокрема, відмінності пов'язані: а) із фактичною відсутністю загальної концепції розуміння сутності категорії та, б) підлаштуванням її ознак та змісту щодо об'єктів та сфер, в аспекті яких

остання розкривається. Незважаючи на викладене, можна виділити загальні особливості адміністративно-правового механізму, які незмінні та притаманні всім його інтерпретаціям:

- по-перше, уніфікує та систематизує державне управління та регулювання у певній сфері суспільного життя. Це структурована категорія, що показує який саме суб'єкт владних повноважень та яким чином має діяти для досягнення певних цілей, а також які публічно-владні інструменти для цього використовує. За рахунок чіткої визначеності механізму досягається найвищий ступінь ефективності державного регулювання, управління і цільового використання державних ресурсів для цього, у тому числі державного бюджету України;
- по-друге, має високий ступінь нормативної урегульованості та формальної визначеності. Це категорія прикладного характеру згідно з чим кожен елемент її структури в тій чи іншій мірі спрямовує та забезпечує реалізацію імперативної волі держави у регульованих сферах суспільної діяльності;
- по-третє, складається з елементів різного значення. На відміну від механізму правового чи адміністративно-правового регулювання дія яких основується виключно на правових явищах, аналізована категорія включає в себе юридичні, інституційні, організаційні, регуляторні елементи;
- по-четверте, адміністративно-правовий механізм спрямовано на досягнення особливого юридичного результату: а) забезпечення правильного (з точки зору дійсного законодавства України) функціонування певної сфери суспільних відносин; б) створення безперешкодних можливостей фізичних та юридичних осіб користуватись своїми правами та виконувати покладені на них юридичні обов'язки; в) досягнення державою своїх інтересів у якійсь галузі без шкоди правам і свободам суспільства.

Зважаючи на вищевикладене, адміністративно-правовий механізм функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначена нормами

чинного законодавства система юридичних, інституційних, організаційних, регуляторних елементів, які уніфіковують та систематизують діяльність держави щодо регулювання та управління сферою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, забезпечуючи таким чином правильність її роботи, досягнення державного та суспільного інтересу, а також безперешкодне користування учасниками ринку своїми правами та виконання юридичних обов'язків. Вважаємо, до елементів адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів відноситься:

1) суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Це інституційний елемент, який з огляду на свої особливості має бути виділений найперший. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «суб'єкт», визначено як: 1) істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; 2) особа, група осіб, організація, яким належить активна роль у певному процесі, акті; 3) особа чи організація як носій певних прав та обов'язків; 4) людина як носій певних фізичних і психічних якостей; як об'єкт дослідження; 5) людина, особа тощо [19]. Відповідно до напрацювань представлених в роботі А.О. Собкарь, слово «суб'єкт» містить у собі багатогранне судження, яке означає, що це пізнаюча та діюча людина, істота, яка протистоїть зовнішньому світу як об'єкту пізнання, людина як носій яких-небудь властивостей, що-небудь взагалі про людину, предмет судження. Далі вчений констатує, що в окремих випадка суб'єкта розглядають як індивіда (або соціальну групу), як носія предметно-практичної діяльності і пізнання, спрямованих на об'єкт, або як особу (або групу осіб, колектив, організацію), що виступає активним діячем у будь-якому акті, процесі, юридичну особу або організацію, що володіють певними правами й обов'язками, людину як носія яких-небудь фізичних і психічних якостей, просто людину, особистість, або думку про предмет судження на відміну від думки про його ознаки [162, с.28]. У загальній теорії права, як

пише О.В. Харитонова, суб’єкт – це носій прав і обов'язків, учасник правовідносин, це особи або організації, на які поширюються певні права [190, с.83]. В публічній царині використовується термін «суб’єкт владних повноважень», який визначається Кодексом адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV, як орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи службова особа, інший суб’єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [57]. З огляду на зазначене вище, суб’єкти державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це сукупність спеціально-уповноважених органів державної влади, частина або весь комплекс завдань та функцій яких пов’язано із реалізацією державного управління та/або регулювання сфери функціонування досліджуваної галузі. Як елемент відповідного адміністративно-правового механізму, суб’єкти – це сукупність інституцій, котрі безпосередньо приводять інші складові механізму до дії, забезпечуючи таким чином правильність роботи ринку нафти і нафтопродуктів, а також досягнення державного, приватного інтересу в рамках нього;

2) правотворча діяльність (зокрема підзаконна) суб’єктів формування та реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Законом України «Про правотворчу діяльність» установлено, що правотворчість або правотворча діяльність – це діяльність, що здійснюється спеціально уповноваженим законодавством суб’єктом з метою: 1) планування розроблення та прийняття (видання) нормативно-правових актів; 2) розроблення проектів нормативно-правових актів; 3) прийняття (видання) нормативно-правових актів; 4) ведення обліку нормативно-правових актів; 5) здійснення правового моніторингу [143]. Відповідно до наукової царини, наприклад, за поглядом С.В. Плавич,

правотворчість – це специфічна форма діяльності уповноважених суб'єктів, яка полягає у виданні, зміні чи скасуванні правових норм та має на меті регулювання суспільних відносин шляхом нормативного закріплення міри свободи й справедливості [103, с.10]. В дисертаційній роботі М.Є. Черкас підкреслюється: «Правотворчість – це діяльність компетентних суб'єктів, спрямована на формулювання і зовнішнє вираження правових норм» [191, с.54]. У тлумаченні запропонованим В.М. Братасюком правотворчість – це основний напрям соціальної діяльності, що створює умови для існування та відтворення самого суспільства. Правотворчість реалізовує пошук правових форм, які найбільшою мірою забезпечували б урівноважений стан суспільства, розумну взаємодію його членів в житті [13, с.71]. Цікавим є висновок В.В. Шишко, який вважає, що правотворчість – це процес виникнення і розвитку всієї тієї реальності, яка називається правовою реальністю. При цьому, термін «правова реальність», відзначає автор, можна розглядати у вузькому і широкому розумінні. В вузькому значенні до цього поняття відносяться лише деякі базові правові реалії, по відношенню до яких всі інші правові феномени є похідними. В цьому випадку під правовою реальністю в різних напрямах і наукових школах розуміють або правові норми (нормативізм), або правовідносини (соціологічний напрям), або «правові емоції» (психологічний напрям) тощо В широкому розумінні поняттям «правова реальність» позначено весь автономний світ права, тобто сукупність всіх його феноменів з притаманними їм законами, логікою розвитку та існування: наявних правовідносин, правових норм, інститутів і правових концепцій, явищ правового менталітету тощо [196, с.106]. Таким чином, можемо уточнити: правотворчість в загальному вигляді – це процес створення нормативно-правового матеріалу суб'єктами публічної влади спеціально уповноваженими на розробку, прийняття, видання, затвердження офіційних, державних документів. В свою чергу, підзаконна правотворчість (правотворча

діяльність) суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це процес створення та забезпечення виконання підзаконних нормативно-правових документів, що уточнюють, конкретизують і деталізують положення законодавства в галузі функціонування ринку нафти та нафтопродуктів; врегульовують окремі, операційні моменти здійснення державного управління та регулювання відповідною сферою;

3) акти застосування права. Даний елемент, як і підзаконні документи, відноситься до юридичної складової, але має власні особливості. В Міжнародній поліцейській енциклопедії зазначається, що акт застосування права – це документ, що приймається уповноваженим компетентним органом держави після розгляду юридичної справи, є юридичною дією, в результаті якої конкретні факти (життєві обставини) підводяться до відповідної норми права [87, с.33]. За А.А. Казанчан, акт застосування права або ж правозастосовний акти – це документ, який містить індивідуальний владний припис (правило поведінки), що адресується персонально-визначеним особам [49, с.17-18]. О.В. Фандалюк пропонує бачення, відповідно до якого акт застосування права – це офіційне рішення компетентного суб'єкта, прийняте на підставі і відповідно до норм права, що містить державно-владне веління з конкретної юридичної ситуації, яке спрямоване на індивідуальне регулювання суспільних відносин шляхом встановлення, зміни або припинення суб'єктивних прав й обов'язків їх учасників, яке здійснюється у будь-якій встановленій формі [184, с.9]. Акт застосування права в розумінні О.М. Федорчука – це індивідуальний правовий акт державно-владного характеру, прийнятий компетентним органом у встановленій законодавством формі, з конкретної справи, стосовно конкретного суб'єкта, що підтверджує, встановлює, змінює або припиняє його права чи обов'язки [185, с.42]. Сутність вказаної категорії знайшла висвітлення і в Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 №3354-IX. Відповідно до частини 4

статті 1 акти застосування права, в першу чергу, не містять в собі правових норм та включають в себе наступні додумати: а) про утворення або припинення державного органу, органу місцевого самоврядування; б) про утворення, діяльність або припинення консультативного, дорадчого, іншого допоміжного органу; в) про надання гуманітарної допомоги іноземній державі; г) директиви, вказівки, технічні завдання для участі делегацій України, Кабінету Міністрів України, інших державних органів, а також представників України у міжнародних заходах; ґ) інші індивідуальні правові акти; 6) інші правові акти, що не містять норм права [143]. Таким чином, акти застосування права в рамках піднятої у роботі проблематики, – це спеціальні, індивідуальні правові документи, які видаються уповноваженими державними суб’єктами з метою реалізації покладених на них законами та підзаконними актами повноважень в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. В актах застосування права знаходять вияв офіційні, владні рішення вказаних суб’єктів з питань матеріально-технічного, кадрового, юридичного та іншого забезпечення своєї діяльності, проведення регуляторних заходів на ринку нафтопродуктів, організації міжвідомчої взаємодії і таке інше;

4) адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Особлива адміністративно-правова форма діяльності уповноважених суб’єктів державного управління та регулювання. Це регуляторна складова досліджуваного в підрозділі механізму, адже в її рамках відбувається організація та застосування адміністративних методів впливу на ринок нафти і нафтопродуктів з метою упорядкування його роботи та поведінки учасників згідно норм законодавства України, а також забезпечення їх прав та законних інтересів. Адміністративні процедури складають вагому частку діяльності уповноважених владних суб’єктів, а їх проведення врегульовано окремими законодавчими документами;

5) адміністративно-правові методи регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Це найбільш елементарні регуляторні елементи адміністративно-правового механізму застосовуючи які уповноважені суб'єкти державної влади прямо впливають на суспільні відносини та поведінку їх учасників. Досліджуючи особливості категорії «метод» в своїй дисертаційній роботі І.М. Ситар наголосив, що дане слово грецького походження («methodos» – шлях дослідження, спосіб пізнання) та означає спосіб досягнення певної мети, сукупність правил дії (наприклад, набір і послідовність певних операцій), спосіб, знаряддя, які сприяють розв'язанню теоретичних та практичних проблем. Метод ґрунтується на знанні, він зрештою, і є знанням, трансформованим у певні правила дії. У філософії, продовжує науковець, метод – це спосіб побудови та обґрунтування системи філософських знань. Тобто, метод у специфічному філософському розумінні – це спосіб пізнання дійсності та її відтворення у мисленні. Свідоме застосування правильного методу є суттєвою умовою успішного розвитку пізнання [187, с.287; 111, с.27; 158, с.88]. В свою чергу, адміністративно-правовий метод, як визначено у спільній роботі С.М. Алфьорова, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова та А.П. Купіна, є сукупністю правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [4, с.9]. Як зазначає А.І. Берлач, адміністративно-правовий метод – це органічна система прийомів і способів безперервного правового впливу на поведінку учасників адміністративних відносин та характер взаємозв'язків між ними [7, с.16]. Згідно тлумачення Ю.Р. Лозинського адміністративно-правовий метод – це надана суб'єктам державно-управлінської діяльності нормами адміністративного права можливість результативно вирішувати завдання, що стоять перед ними, в межах визначеної нормативно-правовими актами компетенції [78, с.134-135]. Отже, адміністративно-правові методи регулювання ринку нафти та

нафтопродуктів – це сукупність інструментів та засобів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами та орієнтовані на координацію і спрямування роботи ринку нафти та нафтопродуктів, діяльності його учасників згідно із вимогами національного законодавства в даній сфері. Прикладом адміністративно-правового методу, який застосовується для регулювання роботи ринку нафти і нафтопродуктів виступає дозвіл. Його зміст полягає у наданні правових можливостей учасникам ринку діяти відповідним чином за наявності встановлених законодавством підстав, що позначається виданням офіційного, дозвільного документу (ліцензія, дозвіл тощо). Наступним методом можна виділити моніторинг – регулярне відслідковування процесу, явища, об'єкту за відповідною методикою з метою одержання більш повної та докладної інформації про нього і прийняття на підставі цього обґрунтованого рішення [164]. Моніторинг, як метод адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів передбачає збір та аналіз інформації стосовно роботи останнього уповноваженими державними органами, передусім, на предмет виявлення негативних відхилень та тенденцій з метою оперативного реагування на них. Застосування цього методу врегульовано Постановою КМУ «Деякі питання здійснення моніторингу ринку нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні» від 17.12.2024 №1443. Відповідно до її положень моніторинг якості і безпечності нафтопродуктів – це збирання, обробка, передача, збереження, проведення аналізу та узагальнення інформації про якість нафтопродуктів, що реалізуються на внутрішньому ринку, та про відповідність показників якості і безпечності нафтопродуктів. Завданнями моніторингу якості є збирання, обробка, передача, збереження та узагальнення інформації про якість нафтопродуктів в Україні. Моніторинг ґрунтується на принципах оперативності та достовірності внесення акредитованими випробувальними лабораторіями, органами з оцінки відповідності та суб'єктами ринку нафти

та нафтопродуктів інформації до електронної системи репортингу, а також своєчасності отримання інформації та відкритості результатів. Моніторинг якості передбачає здійснення таких заходів, як відбір та випробування зразків нафтопродуктів, що проводяться випробувальними лабораторіями, акредитованими Національним агентством з акредитації, які мають право на випробування зразків нафтопродуктів щодо відповідності вимогам [33].

Передбачений тією ж Постановою моніторинг обсягів на ринках нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні – це збирання, обробка, передача, збереження, узагальнення інформації про обсяги постачання нафти та нафтопродуктів для їх внутрішнього споживання на митній території України, включаючи виробництво, імпорт, запаси, реалізацію, внутрішнє споживання, експорт нафтопродуктів і скрапленого газу та введення їх в обіг, а також видобуток, імпорт, запаси, внутрішнє споживання, переробку, експорт нафти і газового конденсату та введення їх в обіг протягом відповідного періоду. Предметами здійснення моніторингу обсягів є: 1) обсяги виробництва, імпорту, запасів, реалізації, експорту нафтопродуктів та введення їх в обіг протягом відповідного періоду; 2) обсяги видобутку, імпорту, запасів, внутрішнього споживання, переробки, експорту нафти і газового конденсату та введення їх в обіг протягом відповідного періоду. До завдань здійснення моніторингу обсягів належать: 1) збір та обробка даних (інформації) щодо предметів моніторингу обсягів; 2) розрахунок показників/індикаторів моніторингу обсягів, проведення аналізу фактів та відстеження тенденцій щодо об’єктів моніторингу обсягів, що можуть призвести до виникнення кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів; 3) підготовка балансу постачання і внутрішнього споживання нафти, газового конденсату та нафтопродуктів [33].

Третім адміністративно-правовим методом механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів виступає стандартизація. В довідникових джерелах та науковій літературі термін «стандарт» визначено, як: 1) типовий

вид, зразок, якому повинно відповідати що-небудь за своїми ознаками, властивостями, якостями; 2) норма, зразок, мірило; 3) документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі [201, с.614; 17, с. 1187; 42, с.27].

Адміністративно-правовий метод стандартизації передбачає встановлення загальнообов'язкових правил здійснення певних дій чи операцій на ринку нафти та нафтопродуктів, недотримання яких має наслідком застосування до суб'єкта заходів юридичного впливу. Наприклад, використання даного методу врегульовано положеннями Постанови КМУ «Про затвердження Технічного регламенту щодо вимог до автомобільних бензинів, дизельного, суднових та котельних палив» від 01.08.2013 №927. Документ декларує систему стандартів, яким має відповідати паливо для введення його в обіг на території України. Наприклад, забороняється використання в автомобільних бензинах екологічних класів Євро3, Євро4 та Євро5 добавок (присадок), що мають у своєму складі хоча б один з таких компонентів: фосфор, сполуки свинцю та заліза, ароматичні аміни (монометиланіліни, моноетиланіліни тощо). Автомобільні бензини можуть містити барвники та речовини-маркери. Можливе додавання до автомобільних бензинів добавок (присадок), біоетанолу, етил-трет-бутилового етеру, які не погіршують експлуатаційних показників палива, не впливають негативно на екологічні, енергетичні та економічні показники двигунів, що підтверджено результатами випробувань, та допущені до застосування в установленому порядку. Вимоги регламенту також стосуються дизельних, суднових, котельних та інших видів палива [130].

Одним з найпопулярніших адміністративно-правових методів, який застосовуються в сфері державного управління та регулювання є контроль, що має місце у тому числі в галузі забезпечення функціонування ринку

нафти та нафтопродуктів в Україні. Контроль передбачає перевірку відповідності роботи ринку та діяльності його учасників визначеним законодавством вимогам, а також стандартам, через що найчастіше застосовується сумісно із іншими методами. Наприклад, видання дозволу учаснику ринку на проведення певних робіт обумовлює подальший контроль дотримання останнім передбачених дозвільним документом правил.

Крім того, відповідно до статті 29 Закону України «Про нафт і газ» від 12.07.2001 №26665-III досліджувана галузь виступає предметом державного контролю і нагляду за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами і умов спеціальних дозволів. Користувач нафтогазоносними надрами зобов'язаний надавати контрольним органам необхідну для їх роботи документацію та інформацію, давати усні або письмові пояснення з питань, що належать до компетенції цих органів. У разі виявлення порушень відповідні органи можуть тимчасово зупинити провадження робіт, передбачених спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами, до усунення цих порушень (зупинити дію спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами), а також внести на розгляд центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері промислової безпеки та державного гірничого нагляду питання про позбавлення надрокористувача спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами [138]. При цьому, контроль, як адміністративно-правовий метод, цілком має місце і у внутрішньо-організаційній діяльності суб’єктів владних повноважень, які формують та реалізують державну політику в сфері роботи ринку нафти і нафтопродуктів. В даному випадку метод застосовується для упорядкування розгалуженої структури даних відомств та забезпечення виконання ними покладених на них обов’язків та повноважень, перевірки якості останніх тощо.

Проведене дослідження показало, що на сьогоднішній день адміністративно-правовий механізм функціонування ринку нафти і

нафтопродуктів складають такі елементи, як: 1) суб'єкти формування та реалізації державної політики у досліджуваній галузі; 2) правотворча діяльність (зокрема підзаконна) суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 3) акти застосування права; 4) адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 5) адміністративно-правові методи регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Безперечно, даний перелік не претендує на вичерпність, водночас, саме органічним поєднанням представлених в підрозділі елементів досягається найвищий ступінь законності та результативності функціонування ринку з огляду на користь, як для держави, так і суспільства. При цьому, окремі складові механізму потребують додаткового аналізу, що буде здійснено у наступних підрозділах наукового дослідження.

2.2. Система суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

Як один з центральних елементів адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, який забезпечує приведення до дії більшості інших частин, суб'єкти державної політики відрізняються своєю багатоманітністю та системним зв'язком. Це не просто перелік державних органів, а група представників влади із правами та обов'язками, що кореспондуються між собою. Законом України «Про нафт і газ» питання суб'єктного складу державної політики освітлюється лише частково, а саме визначається роль Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в даній сфері [138]. Звернемось більш детально до правового статусу обох органів та встановимо їх компетенцію.

Так, ВРУ – це особливий орган законодавчої гілки влади, або ж парламент. Згідно Великої української енциклопедії парламент (англійською «parliament», від французької «parler» – говорити) – це інститут демократичного врядування, найвищий колегіальний виборний (повністю або частково) законодавчий представницький орган влади державної, що працює на постійній основі. Місце і роль парламентів у житті суспільства, крім форми правління, визначають особливості партійної системи (кількість партій, їхній ідеологічний спектр, особливості взаємодії), виборчого законодавства, політичних традицій, а також розвиток інститутів громадянського суспільства (засобів масової інформації, громадських організацій, груп тиску та представництва інтересів, організацій виборців) [15]. Як пише Н.М. Крестовська, парламент – це найвищий представницький та законодавчий орган влади, що представляє суверенітет народу і є єдиним уповноваженим суб'єктом приймати закони від імені народу; це найважливіший інститут легітимної державної влади, форма забезпечення політичної гласності та відкритої політичної полеміки [65, с.825]. В.М. Довгань пропонує тлумачення згідно з яким парламент – це виборний колегіальний орган державної влади, який наділений законодавчими повноваженнями. «Однією з найголовніших ознак демократичного розвитку суспільства та держави в цілому є функціонування демократичного парламенту – органу, що має повну довіру народу, виступає від його імені й підтримує соціальні зв’язки з ним. Від того, наскільки ефективною є діяльність парламенту безпосередньо залежить рівень народного представництва та захисту інтересів громадян країни», – вважає науковець [36, с.15-16]. Наступну позицію обстоює в своїй дисертації К.О. Колесник: «Парламент – це своєрідний представницький форум, де народні обранці шляхом дебатів і обговорень виробляють політику, що відповідає інтересам держави, і на її основі визначають архітектоніку законів, вибудовують систему законодавства. Як загальнонаціональна виборна

установа, він втілює в себе представництво різних суспільних інтересів. У цьому розумінні життєздатність будь-якої представницької установи здатна породити конфлікти і зіткнення. Саме тому, для парламенту більш, ніж для будь-якого іншого державного органу, важливі правила, встановлені ним самим, і яких дотримуються всі інші учасники процедури» [58, с.3]. Парламент, вважає Ю.С. Ганжуров – це вищий колегіальний представницький постійно діючий орган законодавчої влади держави. При цьому, на його погляд «вище представництво» виражається у двох аспектах: по-перше, в контексті визначеного авторитету парламенту як інституту народовладдя; по-друге, як його керівний характер по відношенню до інших представницьких органів, тобто сільських, селищних, міських, обласних рад, які теж обираються громадянами на основі прямого, рівного виборчого права шляхом таємного голосування [27, с.59; 26].

Отже, ВРУ – це колегіальний законодавчий орган, який визначає демократизм розвитку країни та є гарантією народовладдя. Відповідно до положень Конституції, Парламент складає чотириста п’ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п’ять років. Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п’яти років. ВРУ працює сесійно та є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу [62].

Ключовим та виключним правом ВРУ виступає прийняття законодавчих актів – найвищих після Конституції юридичних документів, якими врегульовано значне коло питань прямо пов’язаних із роботою ринку нафти і нафтопродуктів. Так, виключно законами визначаються та встановлюються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; 2) засади використання природних

ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; 3) правовий режим власності; 3) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; 4) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 5) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики; 6) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи; 7) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів [62].

До інших повноважень ВРУ, як суб’єкта державної політики в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів відносяться: 1) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; 2) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; 3) надання законом згоди на обов’язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України; 4) здійснення парламентського контролю [62].

Законопроектну роботу та контроль за виконанням законодавства, у тому числі в галузі функціонування ринку нафти і нафтопродуктів проводить самостійний, структурний елемент парламенту – Комітет з питань енергетики

та житлово-комунальних послуг. Згідно Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 №116/95-ВР це орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. Комітет при здійсненні повноважень взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їх посадовими особами, які зобов'язані сприяти комітету у здійсненні покладених на нього повноважень, реагувати відповідно до закону на його звернення та рекомендації [134].

Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг відповідальний за належне законодавче регулювання широкого кола сфер, у тому числі нафтової. Відповідно до Постанови ВРУ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев’ятого скликання» від 29.08.2019 №19-IX компетенція даного парламентського органу поширюється на: розвиток паливно-енергетичного комплексу, вугільної, газової, нафтової, нафтопереробної промисловості та електроенергетики; розвиток ядерної енергетики та ядерної безпеки; функціонування ринків енергії та енергоносіїв; транспортування енергії та енергоносіїв; енергозбереження та енергоефективність; нетрадиційні та поновлювальні джерела енергії; поводження з побутовими відходами; комунальне господарство; житлово-комунальні послуги [142].

Отже, Парламент в системі суб’єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів: 1) окреслює головні напрями стратегічної діяльності держави з питань управління та регулювання сфери функціонування ринку нафтопродуктів; 2) формує законодавчу основу функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, правового захисту надр, а також діяльності органів державної влади, які реалізують державну політику в зазначеній сфері; 3) в межах повноважень, через структурні Комітети,

проводить контроль виконання та дотримання норм законодавства, яким регламентовано порядок та особливості роботи нафтового ринку; 4) визначає обсяги державного бюджетного фінансування суб'єктів управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів.

Як і ВРУ, Кабінет Міністрів України (Уряд) також є вищим органом, але виконавчої гілки влади. Особливості його статусу досить детально оцінили та виділили С.Г. Рябов та І.М. Залялова. Вчені наголосили, що це вищий колегіальний орган виконавчої влади держави. Уряд покликаний здійснювати верховне врядування в суспільстві, управління суспільними справами, виконання настанов законодавчої влади й забезпечення дотримання встановлених законів. Авторитет Уряду виходить з того, що його керівний вплив поширюється на всі найважливіші сфери життя суспільства. Повноваженнями Уряду є виконання рішень законодавчої влади; здійснення функцій загального керівництва й управління справами в державі; прийняття рішень з усіх найважливіших внутрішніх і зовнішньополітичних питань; законодавча ініціатива – направлення на розгляд Парламенту проекту бюджету, проектів законів та інших нормативних актів [155, с.99-100; 44, с.25-26].

На рівні законодавчих положень правовий статус КМУ врегульовано одночасно двома нормативними документами, а саме Конституцією та спеціальним Законом України «Про Кабінет Міністрів України», який розширює та уточнює конституційні норми. Відповідно до представлених документів, КМУ є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який здійснює її безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, а також спрямовує, координує та контролює діяльність останніх. В своїй діяльності КМУ відповідальний перед Президентом України і ВРУ, підконтрольний і підзвітний виключно парламенту. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать:

1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування, національної пам'яті Українського народу; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [62; 133].

Щодо повноважень КМУ, зокрема як суб'єкта державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів то Уряд, згідно Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 №794-VII: 1) забезпечує проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки; 2) забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку; визначає доцільність розроблення

державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечує їх виконання; 3) сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, здійснює заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; 4) забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; 5) забезпечує розроблення і виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, забезпечує проведення державної промислової політики, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку; 6) забезпечує захист та підтримку національного товаровиробника; 7) забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 8) організовує та забезпечує здійснення митної справи; 9) приймає рішення щодо кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів у випадках, передбачених законом; 10) приймає рішення про розкриття мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів. В свою чергу, у сферах охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій КМУ здійснює державне управління у сфері охорони та раціонального використання землі, її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, інших природних ресурсів тощо [133].

Тож, Кабінет Міністрів України відповідає за проведення політики в сфері функціонування ринку нафтопродуктів на основі напрямів, які окреслено парламентом. Крім того, Уряд: 1) організовує та координує діяльність органів виконавчої влади, зокрема, в частині регулювання ринку нафти і нафтопродуктів; 2) формує підзаконні юридичні засади функціонування ринку нафти та нафтопродуктів; 3) розроблює, затверджує

та видає загальнодержавні плани, концепції та інші подібні документи на виконання програм розвитку ринку; 4) проводить стандартизацію та нормування діяльності учасників ринку.

КМУ підпорядковані окремі міністерства до повноважень яких віднесено управління та регулювання сферами видобутку, транспортування, зберігання, а також торгівлі корисними копалинами, у тому числі, нафтою і продуктами її переробки. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 №3166-VI міністерство є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Основними завданнями міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, є: 1) забезпечення нормативно-правового регулювання; 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку; 3) інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики; 4) узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України на розгляд Президентові України та Кабінету Міністрів України; 4-1) забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні; 5) здійснення інших завдань, визначених законами України [148].

Формування та реалізація державної політики в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів на сьогоднішній день розподілено між двома міністерствами, а саме: Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства (далі – Мінекономіки) та Міністерством енергетики України (далі – Міненерго). Відповідно до Постанови КМУ від 21.07.2025 №903 Мінекономіки є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує, у тому числі, формування державної політики у сфері

захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, геологічного вивчення та раціонального використання надр, нагляду (контролю) у системі інженерно-технічного забезпечення та інноваційного розвитку агропромислового комплексу [34].

Міністерство реалізує широкий перелік різноманітних завдань в багатьох галузях, значна частина яких стосується сфери організації та регулювання надрокористування і видобування корисних копалин, зокрема, нафти. Згідно до Постанови Мінекономіки: погоджує розміщення будь-яких технологічних споруд для користування нафтогазоносними надрами протягом усього строку дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України; забезпечує у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр нормативно-правове регулювання, а саме розробляє проекти нормативно-правових актів, видає в межах повноважень, передбачених законом, нормативно-правові акти з питань: 1) ведення обліку робіт і досліджень, пов’язаних з геологічним вивченням надр; визначення правил розробки нафтових і газових родовищ; 2) ведення централізованого обліку видобутку нафти, природного газу, газового конденсату, супутньої пластової води, а також закачки в пласти води та газу; 3) ведення обліку нафтових і газових свердловин та обліку обсягу погашених і видобутих корисних копалин, їх втрат, а також форм звітності щодо обліку запасів корисних копалин для ведення державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин; 4) визначення порядку обліку, зберігання та користування матеріалами державного інформаційного геологічного фонду; 6) визначення порядків: надання спеціальних дозволів

на користування надрами; проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами; погодження надання надр у користування; проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, пов'язаних з розробленням і впровадженням у виробництво наукових і методичних основ прогнозування, пошуком та розвідкою родовищ корисних копалин, прогнозуванням змін геологічного середовища та іншими потребами геологічного вивчення надр і таке інше [34].

Другий центральний орган виконавчої влади, відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України» від 17.06.2020 №507 є головним відомством, яке забезпечує: а) формування та реалізацію державної політику в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі; б) формування та реалізацію державної політики у сфері відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів газового палива та у сфері нагляду (контролю) у галузях електроенергетики і теплопостачання, а також на ринку природного газу; в) формування державної політики у сфері управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, а також здійснення державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення. В сфері нафтогазового сектору Міненерго, відповідно до покладених на нього завдань: а) приймає рішення щодо введення підземних сховищ нафти, газу та продуктів їх переробки у дослідно-промислову та промислову експлуатацію; б) встановлює перелік та порядок визначення розмірів нормативних виробничо-технологічних витрат природного газу на технічні операції з видобування та підготовки до транспортування для суб'єктів господарювання, які видобули природний газ (у тому числі нафтовий

(попутний) газ) та реалізували його суб'єкту ринку природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки щодо формування ресурсу природного газу для побутових споживачів та виробників теплової енергії [122].

Окрім міністерств, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, який приймає участь у формуванні і реалізації державної політики в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП). Діяльність органу та його правовий статус регламентовано Законом України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг». Відповідно до Закону НКРЕКП створюється КМУ та є колегіальним органом, що здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг, зокрема, щодо діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів та інших речовин трубопровідним транспортом. Комісія реалізує покладені на неї повноваження шляхом: 1) нормативно-правового регулювання; 2) ліцензування діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг; 3) формування цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг та реалізації відповідної політики; 4) державного контролю та застосування заходів впливу; 5) використання інших засобів, передбачених законодавством. Основними завданнями НКРЕКП є: 1) забезпечення ефективного функціонування та розвитку ринків у сферах енергетики та комунальних послуг; 2) сприяння ефективному відкриттю ринків у сферах енергетики та комунальних послуг для всіх споживачів і постачальників та забезпечення недискримінаційного доступу користувачів до мереж/трубопроводів; 3) сприяння інтеграції ринків електричної енергії, природного газу України з відповідними ринками інших держав, зокрема в рамках Енергетичного Співтовариства, співпраці з Радою регуляторів Енергетичного Співтовариства, Секретаріатом Енергетичного

Співтовариства та національними регуляторами енергетики інших держав; 4) забезпечення захисту прав споживачів товарів, послуг у сферах енергетики та комунальних послуг щодо отримання цих товарів і послуг належної якості в достатній кількості за обґрунтованими цінами; 5) сприяння транскордонній торгівлі електричною енергією та природним газом, забезпечення інвестиційної привабливості для розвитку інфраструктури; 6) реалізація цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг; 7) сприяння впровадженню заходів з енергоефективності, збільшенню частки виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії та захисту навколишнього природного середовища; 8) створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток ринків у сферах енергетики та комунальних послуг; 9) сприяння розвитку конкуренції на ринках у сферах енергетики та комунальних послуг тощо [139].

Серед системи органів виконавчої влади також необхідно виділити Національну поліцію України (далі – НПУ). Зазначене відомства не приймає безпосередньої участі у формуванні та реалізації державної політики в сфері ринку нафти і нафтопродуктів. Водночас, поліція є важливим елементом державного апарату, який відповідає за безпеку роботи ринку, захист в межах нього прав та інтересів громадян і суспільства від протиправних посягань. Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII установлено, що НПУ – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України згідно із законом. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом,

послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [140].

Органи та підрозділи поліції в своїй поточній діяльності провадять боротьбу із різноманітним спектром кримінальних правопорушень, окремі з яких порушують усталені законодавством правила безпечної роботи ринку нафти і нафтопродуктів. Зокрема, до компетенції НПУ відноситься виявлення, розкриття та розслідування передбаченого статтею 292 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 №2341-III злочину, а саме пошкодження чи руйнування магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів чи нафтопродуктопроводів, відводів від них, технологічно пов'язаних з ними об'єктів, споруд, засобів обліку, автоматики, телемеханіки, зв'язку, сигналізації, а також незаконне втручання в роботу технологічного обладнання, якщо ці дії призвели до порушення нормальної роботи зазначених трубопроводів або створили небезпеку для життя людей [67].

Останнім суб’єктом в рамках досліджуваної системи суб’єктів державної політики функціонування ринку нафти і нафтопродуктів необхідно виділити самостійний державний орган – Антимонопольний комітет України (далі – Комітет). Дане відомство не входить до виконавчої гілки влади, має особливий правовий статус, а його діяльність спрямована на вирішення конкретної проблеми – забезпечення здорової конкуренції на ринку нафтопродуктів та нафти. Законом України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 №3659-XII визначено, що останній є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель. Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями, в тому числі роллю у формуванні конкурентної політики, визначаються законодавством і полягають, зокрема, в особливому порядку

призначення та звільнення Голови Комітету, його заступників, державних уповноважених Комітету, уповноважених з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, голів територіальних відділень Комітету, у спеціальних процесуальних засадах діяльності Антимонопольного комітету України, наданні соціальних гарантій, охороні особистих і майнових прав працівників Антимонопольного комітету України на рівні з працівниками правоохоронних органів, в умовах оплати праці. Основним завданням Комітету є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб’єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб’єктами природних монополій; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб’єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [113].

У сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має такі повноваження: 1) розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами; 2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами,

перевіряти та переглядати рішення у справах, надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції; 3) розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість; 4) перевіряти суб'єкти господарювання, об'єднання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції та під час проведення розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; 5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом; 6) призначати експертизу та експерта з числа осіб, які володіють необхідними знаннями для надання експертного висновку; 6) у разі перешкоджання працівникам Антимонопольного комітету України у виконанні ними повноважень залучати поліцейських для застосування заходів, передбачених законом, для подолання перешкод; 7) залучати поліцейських, працівників митних та інших правоохоронних органів для забезпечення проведення розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в разі проведення розслідування; 8) залучати до проведення перевірок спеціалістів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій за погодженням з їх керівниками, депутатів місцевих рад за їх згодою і таке інше [113].

Проведений аналіз дав можливість аргументувати, що система суб’єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і

нафтопродуктів має розгалужену структуру та включає в себе декілька груп державних органів. Першу становлять вищі органи законодавчої та виконавчої влади: Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, які визначають напрями та нормативно-правову основу державної політики; організовують її проведення та державне фінансування; забезпечують загально-державну стандартизацію та нормування діяльності учасників ринку. Другу групу становлять центральні органи виконавчої влади підпорядковані КМУ, які забезпечують формування та реалізацію окремих складових державної політики функціонування ринку і нафтопродуктів, регулювання відповідних сфер суспільно-правових відносин, а саме: а) Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства, – відповідає за формування та реалізацію державної політики в галузі надракористування; забезпечує охорону надр, а також відповідність вимогам екологічної безпеки процесів видобутку корисних копалин; захист навколишнього природного середовища; контроль кількості нафтових родовищ і таке інше; б) Міністерство енергетики України – формує та реалізує державну політику в галузі нафтогазовидобування; в) Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, – проводить державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб’єктів господарювання в сфері нафтовидобування та переробки нафти. Окремо виділено Національну поліцію України, яка в своїй діяльності забезпечує безпеку транспортування нафти, а також притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють злочини та порушують даний процес. Державним органом зі спеціальним статусом в системі досліджуваних суб’єктів визначено Антимонопольний комітет завдання та функції якого спрямовано на створення царини здорової конкуренції на ринку нафти і нафтопродуктів.

Викладене показало, що державне управління та регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів на сьогоднішній день не має

єдиної адміністративної інституції. Питання формування та реалізації державної політики в даній сфері, а також проведення окремих заходів впливу на учасників ринку розподілено між багатьма суб'єктами державної влади, які включають в себе органи різних гілок та специфіки діяльності.

2.3. Адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

В процесі функціонування ринку нафти і нафтопродуктів виникають різні проблеми, особлива складність та вагомість яких потребує процедурного вирішення за рахунок здійснення комплексу дій спеціально уповноваженими суб'єктами, які спрямовано не тільки на застосування адміністративно-правових методів регулювання даної галузі, але й забезпечення прав та законних інтересів її учасників. За це відповідає категорія «адміністративні процедури», змісту та різновидам якої присвячено науковий аналіз в даному підрозділі дисертаційного дослідження.

Слово «процедура» (з латинського «procedere» – просуватися) має наступні тлумачення: 1) офіційно встановлений чи прийнятий за звичаєм порядок, послідовність дій для здійснення або оформлення якихось справ; 2) лікувальні, профілактичні або загартовуючі заходи (душ, ванна, масаж тощо); 3) поняття, що в багатьох мовах програмування застосовується на означення типових частин алгоритмів, які використовуються неодноразово або в багатьох програмах [175, с.1116]. В юридичному контексті процедура – це врегульований законом, іншими нормативно-правовими актами порядок, який складається з послідових дій і спрямовується на досягнення правового результату. Сутність правової процедури зумовлена характером матеріально правового відношення, реалізації якого вона служить [199, Т.5].

За визначенням І.О. Картузової, правова процедура – це встановлений правовими нормами порядок діяльності, який триває у часі та має на меті досягнення юридично значущого результату. Далі автор пише, що базовим

елементом будь-якої процедури є процедурні дії послідовне здійснення яких виступає запорукою досягнення цілей. Процедурні дії групуються по стадіях з приводу чого автор пише: «Значення стадій процедур полягає у тому, що вони відбивають логічно-функціональну послідовність розвитку процедури. Кожна стадія вирішує певне завдання на шляху досягнення основної цілі процедури» [50, с.103]. К.В. Ніколіна тлумачить зміст правової процедури через систему притаманних їй рис: 1) цілісний та структурований характер правової процедури; 2) правова процедура призводить до зміни правової дійсності; 3) правова процедура має як вольовий, так й інтелектуальний характер, оскільки напряму залежить від активних волевиявлень та свідомої діяльності суб'єктів такої процедури; 4) в рамках правових процедур реалізуються права (повноваження), свободи та інтереси учасників суспільних відносин [92]. А.В. Басов вважає, що поняття «юридична процедура» може бути представлено в декількох значеннях, а саме як: 1) сукупність засобів і методів здійснення державної влади; 2) офіційно встановлений порядок реалізації закріплених у законодавстві правил і норм; 3) діяльність органів публічного управління щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ, результатом якої є прийняття адміністративного акта або укладення адміністративного договору. «Юридична процедура як комплексне правове явище пронизує всі сторони існування суспільства: політичну, правову, соціальну, економічну – і забезпечує регулювання суспільних відносин у багатьох галузях права (адміністративному, фінансовому, земельному, кримінальному, цивільному)», – пише автор [6]. За баченням В.С. Алімова, правова процедура – це система правових відносин, що складаються в певній послідовності, направлених на досягнення правового результату, який може виражатися у формуванні юридичних норм, утворень або припиненні певних правовідносин (головних для процедури), запобігання правопорушенням, також в інших, правових наслідках [3].

Тож, в загально-юридичному значенні правову процедуру слід охарактеризувати як законодавчо регламентовану послідовність дій та операцій, виконання яких спрямовано на досягнення визначеного правового результату. В залежності від сфери застосування процедур, типу породжуваних при цьому відносин та галузевої належності правових норм, котрими врегульовано порядок проведення відповідних дій та операцій диференціюються їх різновиди, одним з яких є адміністративний.

На сьогоднішній день тлумачення змісту адміністративних процедур закріплено в нормативній площині. Закон України «Про адміністративну процедуру» розкриває категорію, як визначений законом порядок розгляду та вирішення справи. В свою чергу, адміністративна справа – це справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов’язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом. Результатом адміністративної процедури є адміністративний акт, тобто, рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов’язків окремої особи (осіб) [112].

Реалізація адміністративної процедури має відповідати спеціальним принципам, які визначено в статті 4 Закону, а саме: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [112]. Водночас, варто відмітити той

факт, що Закон України від 17.02.2022 №2073-IX відносно новий в той час як сама концепція адміністративної процедури існує давно. Так, в нечинній на сьогоднішній день Постанові КМУ «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів» від 08.12.2009 №1346 категорію було визначено, як установлений в акті порядок дій фізичних та юридичних осіб, спрямований на реалізацію їх прав і виконання обов'язків або визначення повноважень державного органу, його посадової та службової особи [119].

Навколо сутності адміністративних процедур існує значна наукова дискусія. Наприклад, О.О. Середа визначила їх, як нормативно встановлений порядок здійснення діяльності державних органів, державних організацій, органів місцевого самоврядування і посадових осіб, що забезпечує оптимальне і ефективне виконання покладених на них функцій у межах їх компетенції [157, с.82]. В.В. Галунько наділяє категорію наступним змістом: встановлений законодавством порядок розгляду і розв’язання органами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [1, с.276]. Схожим є тлумачення О.В. Левченко: «встановлена законом сукупність послідовно здійснюваних суб’єктом публічної адміністрації процедурних дій з розгляду та вирішення адміністративної справи, результатом якої є прийняття адміністративного акту, який встановлює, змінює чи припиняє права та обов’язки суб’єктів адміністративно-правових відносин» [72, с.110]

Згідно тлумачення Н.В. Галіциної та С.Г. Брателя адміністративна процедура є встановлений нормами адміністративно-процесуального права порядок діяльності владних суб’єктів правовідносин публічної адміністрації щодо реалізації нормативно-правового регулювання у сфері публічного управління та розгляду й вирішення конкретних адміністративних справ. До

ознак категорії науковці відносять наступне: застосування в публічній сфері; регулювання порядку здійснення правозастосовної діяльності; охоплення управлінської діяльності позитивної спрямованості; встановлення визначеного порядку здійснення певних дій; особливий суб'єктний склад; закріплення адміністративно-процесуальними нормами. Крім визначеного науковці відмічають, що завданням адміністративних процедур є упорядкування діяльності уповноважених органів влади та всіх зацікавлених осіб. Метою цього упорядкування є підвищення ефективності та якості роботи державних органів, забезпечення належного виконання публічною адміністрацією своїх задач і функцій [24; 14, с.68].

І.В. Бойко, О.Т. Зима, О.М. Соловйова дійшли в своїх дослідженнях висновку, що адміністративна процедура – це структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління. Ознаками адміністративної процедури вчені виділяють: а) має правовий характер, оскільки принципи та правила, що визначають адміністративну процедуру, містяться в приписах нормативно-правових актів; б) вміщує норми, що регламентують як діяльність суб'єкта публічного адміністрування, так і поведінку приватних осіб; в) спрямована на прийняття адміністративного акта суб'єктом владних управлінських повноважень; г) застосовується для вирішення конкретної адміністративної справи; д) має основним призначенням забезпечення ефективної реалізації прав приватних осіб і унеможливлення їх порушення; ж) тягне за собою настання зовнішніх наслідків, тобто застосування процедурних правил породжує права й обов'язки осіб, які знаходяться поза системою публічного адміністрування; з) має, як правило, безспірний характер, тобто завдяки адміністративній процедурі вирішуються позитивні управлінські справи. Виняток становить процедура розгляду скарг, оскільки при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічного

адміністрування у сторін правовідносин, що регулюються процедурними нормами, існують різні уявлення про те, як слід вчинити в конкретній адміністративній справі [12, с.7].

Цікаві висновки щодо сутності та змісту досліджуваної категорії виділила І.В. Криворучко. Вчена дійшла висновку, що адміністративна процедур – це такий систематизований, логічно побудований спосіб дій, який має виконати орган публічного управління для вирішення індивідуальної адміністративної справи. Органи публічного управління є основними суб'єктами адміністративно-процедурної діяльності. Тобто вповноважена особа органу публічного управління в межах чинних законодавчих актів може прийняти рішення (індивідуальний акт) у результаті здійснення управлінської або ж організаційно-розпорядчої діяльності. На її думку важливість адміністративної процедури для діяльності органів публічного управління полягає в таких аспектах: забезпеченні організації діяльності органів публічного управління; гарантуванні інтересів особи, а також прав, свобод фізичних та юридичних осіб; створенні цілісного, послідовного та ефективного порядку дій органів публічного управління для прийняття управлінського рішення; забезпеченні гласності та відкритості виконання функцій органів публічного управління під час ухвалення та втілення організаційно-розпорядчих або ж управлінських рішень. Змістовим наповненням адміністративних процедур, продовжує вчена, є такі їхні структурні елементи, як учасники (органи публічного управління – адміністративний орган та особа), особи, які сприяють розгляду адміністративної справи, стадії адміністративної процедури та адміністративні акти [66, с.66].

Не менш комплексно до характеристики адміністративних процедур підійшов В.М. Фролов. Вченим запропоновано тлумачення згідно із яким адміністративна процедура – це встановлений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду та вирішення органами

виконавчої влади та місцевого самоврядування індивідуальних адміністративних справ. На його думку, категорія виконує наступні завдання: а) забезпечення справедливого, об'єктивного та своєчасного розгляду індивідуальних справ фізичних та юридичних осіб з метою виконання обов'язків, забезпечення прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин; б) сприяння підвищенню ефективності реалізації публічної влади, чіткому виконанню функцій і повноважень органів та посадових осіб шляхом упорядкування їх діяльності; в) забезпечення необхідної послідовності в реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав і законних інтересів; д) протидія зловживанню владою з боку органів виконавчої влади та інших суб'єктів владних повноважень шляхом чіткого регламентування правил взаємостосунків органів і посадових осіб виконавчої влади та місцевого самоврядування з іншими суб'єктами адміністративних правовідносин. Щодо ознак адміністративних процедур, то в роботі автора виділено наступні: 1) публічний характер та особливий суб'єктний склад – адміністративна процедура здійснюється в публічній сфері, безпосередньо пов'язана із діяльністю органів публічної адміністрації і супроводжується використанням ними відповідних владних повноважень з урахуванням публічних інтересів; 2) нормативний характер – адміністративна процедура врегульована адміністративно- правовими нормами, які чітко регламентують діяльність уповноважених органів та посадових осіб; 3) індивідуальний характер – прийняте у справі рішення стосується конкретних фізичних або юридичних осіб, що перебувають у стосунках з органами публічної адміністрації; 4) безспірний характер – предметом адміністративної процедури є індивідуальні адміністративні справи, в яких не вирішуються суперечки і не розглядаються скарги осіб на дії та рішення публічної адміністрації; 5) стадійний характер – передбачає послідовну реалізацію декількох стадій за умови, що кожен наступний етап має своєю «відправною точкою» правовий результат попереднього етапу; 6) особлива спрямованість – адміністративна

процедура не має своїм результатом застосування примусових заходів, її мета полягає у забезпеченні реалізації прав або обов'язків певного суб'єкту правовідносин у сфері державного управління [188, с.696].

Консолідація викладеного вище дає можливість дійти до висновку, що адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначений адміністративним законодавством України порядок здійснення уповноваженими суб'єктами публічної влади дій та операцій, спрямованих на регулювання публічно-правових відносин щодо забезпечення прав, свобод, законних інтересів та/або виконання визначених обов'язків учасниками ринку нафти і нафтопродуктів.

Положення чинного законодавства України в сфері надр, а також роботи нафтогазової галузі дають можливість виділити перелік визначених адміністративних процедур, одним з перших прикладів яких є ліцензування. Згідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 №222-VIII це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Безпосередньо ліцензія передбачає надання суб'єкту господарювання права на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Відповідно до Закону в сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів ліцензуванню підлягає діяльність з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, а також види діяльності в сфері обігу пального [135].

Зміст та порядок проведення першої адміністративної процедури ліцензування врегульовано Постановою НКРЕКП «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом» від 16.02.2017 №202.

Нормативний акт встановлює вичерпний перелік документів, які додаються до заяви про отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, а також визначають вимоги, обов'язкових для виконання під час провадження ліцензованої діяльності. Так, здобувач ліцензії, який має намір провадити ліцензовану діяльність, подає до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг заяву про отримання дозволу та ряд супутніх документів (копія паспорта керівника здобувача ліцензії, відомості про місця та засоби провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, копії документів, що підтверджують наявність у власності або користуванні і таке інше). Заява розглядається протягом 10 днів за результатом чого відбувається: а) видача ліцензії на право провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; б) відмова у видачі ліцензії; в) залишення заяви про отримання ліцензії без розгляду. НКРЕКП може за зверненням здобувача ліцензії повернути заяву разом із підтвердними документами, поданими ним для отримання ліцензії, протягом десяти робочих днів з дати отримання звернення та зняти розгляд цього питання з порядку денного засідання НКРЕКП у формі відкритого слухання [118; 76].

Адміністративна процедура видачі ліцензій на торгівлю та зберігання пального ґрунтується на положеннях Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» від 18.06.2024 №3817-IX. Відповідно до Закону дані різновиди ліцензій видає: 1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику; 2) територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику. Законом визначено ліцензії на право

виробництва пального, роздрібної торгівлі пальним; оптової торгівлі пальним за наявності або відсутності місць оптової торгівлі пальним; зберігання пального та зберігання виключно для потреб власного споживання та/або промислової переробки. Ліцензія на право провадження відповідного виду господарської діяльності надається, за умови реєстрації або взяття на облік суб’єкта господарювання у податкових органах та повідомлення таким суб’єктом господарювання про об’єкти оподаткування і об’єкти, пов’язані з оподаткуванням, через які здійснюватиметься відповідний вид ліцензійної діяльності. Для отримання ліцензії суб’єкт господарювання має подати до податкових органів заяву та передбачені Законом документи, а також вести відповідну плату. Ліцензії надаються безстроково, а плата за них справляється щорічно. Плата за ліцензії зараховується до місцевого бюджету за місцем зберігання пального. У разі якщо документи видані (оформлені) іншій особі, ніж заявник, останній додатково подає документи, що підтверджують його право на використання відповідного об’єкта нерухомого майна [114; 75; 74].

Наступним різновидом є дозвільні адміністративні процедури. Відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 №2806-IV останні направлено на видання документу дозвільного характеру суб’єкту господарювання, який відповідає законодавчим вимогам. Стаття 1 Закону визначає документ дозвільного характеру наступним чином: дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може

проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності. В свою чергу, дозвільна процедура визначена, як сукупність дій, що здійснюються адміністраторами та дозвільними органами під час проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню документа дозвільного характеру [115].

Зокрема, отримання дозвільного документу потребує діяльність із користування нафтовими надрами. Відповідно до Розділу IV Закон України «Про нафту і газ» від 12.07.2001 №2665-III користування нафтогазоносними надрами, пошук і розвідка родовищ нафти і газу, їх експлуатація, спорудження та експлуатація підземних сховищ для зберігання нафти і газу здійснюються лише за наявності спеціальних дозволів на користування нафтогазоносними надрами, що надаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, на умовах, визначених чинним законодавством. Відповідний дозвіл має містити зокрема: відомості про отримувача спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, вид робіт, на проведення яких він видається; визначення меж ділянки нафтогазоносних надр, що надаються в користування; строк дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами; перелік обов'язкових додатків, у тому числі угоду про умови користування нафтогазоносними надрами. На користування нафтогазоносними надрами надаються такі види спеціальних дозволів: а) на геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислову розробку родовищ з подальшим видобуванням нафти і газу (промисловою розробкою родовищ); б) на видобування нафти і газу (промислову розробку родовищ); в) на будівництво та експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі підземних сховищ нафти чи газу та споруд для захоронення відходів виробництва нафтогазової галузі і супутніх вод [138].

Процедура надання дозволу має формат аукціону (електронних торгів), передбачених положеннями Кодексу України про надра. Аукціон (електронні торги) щодо продажу спеціального дозволу на користування надрами здійснюються за допомогою дворівневої автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи, яка забезпечує можливість створення, розміщення, оприлюднення та обміну інформацією і документами в електронній формі, які необхідні для проведення аукціону (електронних торгів), запобігання корупційним правопорушенням, та складається з бази даних системи аукціонів (електронних торгів) з продажу спеціальних дозволів на користування надрами та електронних майданчиків, які взаємодіють через інтерфейс програмування додатків, що надається як код з відкритим доступом та визначає функціональність системи. Подання заяви разом з необхідними документами для отримання, спеціального дозволу на користування надрами здійснюються заявником (суб'єктом господарювання) в електронній формі через електронний кабінет надрокористувача на Державному геологічному веб-порталі, формування та ведення якого забезпечує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр. Спеціальний дозвіл на користування надрами за результатами аукціону (електронних торгів) надається відповідним дозвільним органом переможцю аукціону (електронних торгів), який має право бути користувачем надр [137].

Дозвільна процедура також має місце у забезпеченні безпеки кадрової складової функціонування ринку та нафтопродуктів. Постановою КМУ затверджено Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, який в тому числі стосується галузі нафтовидобування згідно до діючого Наказу Мінекономіки «Про затвердження Правил безпеки в нафтогазодобувній промисловості» [124; 127].

За Наказом відповідний дозвіл видається, передусім, роботодавцеві на проведення робіт або експлуатацію машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, а також виробникові або постачальнику відповідних машин, механізмів, устаткування. Перелік небезпечних робіт включає в себе: 1) освоєння і глушіння газових та нафтових свердловин; 2) злив, очистка, нейтралізація резервуарів, тари та інших ємностей з-під нафтопродуктів, кислот, лугів та інших небезпечних речовин, в тому числі радіоактивних; 3) роботи з ліквідації нафтогазоводопроявлень в процесі буріння свердловин; 4) будівництво магістральних газопроводів, нафтопроводів і продуктопроводів (нафтопродуктопроводів, аміакопроводів, етиленопроводів тощо), систем газопостачання природного та зрідженого газу [124].

Для одержання дозволу роботодавець, виробник або постачальник подає особисто, в електронному вигляді або надсилає поштою до територіального органу Держпраці чи адміністратора центру надання адміністративних послуг заяву, до якої додається: 1) на виконання робіт підвищеної небезпеки – висновок експертизи щодо стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб’єкта господарювання під час виконання робіт підвищеної небезпеки; 2) на експлуатацію машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки – висновок експертизи щодо стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб’єкта господарювання під час експлуатації машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки; 3) на застосування машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки – висновок експертизи щодо відповідності машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки вимогам законодавства з питань охорони праці та промислової безпеки. Строк видачі дозволу чи повідомлення роботодавця, виробника або постачальника про відмову в його видачі, продовження строку його дії становить 10 робочих днів з дня отримання документів. Дія дозволу поширюється на всю територію України [124].

Останньою варто виділити адміністративні процедури в рамках оцінки впливу на довкілля регламентовану Законом України «Про оцінку впливу на довкілля». Оцінка впливу на довкілля – це процедура, що передбачає: 1) підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля; 2) проведення громадського обговорення; 3) аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, іншої інформації; 4) надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля; 5) врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності [141].

Безпосередньо вплив на довкілля, згідно Закону, – це будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів [141].

Оцінка публічно-владними органами впливу на довкілля в обов'язковому порядку проводиться в сфері функціонування нафтопереробних та газопереробних заводів (крім підприємств, що виготовляють із сирої нафти виключно мастильні матеріали), установок з газифікації або зрідження вугілля чи бітумінозного сланцю; видобування нафти та природного газу на континентальному шельфі; роботи трубопроводів для транспортування газу, нафти, хімічних речовин діаметром понад 800 міліметрів і довжиною понад 40 кілометрів [141].

Після проведення громадських слухань підготовленого суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля уповноважений орган

публічної влади видає свій висновок в адміністративно-процедурному порядку, який є обов'язковим до виконання. У висновку з оцінки впливу на довкілля уповноважений територіальний або центральний орган: 1) зазначає тип, основні характеристики та місце провадження планованої діяльності; 2) визначає допустимість чи обґрунтовує недопустимість провадження планованої діяльності; 3) встановлює умови використання території та природних ресурсів під час виконання підготовчих і будівельних робіт та провадження планованої діяльності; 4) встановлює умови щодо охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки під час виконання підготовчих і будівельних робіт та провадження планованої діяльності; 5) встановлює умови щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та усунення їх наслідків; 6) встановлює умови щодо зменшення транскордонного впливу планованої діяльності, щодо якої здійснювалася процедура оцінки транскордонного впливу. Висновок з оцінки впливу на довкілля надається суб'єкту господарювання безоплатно протягом 15 робочих днів з дня завершення громадського обговорення, а в разі здійснення процедури оцінки транскордонного впливу – з дня завершення цієї процедури та затвердження рішення про врахування результатів оцінки транскордонного впливу на довкілля. До висновку з оцінки впливу на довкілля додається звіт про громадське обговорення [141].

Підставою для відмови у видачі висновку з оцінки впливу на довкілля, зокрема, є: 1) порушення суб'єктом господарювання вимог щодо оприлюднення повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля; 2) невідповідність поданих документів вимогам законодавства про охорону навколишнього середовища та/або вимогам законодавства в інших сферах, якщо такі вимоги стосуються впливу на довкілля; 3) порушення суб'єктом господарювання вимог щодо оприлюднення оголошення про початок громадського обговорення звіту з оцінки впливу на довкілля; 4) визнання громадських слухань такими, що не відбулися, у зв'язку з неявкою суб'єкта господарювання, а також

порушенням ним Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля; 5) порушення суб'єктом господарювання вимог щодо врахування зауважень і пропозицій громадськості, наданих у процесі громадського обговорення обсягу досліджень та рівня деталізації інформації, що підлягає включенню до звіту з оцінки впливу на довкілля тощо [141].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу узагальнити, що адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це категорія, яка відображає та характеризує практичну діяльність держави (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб) націлену, у першу чергу, на забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників відповідного ринку. За рахунок реалізації цих процедур досягається створення необхідних умов законності господарської діяльності щодо видобування, транспортування, зберігання нафти, торгівлі нафтопродуктами, підтримки екологічної безпеки навколишнього середовища, тощо. Також варто підкреслити, що застосування досліджуваних адміністративних процедур завжди має юридичний результат у вигляді офіційного, формального, індивідуального рішення уповноваженого державного органу яким обґрунтовано його позицію з приводу конкретного питання, пов'язаного із діяльністю учасників ринку.

2.4. Рівні та напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

Побудова дієвої державної регулятивної конструкції функціонування ринку нафти і нафтопродуктів досягається шляхом розподілення роботи уповноважених інституцій ієрархічно за рівнями. Поняття «рівень» згідно Тлумачного словника української мови за редакцією А.О. Івченко розкривається, як: а) умовна горизонтальна лінія або площина, що служить межею висоти, яку має або на якій міститься хто- або що-небудь; б) ступінь, що характеризує якість, висоту, величину розвитку чогось, наприклад, рівень культури [48, с.398-399].

Рівні є однією з ключових характеристик структури державного регулювання. Досліджуючи особливості його прояву в різних сферах суспільної діяльності, науковці відзначають різноманітність змісту й цілей регуляторних процесів, а також відмінності у їх застосуванні суб'єктами публічної влади, наділеними різним обсягом повноважень. Саме це різноманіття становить концептуальну основу виокремлення рівнів державного регулювання. Наприклад, аналізуючи державний регламент протидії корупції на території України Д.Г. Заброда зробив висновок, що він відбувається: а) на стратегічному рівні – це забезпечення постійної спільної діяльності суб'єктів боротьби з корупцією щодо їх всебічного виявлення, вивчення та усунення причин та умов корупції; б) на локально-стратегічному – постійне об'єднання зусиль суб'єктів боротьби з корупцією на пріоритетних напрямах суспільно-економічного життя; в) на оперативному – забезпечення ефективного використання сил та засобів суб'єктів боротьби з корупцією у певний період, у відповідній оперативній обстановці; г) на оперативно-локальному – використання спільних зусиль щодо запобігання та припинення найбільш розповсюдженим видам корупційних правопорушень [40, с.18]. Дещо інший підхід до градації рівнів пропонує С.Г. Стеценко у контексті державного регулювання автомобільного транспорту. Основу встановлення напрямів вчений бачить в інституційній системі, на підставі цього до останніх відносить: 1) Міністерство транспорту та зв'язку України; 2) Державний департамент автомобільного транспорту України – урядовий орган державного управління у галузі автомобільного транспорту, який діє у складі Мінтрансзв'язку України та йому підпорядковується; 3) Автотранспортні управління в Автономній Республіці Крим та областях – територіальні органи Мінтрансзв'язку України, що підпорядковані Державному департаменту автомобільного транспорту; 4) автовокзали – комплекси будівель, споруд, стоянок і під'їздів для прийняття, відправлення, управління рухом автобусів та одночасного обслуговування 150 та більше

пасажирів; 5) автостанції – це споруда або комплекс будівель, споруд, стоянок і під'їздів для прийняття, відправлення, управління рухом автобусів та одночасного обслуговування до 150 пасажирів [165, с.359]. Однією з найбільш близьких сфер до теми нашого дисертаційного дослідження, в рамках якої науковці виділяють рівні державного управління є економіка. Так, О.С. Сеннишин, М.О. Горинь, О.О. Кундицький вважають, що державне регулювання економікою розбудовано за принципом ієрархії суб'єктів регулювання та включає в себе наступні рівні: 1) рівень органів державної влади; 2) рівень органів місцевого самоврядування; 3) рівень судових органів [156, с.83-86].

Представлені наукові підходи показують, що рівні державного регулювання, як правило, виділяються виходячи із системи інституцій задіяних до регламенту конкретної сфери суспільних відносин та їх ієрархії, яка основується, передусім, на адміністративно-територіальному поділі, що визначає існування єдиного керівного центру, а також регіональних і локальних осередків публічного управління. Зважаючи на викладене, можемо виділити наступні рівні регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

1) загальнодержавний рівень. На даному рівні центральне місце відіграють вищі органи влади, які приймають участь у визначенні напрямів та проведенні державної політики в різних сферах суспільного життя, а також відповідають за прийняття комплексних рішень направлених на координацію та спрямування економічних, адміністративних та інших процесів. Саме на даному рівні ратифікуються міжнародні правові засади функціонування ринку та нафтопродуктів; приймаються законодавчі акти, які регламентують роботу останнього, а також закріплюються гарантії прав та свобод його учасників; визначаються загальнонаціональні технічні та інші стандарти якості нафтопродуктів, правила безпеки при видобутку нафти, вимоги щодо охорони праці осіб, які здійснюють трудову діяльність на

об’єктах нафтовидобування; визначаються особливості здійснення державного контролю в галузі роботи ринку нафти, а також проведення моніторингу його роботи і таке інше. Крім визначеного, саме в рамках загальнодержавного рівня забезпечується формування та підтримка мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, згідно вимог Закону України «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» від 21.11.2023 №3484-IX, як вираження стабілізаційної функції державної політики у даній сфері. Зокрема, створено електронну систему репортингу, яка забезпечує облік та контроль обсягів мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, які зберігають оператори, суб’єкти ринку та відповідальні зберігачі, моніторинг обсягів, якості і безпечності нафтопродуктів на ринках нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні. Електронна система репортингу складається з електронної платформи та бази даних мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів. Взаємодіючи з іншими електронними реєстрами, остання забезпечує наявність відомостей про: 1) обсяги введених в обіг виробниками та імпортерами нафти та нафтопродуктів за попередні періоди; 2) якість і безпечність нафтопродуктів на ринку України; 3) нормативні обсяги мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів для кожного суб’єкта ринку; 4) банківські установи, які надали банківські гарантії; 5) банківські гарантії, видані операторам або суб’єктам ринку; 6) дані обліку акцизного податку суб’єктів ринку, у тому числі дані рівнемірів на акцизних складах, що зазначені як місця зберігання мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів; 7) дані щодо митного оформлення нафти та/або нафтопродуктів, що ввозяться на митну територію України в режимі імпорту тощо [136]. Відповідно до статті 18 Закону центральний виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі, розробляє та затверджує плани дій для подолання кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів на випадок неочікуваного зменшення пропозиції

нафти та нафтопродуктів та план заходів з виконання таких планів дій. Кабінет Міністрів України на запит Енергетичного Співтовариства інформує його про плани дій та відповідні організаційні заходи. Кризова ситуація на ринку нафти та нафтопродуктів виникає, коли прогнозований попит в Україні є вищим, ніж максимальний потенціал пропозиції, що призводить до порушення балансу постачання і споживання нафти та нафтопродуктів на внутрішньому ринку України у звітному періоді понад граничні показники, визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі [136]. У разі виявлення ознак кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів адміністратор електронної системи репортингу вносить відповідне подання до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі. Кризова ситуація не може стосуватися коливань цін на ринку нафти та нафтопродуктів та спричинених ними змін попиту та пропозиції на нафту та нафтопродукти. Рішення про розкриття мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів у разі виникнення кризової ситуації на ринку нафти та нафтопродуктів приймає Кабінет Міністрів України на підставі подання центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі, та аргументованого висновку про необхідність реалізації (продажу) нафти та/або нафтопродуктів із складу мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів для мінімізації негативного впливу кризової ситуації на ринок нафти та нафтопродуктів. Формування зазначеного висновку центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексі, здійснюється за поданням адміністратора електронної системи репортингу та за результатами консультацій із суб’єктами ринку щодо реалізації (продажу) нафти та/або нафтопродуктів із

складу мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в умовах кризової ситуації на ринку та умов поновлення таких запасів [136].

Важливим питанням яке вирішується на загальнодержавному рівні є формування, забезпечення роботи і безпеки інфраструктури транспортування нафти і нафтопродуктів. Наприклад, Законом України «Про трубопровідний транспорт» затверджено засади державної політики в даній царині та особливості державного контролю. Так, відповідно до статей Закону основними принципами державної політики у сфері трубопровідного транспорту, враховуючи його пріоритетність в економіці України, є: забезпечення надійного та безпечного функціонування трубопровідного транспорту; забезпечення виконання першочергових завдань, спрямованих на підтримку обороноздатності держави; координація науково-дослідних, пошукових, проектно-конструкторських, експертних та інших інженерних робіт і послуг у цій галузі; сприяння реконструкції і модернізації діючих об’єктів, оснащення їх сучасним ефективним обладнанням, автоматизованими системами обліку і контролю тощо; зменшення енергетичної залежності України від держав - експортерів традиційних енергоносіїв (нафти, газу та продуктів їх переробки); додержання екологічної безпеки трубопровідного транспорту; захист економічних інтересів України та законних інтересів підприємств і організацій трубопровідного транспорту; забезпечення якісних та безпечних послуг при транспортуванні енергоносіїв та хімічних продуктів через територію України; сприяння раціональному транспортуванню вуглеводнів, хімічних продуктів, води та інших продуктів і речовин; сприяння міжнародному співробітництву у сфері трубопровідного транспорту [146].

Державне управління у сфері трубопровідного транспорту здійснюють центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, представницькі органи та органи місцевого самоврядування в межах їх компетенції відповідно до чинного законодавства України. На особливий період

безпосереднє керівництво підприємствами трубопровідного транспорту та контроль за їх діяльністю забезпечуються органами Міністерства оборони України. Контроль у сфері трубопровідного транспорту спрямовується на забезпечення додержання вимог законодавства про трубопровідний транспорт органами державної виконавчої влади, представницькими органами та органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності та видів діяльності і громадянами. Державний контроль у сфері трубопровідного транспорту здійснюється відповідними міністерствами та відомствами, органами державного нагляду і контролю та іншими спеціально уповноваженими на те державними органами, а також представницькими органами та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства України [146].

Питання безпеки нафтотранспортної інфраструктури врегульовано Постановою КМУ «Про затвердження Правил охорони магістральних трубопроводів» від 16.11.2002 №1747. Згідно із документом охорона магістральних трубопроводів – це комплекс організаційних, організаційно-технічних і технічних заходів, спрямованих на недопущення несанкціонованих втручань сторонніх осіб у роботу магістральних трубопроводів. Для охорони об’єктів магістрального трубопровідного транспорту зважаючи на їх стратегічне значення та потенційну небезпеку здійснюються такі заходи: установлення охоронних зон для діючих та тимчасово законсервованих об’єктів; організація охорони об’єктів; розроблення і впровадження автоматизованих систем виявлення несанкціонованого втручання сторонніх осіб у роботу об’єктів; безперешкодне здійснення підприємствами магістрального трубопровідного транспорту контролю за технічним станом та виконання планових і аварійно-відновних робіт в охоронних зонах; установлення обмежень на розміщення в охоронних зонах будівель, споруд, комунікацій і на провадження

господарської діяльності у цих зонах. Охорона об’єктів магістрального трубопровідного транспорту здійснюється спеціальними відомчими підрозділами охорони підприємств магістрального трубопровідного транспорту відповідно до переліку об’єктів, затвердженого керівником підприємства. Охорона (у тому числі пожежна) особливо важливих об’єктів магістрального трубопровідного транспорту, включаючи лінійну частину, перелік яких установлюється Кабінетом Міністрів України, здійснюється також відповідними органами Національної поліції на договірних засадах [128].

2. Галузевий рівень. Даний рівень передбачає діяльність центральних органів виконавчої влади, функціональна спеціалізація яких стосується безпосередньо питань надрокористування та функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. На даному рівні приймаються, переважно, регуляторні акти відповідних міністерств, які стосуються технічних питань діяльності в нафтовому секторі, а саме: видобутку, зберігання, транспортування нафти і нафтопродуктів; дотримання правил пожежної та іншої безпеки при роботі на об’єктах; особливостей юридичного узгодження та оформлення операцій з формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів; затвердження складу комісій, груп та інших колегіальних органів, які забезпечують аукціонний продаж нафти, безпеку на об’єктах нафтотранспортування; організації та проведення контрольних заходів щодо об’єктів нафтовидобування і таке інше. Зокрема, Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Правил розробки нафтових і газових родовищ» від 15.03.2017 №118 встановлено основні вимоги до організації та здійснення дослідно-промислової та промислової розробки родовищ вуглеводнів та регламентують відносини суб’єктів господарювання та центральних і місцевих органів виконавчої влади, що виникають під час користування нафтогазоносними надрами, з метою їх комплексного і раціонального використання. Вимоги цих Правил поширюються на

діяльність усіх суб’єктів нафтогазової галузі будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють пошуки, розвідку, проєктування систем розробки і облаштування, розробку родовищ вуглеводнів, влаштування та експлуатацію свердловин, інших промислових споруд тощо [129].

Крім визначеного, саме на міжрегіональному (галузевому) рівні затверджуються галузеві угоди про удосконалення та покращення виробничих, трудових та соціально-економічних умов на підприємствах, в організаціях та підприємствах сфери нафтогазовидобування. Як приклад можна відмітити Галузеву угоду між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України, Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України» та Профспілкою працівників нафтової і газової промисловості України від 19.01.2012. Відповідно із положеннями документу, його Сторони узгодили розвиток відносин на принципах соціального діалогу, взаємоповаги, рівноправності та конструктивного партнерства, дотримання визначених Угодою зобов'язань і домовленостей, взаємної відповідальності. В період дії Угоди сторони спрямовували зусилля на: 1) забезпечення економічного зростання та ефективної роботи підприємств нафтогазового комплексу; 2) виконання першочергових завдань у соціально-економічній і трудовій сфері, зокрема забезпечення продуктивної зайнятості працівників, недопущення зниження досягнутого рівня оплати праці та порушення строків її виплати, сталого зростання заробітної плати, соціальних пільг та компенсацій, досягнення стабільності на підприємствах галузі та в трудових колективах [25].

Важливо зазначити, що суб’єкти галузевого рівня відповідають за тарифікацію та ціноутворення на ринку нафти і нафтопродуктів. Наприклад, Постановою НКРЕКП від 25.05.2017 №690 затверджено Порядок формування тарифів на транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними трубопроводами, який визначає засади формування та

розрахунку тарифів на послуги з транспортування нафти (нафтопродуктів) територією України магістральними нафтопроводами (нафтопродуктопроводами) та процедуру їх установлення та перегляду [125]. Документ затверджує, що формування тарифів на транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами здійснюється відповідно до річних планів транспортування та економічно обґрунтованих планованих витрат, пов'язаних з даним процесом. Витрати, пов'язані з втратами нафти (нафтопродуктів) під час транспортування, у межах обсягів нормативних втрат нафти (нафтопродуктів), які мають місце при експлуатації магістральних трубопроводів, до розрахунку тарифів не включаються. Нормативні втрати нафти (нафтопродуктів) відносяться до витрат замовника послуг з транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами, понаднормативні втрати нафти (нафтопродуктів) відшкодовуються суб'єктом господарювання за рахунок інших джерел, крім ліцензованої діяльності. Плановані обсяги транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами за маршрутами транспортування на планований період приймаються до розрахунку тарифів як середні фактичні обсяги транспортування нафти (нафтопродуктів) магістральними трубопроводами за попередні 3 роки з урахуванням прогнозованих змін або у відповідності до укладених договорів у розрахунку на рік [125];

3. Локальний (об'єктовий) рівень. На даному рівні регуляторна діяльність уповноважених суб'єктів державної влади спрямовується щодо окремих територій де розташовані нафтогазоносні надра, а також підприємств, установ, організацій, які провадять нафтовидобування. Так, саме в межах вказаної ланки відбувається затвердження проектів розробки родовищ згідно до положень Наказу Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Правил розробки нафтових і газових родовищ» від 15.03.2017 №118, які бувають двох видів: а) проєкт дослідно-

промислової розробки родовищ (покладів) – проєктний технологічний документ, розроблений на основі вихідних геолого-промислових даних, в якому обґрунтована система розробки, обсяги вуглеводнів, що видобуваються в період дослідно-промислової розробки, раціональне використання продукції, регулювання процесу розробки, а також програма та обсяги дослідних робіт, що включає контроль за процесом дослідно-промислової розробки і отримання всіх необхідних даних для виконання детальної геолого-економічної оцінки і затвердження в установленому порядку; б) проєкт промислової розробки родовища (покладу) – проєктний технологічний документ, в якому на основі затвердженої в установленому порядку геолого-економічної оцінки запасів родовища, даних проводки свердловин, вивчення керну, матеріалів промислової геології і геофізики, гідрогеологічних, газодинамічних та промислових досліджень, а також інших даних, отриманих під час розвідки та дослідно-промислової розробки родовищ (покладів), обґрунтовано раціональний, економічно виправданий комплекс технологічних і технічних рішень для розробки родовища та заходи з контролю за процесом розробки, забезпечення безпеки працюючих та населення, охорони надр та навколишнього природного середовища [129].

В контексті цього ж рівня відбувається реалізація положень Закону України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 №1039-XIV. Стаття 4 документу встановлює: відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона – Україна доручає іншій стороні – інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції. Угода про розподіл продукції може бути двосторонньою чи багатосторонньою, тобто її учасниками можуть бути декілька інвесторів, за умови, що вони несуть солідарну відповідальність по

зобов'язаннях, передбачених такою угодою. Держава забезпечує надання інвесторам (у тому числі операторам угод), а також представництвам іноземних інвесторів, та сприяє наданню їхнім підрядним, субпідрядним та іншим організаціям (особам), а також представництвам іноземних підрядних, субпідрядних та інших організацій (осіб) в установленому порядку погоджень, квот, спеціальних дозволів на користування надрами та ліцензій на здійснення діяльності з пошуку (розвідки) та експлуатації родовищ корисних копалин, актів про надання гірничого відводу, документів, що засвідчують право користування землею, та інших дозволів, документів дозвільного характеру, ліцензій, пов'язаних із користуванням надрами, виконанням робіт, будівництвом споруд, передбачених угодою про розподіл продукції [147].

Угоди про розподіл продукції відповідно до Закону можуть укладатися щодо окремих ділянок (ділянки) надр, що обмежуються у просторі та координатами, в межах яких знаходяться родовища, частини родовищ корисних копалин загальнодержавного і місцевого значення, включаючи ділянки надр у межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України. На вимогу інвестора і у випадках, коли земельні ділянки, необхідні для виконання укладеної угоди про розподіл продукції, знаходяться у державній або комунальній власності, ділянки надр (родовища корисних копалин) надаються разом із такими земельними ділянками. У всіх інших випадках держава забезпечує надання на вимогу інвестора земельних ділянок, необхідних для виконання укладеної угоди про розподіл продукції, у порядку, зазначеному у такій угоді. У разі перебування земельних ділянок, необхідних для використання надр на умовах угод про розподіл продукції, у власності фізичних чи юридичних осіб або в комунальній власності набуття права власності на ці земельні ділянки здійснюється державою відповідно до закону, якщо інше не передбачене угодою про розподіл продукції [147].

Не можна не відмітити той факт, що в контексті локального (об’єктового) рівня вирішується питання про застосування санкцій до суб’єктів ринку, які порушують правила, вимоги та стандарти щодо його функціонування. Яскравим прикладом є робота Антимонопольного комітету України, який розглядає справи про порушення законодавством про захист економічної конкуренції та виносить на підставі цього рішення. Згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції», розгляд справ починається з прийняття розпорядження про початок цього процесу та закінчується прийняттям рішення у справі в рамках чого представники Комітету: збирають і аналізують документи, висновки експертів, пояснення осіб, іншу інформацію, що є доказом у справі, та приймають рішення у справі в межах своїх повноважень; отримують пояснення осіб, які беруть участь у справі, або будь-яких осіб за їх клопотанням чи з власної ініціативи [131].

Органи Антимонопольного комітету України розпочинають розгляд справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за: а) заявами суб’єктів господарювання, громадян, об’єднань, установ, організацій про порушення їх прав внаслідок дій чи бездіяльності, визначених цим Законом як порушення законодавства про захист економічної конкуренції; б) поданнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; в) власною ініціативою органів Антимонопольного комітету України; д) фактом включення особи, яка є власником (засновником), бенефіціаром власника (засновника), контролером власника (засновника) засобу/засобів масової інформації, що має/мають значний вплив на телерадіоінформаційний ринок, до Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) [131].

За результатами розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України

приймають рішення, в тому числі про: 1) визнання вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції; 2) припинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції; 3) зобов'язання органу влади, органу місцевого самоврядування, органу адміністративно-господарського управління та контролю скасувати або змінити прийняте ним рішення чи розірвати угоди, визнані антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю; 4) визнання суб'єкта господарювання таким, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку; 5) примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку; 6) накладення штрафу; 7) блокування цінних паперів; 8) усунення наслідків порушень законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема усунення чи пом'якшення негативного впливу узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання на конкуренцію тощо [131].

Водночас, рівні виступають не єдиними чинниками, які формують межу регулювання ринку нафти і нафтопродуктів. На кожній із представлених ланок діяльність уповноважених суб'єктів організовано за напрямами, які консолідовано виходять із нормативних засад роботи досліджуваного ринку, специфіки визначення, проведення, формування та реалізації державної політики в сфері його роботи, компетенції та повноважень регуляторних суб'єктів та загалом особливостей нафтовидобувного сектору нашої держави. З огляду на вказане, система напрямів включає в себе:

- адміністративний, який передбачає публічно-владний вплив уповноважених державних органів на учасників ринку нафти і нафтопродуктів з метою забезпечення законності та правильності їх діяльності, відповідності останньої інтересам, як суспільства, так і держави. Адміністративний вектор веде до створення умов, за якої цей ринок

функціонує в органічній відповідності до імплементованих міжнародних принципів та законодавчих вимог, а також попередження правопорушень законності в аспекті його роботи;

- економічний, в рамках якого діяльність уповноважених суб'єктів спрямовується на забезпечення його фінансово-економічної користі для держави, попередження тінізації отриманих прибутків, а також виникнення монополізму, який порушує рівність учасників за рахунок: тарифікації, ціноутворення, адміністрування податків, оперативного реагування на порушення економічної конкуренції тощо;
- соціальний напрям, наявність якого обумовлена тим, що розробка нафтових родовищ, транспортування нафти, її зберігання, подальша переробка та торгівля продуктами переробки несуть суттєві ризики для життя та здоров'я людей, особливо тих, які реалізують дані процеси, а також навколишнього природнього середовища внаслідок викидів, появи нафтошлаків тощо. Тому, соціальний напрям – це вектор державного регулювання мета якого забезпечити безпеку ринку нафти і нафтопродуктів та мінімізувати негативний вплив нафтовидобування на соціум, його окремих представників, а також довкілля.

Отже, конструкція державного регулювання ринку нафти і нафтопродуктів на сьогоднішній день побудована за трьома основними рівнями: загальнодержавним, галузевим та локальним (об'єктовим). На кожному з них діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади відбувається за адміністративним, соціальним та економічним напрямами. Виділені рівні та напрями цілком пояснюють логіку існуючого набору процедур та методів які використовуються для упорядкування та координації роботи досліджуваного ринку. Разом із цим, слід відмітити, що обидві досліджувані в підрозділі категорії не віднайшли нормативно-правового вираження, що виступає суттєвою прогалиною як практичної сторони регулювання ринку, так і теоретичних засад його правового змісту.

Висновки до розділу 2

Виділено наступні загальні особливості адміністративно-правового механізму: по-перше, уніфікує та систематизує державне управління та регулювання у певній сфері суспільного життя. Це структурована категорія, що показує який саме суб'єкт владних повноважень та яким чином має діяти для досягнення певних цілей, а також які публічно-владні інструменти для цього використовує. За рахунок чіткої визначеності механізму досягається найвищий ступінь ефективності державного регулювання, управління і цільового використання державних ресурсів для цього, у тому числі державного бюджету України; по-друге, має високий ступінь нормативної урегульованості та формальної визначеності. Це категорія прикладного характеру згідно з чим кожен елемент її структури в тій чи іншій мірі спрямовує та забезпечує реалізацію імперативної волі держави у регульованих сферах суспільної діяльності; по-третє, адміністративно-правовий механізм складається з елементів різного значення. На відміну від механізму правового чи адміністративно-правового регулювання дія яких основується виключно на правових явищах, аналізована категорія включає в себе юридичні, інституційні, організаційні, регуляторні елементи; по-четверте, адміністративно-правовий механізм спрямовано на досягнення особливого юридичного результату: а) забезпечення правильного (з точки зору дійсного законодавства України) функціонування певної сфери суспільних відносин; б) створення безперешкодних можливостей фізичних та юридичних осіб користуватись своїми правами та виконувати покладені на них юридичні обов'язки; в) досягнення державою своїх інтересів у якійсь галузі без шкоди правам і свободам суспільства.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначена нормами чинного законодавства система юридичних, інституційних, організаційних, регуляторних елементів, які уніфіковують та систематизують діяльність держави щодо регулювання та управління сферою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, забезпечуючи таким чином правильність її роботи, досягнення державного та суспільного інтересу, а також безперешкодне користування учасниками ринку своїми правами та виконання юридичних обов'язків. Обґрунтовано, що структурними елементами даного механізму є наступні: 1) суб'єкти формування та реалізації державної політики у досліджуваній галузі; 2) правотворча діяльність (зокрема підзаконна) суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 3) акти застосування права; 4) адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 5) адміністративно-правові методи регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів.

Зазначено, що суб'єкти державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це сукупність спеціально-уповноважених органів державної влади, частина або весь комплекс завдань та функцій яких пов'язано із реалізацією державного управління та/або регулювання сфери функціонування досліджуваної галузі. Як елемент відповідного адміністративно-правового механізму, суб'єкти – це сукупність інституцій, котрі безпосередньо приводять інші складові механізму до дії, забезпечуючи таким чином правильність роботи ринку нафти і нафтопродуктів, а також досягнення державного, приватного інтересу в рамках нього.

Обґрунтовано, що підзаконна правотворчість (правотворча діяльність) суб'єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це процес створення та забезпечення виконання підзаконних нормативно-правових документів, що уточнюють,

конкретизують і деталізують положення законодавства в галузі функціонування ринку нафти та нафтопродуктів; врегульовують окремі, операційні моменти здійснення державного управління та регулювання відповідною сферою.

Відмічено, що акти застосування права в рамках піднятої у роботі проблематики – це спеціальні, індивідуальні правові документи, які видаються уповноваженими державними суб'єктами з метою реалізації покладених на них законами та підзаконними актами повноважень в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. У цих актах знаходять вияв офіційні, владні рішення вказаних суб'єктів з питань матеріально-технічного, кадрового, юридичного та іншого забезпечення своєї діяльності, проведення регуляторних заходів на ринку нафтопродуктів, організації міжвідомчої взаємодії і таке інше.

З'ясовано, що адміністративно-правові методи регулювання ринку нафти та нафтопродуктів – це сукупність інструментів та засобів, які використовуються спеціально уповноваженими суб'єктами та орієнтовані на координацію і спрямування роботи відповідного ринку, забезпечення відповідності діяльності його учасників згідно із вимогами національного законодавства в даній сфері. До переліку таких методів віднесено: 1) дозвіл, який полягає у наданні правових можливостей учасникам ринку діяти відповідним чином за наявності встановлених законодавством підстав, що позначається виданням офіційного, дозвільного документу (ліцензія, дозвіл тощо); 2) моніторинг, котрий в рамках представленої у роботі проблематики передбачає збір та аналіз інформації стосовно роботи останнього уповноваженими державними органами, передусім, на предмет виявлення негативних відхилень та тенденцій з метою оперативного реагування на них; 3) метод стандартизації, - це встановлення загальнообов'язкових правил здійснення певних дій чи операцій на ринку нафти та нафтопродуктів,

недотримання яких має наслідком застосування до суб’єкта заходів юридичного впливу.

Підкреслено, що Парламент в системі суб’єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів: 1) окреслює головні напрями стратегічної діяльності держави з питань управління та регулювання сфери функціонування ринку нафтопродуктів; 2) формує законодавчу основу функціонування цього ринку, правового захисту надр, а також діяльності органів державної влади, які реалізують державну політику в зазначеній сфері; 3) в межах повноважень, через структурні Комітети, проводить контроль виконання та дотримання норм законодавства, яким регламентовано порядок та особливості роботи нафтового ринку; 4) визначає обсяги державного бюджетного фінансування суб’єктів управління та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів.

Аргументовано, що система суб’єктів державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів має розгалужену структуру та включає в себе декілька груп державних органів. Першу становлять вищі органи законодавчої та виконавчої влади: Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, які визначають напрями та нормативно-правову основу державної політики; організовують її проведення та державне фінансування; забезпечують загально-державну стандартизацію та нормування діяльності учасників ринку. Другу групу становлять центральні органи виконавчої влади підпорядковані КМУ, які забезпечують формування та реалізацію окремих складових державної політики функціонування ринку і нафтопродуктів, регулювання відповідних сфер суспільно-правових відносин, а саме: а) Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства, – відповідає за формування та реалізацію державної політики в галузі надракористування; забезпечує охорону надр, а також відповідність вимогам екологічної безпеки процесів видобутку корисних копалин; захист навколишнього природного середовища; контроль кількості нафтових

родовищ і таке інше; б) Міністерство енергетики України – формує та реалізує державну політику в галузі нафтогазовидобування; в) Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, – проводить державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб’єктів господарювання в сфері нафтовидобування та переробки нафти. Окремо виділено Національну поліцію України, яка в своїй діяльності забезпечує безпеку транспортування нафти, а також притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють злочини та порушують даний процес. Державним органом зі спеціальним статусом в системі досліджуваних суб’єктів визначено Антимонопольний комітет завдання та функції якого спрямовано на створення царини здорової конкуренції на ринку нафти і нафтопродуктів.

Доведено, що на загальнодержавному рівні регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів центральне місце відіграють вищі органи влади, які приймають участь у визначенні напрямів та проведенні державної політики в різних сферах суспільного життя, а також відповідають за прийняття комплексних рішень направлених на координацію та спрямування економічних, адміністративних та інших процесів. Саме на даному рівні ратифікуються міжнародні правові засади функціонування ринку та нафтопродуктів; приймаються законодавчі акти, які регламентують роботу останнього, а також закріплюються гарантії прав та свобод його учасників; визначаються загальнонаціональні технічні та інші стандарти якості нафтопродуктів, правила безпеки при видобутку нафти, вимоги щодо охорони праці осіб, які здійснюють трудову діяльність на об’єктах нафтовидобування; визначаються особливості здійснення державного контролю в галузі роботи ринку нафти, а також проведення моніторингу його роботи і таке інше.

Зауважено, що на галузевому рівні регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів реалізується діяльність центральних органів

виконавчої влади, функціональна спеціалізація яких стосується безпосередньо питань надрокористування та функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. На даному рівні приймаються, переважно, регуляторні акти відповідних міністерств, які стосуються технічних питань діяльності в нафтовому секторі, а саме: видобутку, зберігання, транспортування нафти і нафтопродуктів; дотримання правил пожежної та іншої безпеки при роботі на об’єктах; особливостей юридичного узгодження та оформлення операцій з формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів; затвердження складу комісій, груп та інших колегіальних органів, які забезпечують аукціонний продаж нафти, безпеку на об’єктах нафтотранспортування; організації та проведення контрольних заходів щодо об’єктів нафтовидобування і таке інше.

Виокремлено наступні напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів:

1) адміністративний, який передбачає публічно-владний вплив уповноважених державних органів на учасників ринку нафти і нафтопродуктів з метою забезпечення законності та правильності їх діяльності, відповідності останньої інтересам, як суспільства, так і держави. Адміністративний вектор веде до створення умов, за якої цей ринок функціонує в органічній відповідності до імплементованих міжнародних принципів та законодавчих вимог, а також попередження правопорушень законності в аспекті його роботи;

2) економічний, в рамках якого діяльність уповноважених суб’єктів спрямовується на забезпечення його фінансово-економічної користі для держави, попередження тінізації отриманих прибутків, а також виникнення монополізму, який порушує рівність учасників за рахунок: тарифікації, ціноутворення, адміністрування податків, оперативного реагування на порушення економічної конкуренції тощо;

3) соціальний напрям, наявність якого обумовлена тим, що розробка нафтових родовищ, транспортування нафти, її зберігання, подальша переробка та торгівля продуктами переробки несуть суттєві ризики для життя та здоров’я людей, особливо тих, які реалізують дані процеси, а також навколишнього природнього середовища внаслідок викидів, появи нафтошлаків тощо. Тому, соціальний напрям – це вектор державного регулювання мета якого забезпечити безпеку ринку нафти і нафтопродуктів та мінімізувати негативний вплив нафтовидобування на соціум, його окремих представників, а також довкілля.

РОЗДІЛ 3.
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

3.1. Зарубіжний досвід функціонування ринку нафти і нафтопродуктів та можливості його використання в Україні

Подальший розвиток функціонування та державного регулювання ринку нафти і нафтопродуктів в цілому обумовлює необхідність проведення досліджень позитивного зарубіжного досвіду у даній сфері. На сьогоднішній день на території багатьох країн нафта – це одне з ключових джерел національного доходу через що управління видобутком, переробкою та торгівлею даною корисною копалиною має значно вищий та якісніший організаційний рівень. Крім зазначеного, як влучно вказано у роботі М.В. Сорочишина, «зарубіжний досвід – це як сурогат експерименту, який у праві в чистому вигляді неможливий, він дає змогу виділити аспекти, які можуть бути адаптовані в процесі національної нормотворчості» [163, с.98]. Проведення відповідного експерименту цілком доцільне в рамках даної дисертації.

В XXI столітті нафта все ще залишається одним з ключових енергоресурсів в усьому світі. До процесу його імпорту та експорту залучено практично всі існуючі на сьогоднішній день країни, а особливими гравцями на даному ринку є держави, що володіють значними запасами вказаної корисної копалини та видобувають її у великих обсягах. Оскільки ринок нафти і нафтопродуктів відрізняється складністю та глобальністю, виникає потреба в організаціях, які спеціалізуються на забезпеченні його роботи. Однією з ключових на сьогоднішній день є Організація країн-експортерів нафти (далі – ОПЕК).

ОПЕК – це постійно діюча міжурядова організація, створена на Багдадській конференції 1960 року Іраном, Іраком, Кувейтом, Саудівською Аравією та Венесуелою. До п'яти країн-засновниць пізніше приєдналися: Катар, Індонезія, Лівія, Об'єднані Арабські Емірати, Алжир, Нігерія, Еквадор, Ангола, Габон, Екваторіальна Гвінея, та Конго. У перші п'ять років свого існування штаб-квартира ОПЕК знаходилася в Женеві, Швейцарія. 1 вересня 1965 року її було перенесено до Відня, Австрії. Мета ОПЕК полягає в координації та уніфікації нафтової політики країн-членів, щоб забезпечити справедливі та стабільні ціни для виробників нафти; ефективне, економічне та регулярне постачання нафти країнам-споживачам; та справедливу віддачу від капіталу для тих, хто інвестує в галузь [98]. Кожен рік ОПЕК видає «Світовий огляд нафтової галузі», що виступає частиною зобов’язання Організації у частині стабілізації ринку. Публікація є засобом висвітлення та поглиблення розуміння численних майбутніх викликів і можливостей, що чекають на нафтову промисловість. Вона також є каналом для заохочення діалогу, співпраці та прозорості між ОПЕК та іншими зацікавленими сторонами в галузі [98].

В системі ОПЕК на правах самостійного органу функціонує Міжнародне енергетичне агентство (далі – МЕА), мета діяльності якого – формування безпечного та сталого енергетичного майбутнього для всього світу. МЕА перебуває в центрі глобальних енергетичних дебатів і співпрацює з широким колом міжнародних організацій та форумів, що працюють у сфері енергетики. В рамках МЕА започатковано програму технологічної співпраці – унікальна глобальна мережа, яка сприяє передовим дослідженням у сфері енергетичних технологій через міжнародну співпрацю. Об’єднуючи уряди, промисловість та провідних експертів, співпраця прискорює енергетичні інновації та допомагає формувати майбутнє енергетичних рішень для підтримки глобальної енергетичної безпеки та економічного зростання. Технологічна співпраця підтримує роботу незалежних міжнародних груп

експертів, які дозволяють урядам та промисловості з усього світу керувати програмами та проектами з широкого кола енергетичних технологій та пов'язаних з ними питань. Ці експерти співпрацюють для просування досліджень, розробок та комерціалізації енергетичних технологій [88].

Звернути увагу також необхідно на Міжнародний енергетичний форум (далі – МЕФ), – надійна та нейтральна міжурядова платформа для енергетичного діалогу між державами-членами, лідерами галузі та експертами. МЕФ сприяє глобальній енергетичній безпеці шляхом відкритого та інклюзивного діалогу, що охоплює всі види палива, технології та системи. Створений для зміцнення співпраці, довіри та прозорості на світових енергетичних ринках, Форум забезпечує відкриту, збалансовану та науково обґрунтовану взаємодію в той час, коли енергетичні системи є більш взаємопов'язаними та взаємозалежними, ніж будь-коли. МЕФ вирізняється не лише своїм глобальним масштабом, а й своїм підходом. Нейтральний за своєю суттю, МЕФ скликає, аналізує та активізує співпрацю в межах світової енергетичної спільноти через відкритий, конструктивний обмін, який розширює перспективи та поглиблює спільне розуміння. Його діалоги є частиною критично важливої інфраструктури енергетичної безпеки світу, будуючи довіру, необхідну для стимулювання співпраці та підтримки стійких енергетичних шляхів у майбутньому. МЕФ тісно співпрацює з МЕА та ОПЕК в рамках довгострокової тристоронньої робочої програми [202].

З огляду на вищевикладене цілком справедливим буде вказати про вкрай важливу роль міжнародних організацій у забезпеченні функціонування глобального ринку нафти і нафтопродуктів. Їх значення полягає в наступному: по-перше, дані організації об’єднують, у першу чергу, країни-видобувачів нафти, які володіють критично великими обсягами запасів нафти та виступають її найбільшими експортерами; по-друге, в рамках діяльності організацій відбувається діалог між експортерами та імпортерами нафти з приводу особливостей роботи глобального ринку, ціноутворення,

стандартизації видобутку нафти і таке інше; по-третє, міжнародні організації на підставі широкої та різновекторної взаємодії із державами провадять моніторинг глобального ринку нафти і нафтопродуктів, що надає можливість визначати тенденції його розвитку, ризики і таке інше.

Переходячи до аналізу зарубіжного досвіду функціонування ринку нафти і нафтопродуктів конкретних держав звернемо увагу на Сполучені Штати Америки (далі – США). Передусім, варто відмітити той факт, що дана країна є однією з перших економік світу. Проводячи свої дослідження в даному напряму К.Ю. Величко зауважила, що система міжнародних економічних відносин сьогодні являє собою дуже складний механізм, що зазнає впливу різних негативних факторів, таких як пандемія, війни, терористичні загрози та інші дестабілізуючи чинники. Проте, не дивлячись на ці виклики, США залишаються на лідерських позиціях та мають одну з най-більш диверсифікованих економік у світі, що допомагає їм зберегти перевагу на міжнародній арені, навіть у періоди глобальної нестабільності. В сучасній системі міжнародних відносин, США виступають як єдина наддержава, насамперед, завдячуючи своїй стратегічній перевазі у різних аспектах. Їх лідерство проявляється в ключових сферах, таких як військова, економічна, культурна та науково-технічна. Разом узяті, ці складові роблять США найвпливовішою державою на світовій арені, дозволяючи їм здійснювати стратегічний вплив на глобальні процеси, брати активну участь у вирішенні міжнародних проблем та виступати стабілізатором міжнародних відносинах [20].

Важливою складовою економіки США, за зауваженням вказаної вище вченої, виступає енергетична галузь. На сьогоднішній день Сполучені Штати Америки мають великий енергетичний ринок, що включає нафтову, газову та відновлювальну енергетику. Компанії, що займаються видобутком та експортом нафти та газу, такі як «ExxonMobil», «Chevron», та інші, залучають значні іноземні інвестиції [20].

Досліджуючи особливості безпосередньо нафтовидобувного сектору США, В.А. Голян, Р.В. Коробко та В.М. Бардась приділили суттєву увагу специфіки його державного регулювання. Ключове місце в даному аспекті, як пишуть автори, відіграє уряд США, який впливає на нафтову та газову промисловість різними засобами, включно з політикою регулювання, орендою федеральних земель, оподаткуванням та енергетичною політикою. Уряд, зокрема через такі агентства, як Бюро землеустрою, регулює та контролює оренду федеральних земель для розвідки нафти та газу. Регулятивні рамки, такі як екологічні стандарти та стандарти безпеки, також впливають на діяльність галузі. Податкова політика, включно зі стимулами та відрахуваннями, може вплинути на прибутковість нафтогазових операцій. Уряд має можливість запровадити податкові пільги, щоб заохотити внутрішнє виробництво або скоригувати податкову політику на основі економічних та екологічних міркувань. Уряд також формує екологічну політику, яка впливає на нафтову та газову промисловість, зокрема щодо викидів, використання води та утилізації відходів. Зміни в екологічних нормах можуть мати значний вплив на практику видобутку вуглеводневої сировини [207, с.76-77].

Крім визначеного, науковці акцентують увагу на стабілізаційній ролі ринку нафти і нафтопродуктів США в глобальній економіці. Від часів холодної війни поведінку Сполучених Штатів Америки диктує політика максимальної самодостатності та самозабезпеченості, формуються умови для створення стратегічних запасів нафтопродуктів, утримання резервного фонду родовищ нафти та газу, проведення регулювання видобутку певних видів корисних копалин з тим, щоб попередити ситуацію виснаження запасів (з переключенням при цьому на зовнішні джерела сировини. Багаторічна політика забезпечення максимальної самодостатності в частині збереження запасів вуглеводневої сировини в США убезпечує країну від непередбачуваних ресурсних і цінових перегинів на глобальному ринку

вуглеводнів. Вагомість США у процесах стабілізації глобального ринку вуглеводневої сировини зумовлена тим, що вплив США на світову економіку здійснюється завдяки не тільки розмірам ВВП, а й тому, що американські компанії, які у більшості випадків є основою світової мережі транснаціональних компаній, контролюють виробництво товарів і послуг у багатьох інших країнах. Також прикметною рисою американської економіки стала орієнтація ділових кіл країни на науково-технічні інновації та передові технології. Фактор результативності впровадження інноваційних технологій виступає однією з основних конкурентних переваг на мінливому та чутливому до різноманітних коливань глобальному ринку вуглеводневої сировини, тому й в цьому аспекті викристалізовується провідна роль США [28, с.74-75].

Наступним варто проаналізувати зарубіжний досвід Венесуели, який пропонує контрастний приклад того, як держава використовує одні з найбагатших запасів нафти в світі та управляє даним процесом. Функціонування нафтової галузі країни обумовлено історично. На це зокрема звертається увага в роботі Г.І. Гайко та В.С. Білецького де відмічається, що зазначена корисна копалина використовується у Венесуелі ще з доколумбових часів. Перші розробки нафти нових часів відносять до 1878 років, коли в штаті Тачіра (на заході Венесуели) в місцях виходу важкої нафти на поверхню було пробурені кілька свердловин глибиною близько 20 м, загальною продуктивністю до 15 барелів за добу (нафту переробляли на світильну оливу). Президент Венесуели Хуан Гомес6, який очолював країну з 1908 по 1935 роки, вбачаючи у нафті вірний спосіб особистого збагачення й можливість поповнення бідного бюджету рільничої країни, надав іноземним нафтовим компаніям та дрібним артілям і підприємцям найвигідніші умови для пошуку та розробки венесуельської нафти. Коли багата нафта була знайдена, він навіть видав спеціальний «Нафтовий закон» (умови концесій, податки, орендна плата тощо), яким юридично закріплював вигідні

інвесторам умови. У роки Другої світової війни попит на венесуельську нафту різко зріс, що сприяло подальшим пошукам та освоєнню багатих родовищ. У другій половині XX століття сформувалися контури потужного нафтогазоносного басейну Маракайбо, пов'язаного з міжгірною западиною між грядами Східної Кордильєри. У басейні відкрито 80 родовищ, 5 з яких – вельми потужні: Шельф-Болівар, Ла-Пас, Лама, Ламар, Мене-Гранде. Група родовищ Шельф-Болівар розробляє донну та прибережну північно-східну частину озера Маракайбо й простягається на 35 миль уздовж берега. Загальні запаси нафти тут складають 4,7 мільярди тон. На штучних насипних островах розміщені заводи з переробки нафти й зрідженню газу, численні резервуари нафтосховищ. Шельф-Болівар належить і управляється державною «Венесуельською нафтовою компанією». Її утворення та одночасна націоналізація венесуельської нафти відбулися наприкінці 1975 років. Компанія займає 7-ме місце в світі за обсягами видобутку нафти, роблячи Венесуелу п’ятою в світовому рейтингу експортерів нафти [23, с.110-114].

Досліджуючи сучасний досвід Венесуели у регулюванні та забезпеченні роботи нафтової галузі, І.С. Марченко відмітила: «Націоналізувавши нафтовий ринок, Венесуела намагалась збільшити податкові надходження до бюджету та витіснити транснаціональні корпорації (які отримували надприбутки із видобутку та переважно не створювали додану вартість на території Венесуели). Проте, з часом ситуація не змінилася. Застаріле обладнання та виснажені родовища потребують оновлення й доступу до ринку новітніх технологій по видобутку нафти, але він був закритий через несприятливий міжнародний імідж країни. Разом із тим, зарубіжний досвід даної країни цілком має позитивні характеристики. Зокрема відбувається диверсифікація ринків збуту нафти. Наприклад, азійський ринок в загальному експорті нафти з Венесуелою має таку ж частку, що й північноамериканський. Дана ситуація зможе позитивно відобразитися в майбутньому, насамперед, для подальшого розвитку

економічних зв’язків. До позитивних сторін потрібно віднести також те, що Венесуела намагається пройти період політико-економічної кризи без залучення кредитів міжнародних фінансових структур, зокрема, МВФ та Групи Світового банку, не втягуючи країну у довгострокову заборгованість перед зовнішніми кредиторами» [82, с.63-64].

Аналіз американського регіону варто завершити висвітленням канадського досвіду функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Канада має значні територіальні та природні ресурси, які свого часу послужили факторами виробництва, завдяки яким її економіка досягла високої конкурентоспроможності на світовому ринку паливно-сировинних ресурсів та сільськогосподарської продукції, забезпечила позитивний зовнішньоторговельний баланс та накопичення капіталу до переходу до наступних стадій своєї конкурентоспроможності – інвестиційної та інноваційної. Значну роль у розвитку сучасної економіки Канади зіграли іноземні, перш за все американські, капітали, які й на сьогоднішній день займають значну частку в економіці країни. При цьому, як відмітив у своїх наукових працях М.В. Сідоров, динаміка економічного розвитку Канади постійно змінюється, що пов’язано з дією як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, зокрема, відкритий характер канадської економіки в поєднанні з високим ступенем інтеграції її бізнес-спільноти в сучасні світогосподарські зв'язки, насамперед міжнародну торгівлю [159, с.77-78; 160, с.78].

Ринок нафти і нафтопродуктів виступає вагомим елементом національної економіки Канади та, на відміну, від американського, має значно суттєвішу систему публічного регулювання підкріплену широкою нормативно-правовою базою. Конституція Канади (Конституційний Акт Канади від 1982) проголошує, що «всі землі, шахти, корисні копалини і права на розробку надр, даровані королівською владою, на час створення Союзу належали різним провінціям Канади, Нової Шотландії, Нью-Брансуіку, і всі грошові кошти, заборговані і належні до сплати за ці землі, шахти,

мінеральні копалини і за право розробки надр, будуть належати різним провінціям – Онтаріо, Квебеку, Новій Шотландії і Нью-Брансуіку, в яких вони розташовані чи виникли з дотриманням покладених на них боргових зобов'язань і пов'язаних із цим інтересів, крім тих, які наявні у провінцій у відношенні цих земель, шахт, мінеральних копалин і прав на розробку надр». Тобто право власності на нафтогазові запаси у Канаді належать, відповідно до законодавства, провінціям. Статтею 50 Конституції Канади визначається важлива роль місцевих провінцій щодо питань регулювання діяльності у сфері надрокористування. Так, до компетенції законодавчої влади провінцій віднесено право прийняття законів щодо: розвідки, розробки невідновлювальних природних ресурсів; експорту в інші частини Канади первинної продукції з невідновлювальних ресурсів, зважаючи на заборону демпінгування цін або умов таких поставок. Нормативно-правове регулювання державного управління у сфері використання, відтворення і охорони надр здійснюється Законом Канади «Про нафтові ресурси» від 1985 року, що визначає основні засади геолого-розвідувальної діяльності та питання видобутку, переробки та транспортування природних ресурсів, а також підзаконними нормативно-правовими актами, прийнятими на його виконання. Такі акти регулюють різні сфери адміністративного функціонально-правового забезпечення, а саме: засади еколого-правового забезпечення, функцію економічного розподілу доходів і витрат, функцію контролю у реєстраційній сфері на територіях з різним правовим статусом, зокрема, на прикордонних територіях. Суб'єктами державного регулювання у сфері охорони і використання надр виступає Міністр природних ресурсів Канади (стосовно будь-яких земель на території Канади) та Міністр у справах індіанців та північних територій щодо земель, розташованих на півночі і у зоні проживання індіанців (далі – Міністр) [204; 203; 205; 206; 81, с.97].

Паралельно з країнами Заходу, власними особливостями та локальною специфікою відрізняється ринок нафти і нафтопродуктів країн

пострадянського простору, окремі з яких мають нафтовидобувний статус. Перебування їх в складі Радянського Союзу протягом значного проміжку часу вплинуло на плинність розвитку національних економік в цілому, а також механізмів правового та організаційного забезпечення видобутку корисних копалин, зокрема нафти. Попри це, наприклад на території Казахстану виробництво вуглеводнів – основна і найбільш динамічна галузь економіки держави. Стабільна внутрішньополітична ситуація та послідовна державна преференційна політика у сфері залучення прямих іноземних інвестицій у розробку багатих вуглеводневих родовищ дозволили Казахстану за останнє десятиліття практично потроїти обсяг нафтовидобутку. Нафту у Казахстані виробляє з півсотні різних компаній, з них 12 підприємств видобувають понад 1 мільйонів тон на рік, забезпечуючи 90 % сукупного результату країни. З метою розвитку і диверсифікації експортних маршрутів казахстанських вуглеводнів Казахстан сьогодні інтенсивно працює над проектами створення нових транспортних систем. У цьому процесі плани Казахстану багато в чому збігаються з інтересами іноземних компаній і міжнародних корпорацій, які є основним каталізатором таких проектів [97].

Цікавими особливостями характеризується досвід Казахстану в питаннях правового та державного регулювання ринку нафти і нафтопродуктів. Згідно до Конституції Республіки Казахстан 1995 року «земля та її надра, води, рослинний та тваринний світ, інші природні ресурси належать народу. Від імені народу право власності здійснює держава. Земля може перебувати також у приватній власності на підставах, умовах та в межах, встановлених законом» [60]. Суспільно-правові відносини, які пов’язано із використанням надр держави регламентовано Кодексом Республіки Казахстан «Про надра та надрокористування» від 27.12.2017 №125-VI. Кодекс визначає режим користування надрами, порядок здійснення державного управління та регулювання у сфері надрокористування, особливості виникнення, здійснення та припинення прав на ділянки надр, а

також інші відносини, пов'язані з використанням ресурсів [96]. Стаття 12 закріплює перелік та класифікацію корисних копалин, які представлено трьома групами: 1) підземні води; 2) вуглеводневі корисні копалини (вуглеводні); 3) тверді корисні копалини. Вуглеводнями визнаються нафта, сирий газ та природний бітум. Нафтою визнаються сира нафта, газовий конденсат, сланцева нафта, а також вуглеводні, отримані після очищення сирої нафти та обробки горючих сланців, нафтобітумінозних порід чи смолистих пісків. Сирою нафтою визнаються будь-які вуглеводні незалежно від їх питомої ваги, що витягуються з надр у рідкому стані при нормальних атмосферних температурі та тиску, у тому числі утворені з сирого газу шляхом природної конденсації [96].

Важливо відмітити, що на території Казахстану питанням функціонування ринку нафтопродуктів присвячено окремий законодавчий документ – Закон Республіки Казахстан «Про державне регулювання виробництва та обігу окремих видів нафтопродуктів» від 20.07.2011 №463-IV. Вказаний акт регулює суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва та обігу окремих видів нафтопродуктів: бензину, авіаційного та дизельного палива, мазуту, дорожнього бітуму. Відповідно до Закону державне регулювання виробництва та обігу нафтопродуктів здійснюється шляхом: 1) затвердження для надрокористувачів графіків постачання сирої нафти та (або) газового конденсату виробникам нафтопродуктів для забезпечення потреб внутрішнього ринку Республіки Казахстан; 2) затвердження планів переробки нафти та продуктів переробки та постачання нафтопродуктів; 3) встановлення умов та обмежень при здійсненні оптової та роздрібної реалізації нафтопродуктів; 4) технічного регулювання та стандартизації в галузі виробництва та обороту нафтопродуктів; 5) здійснення державного контролю у галузі виробництва та обороту нафтопродуктів; 6) встановлення граничних цін на роздрібну реалізацію нафтопродуктів через стаціонарні автозаправні станції, на які

встановлено державне регулювання цін; 7) встановлення граничних цін на оптову реалізацію нафтопродуктів для стаціонарних автозаправних станцій, на які встановлено державне регулювання цін; 8) здійснення моніторингу виробництва та реалізації нафтопродуктів; 9) забезпечення виконання міжнародних зобов'язань Республіки Казахстан у частині регулювання виробництва та обігу нафтопродуктів. Цілями державного регулювання виробництва та обороту нафтопродуктів Закон визначає: 1) захист життя та здоров'я людини та охорона навколишнього середовища; 2) захист економічних інтересів Республіки Казахстан, у тому числі створення умов, що виключають незаконне виробництво та обіг нафтопродуктів; 3) підвищення якості нафтопродуктів, вироблених Республікою Казахстан; 4) створення умов, щоб забезпечити модернізацію переробних можливостей виробників нафтопродуктів [95].

Позитивним моментом Закону є чіткість визначення його положеннями умов обігу нафтопродуктів. Відповідно до статті 19 документу на території Республіки Казахстан забороняються ввезення та реалізація бензину та дизельного палива, що включають металовмісні присадки (залізо, марганець, свинець та інші, крім антистатичних присадок для дизельного палива), та некондиційних нафтопродуктів, у тому числі їх зберігання без подальшої переробки. Реалізація нафтопродуктів з урахуванням вимог статті допускається: 1) виробниками нафтопродуктів – з резервуарів та (або) автозаправних станцій; 2) постачальниками нафти – з естакад наливу нафтопродуктів виробничих об'єктів виробників нафтопродуктів, а також з резервуарів баз нафтопродуктів та (або) автозаправних станцій; 3) імпортерами – з резервуарів баз нафтопродуктів та (або) автозаправних станцій; 4) оптовими постачальниками нафтопродуктів – з резервуарів баз нафтопродуктів та (або) автозаправних станцій; 5) роздрібними реалізаторами нафтопродуктів – з резервуарів баз нафтопродуктів та (або) автозаправних станцій. Незважаючи на досить чітку нормативну базу, Закон

жодним чином не уніфікує інституційну складову державного регулювання ринку нафтопродуктів Казахстану, яку представлено системою органів до якої одночасно входять: Уряд, уповноважений орган в галузі виробництва нафти, уповноважений орган в галузі обігу нафти, місцеві органи виконавчої влади, інші органи влади [95].

Не менш позитивним прикладом країни пострадянського панування в питанні розбудови економічно ефективного національного ринку нафти і нафтопродуктів є Азербайджан. Відновлення зростання економіки Азербайджану пострадянського періоду нерозривно пов’язане з освоєнням нафтових ресурсів на шельфі Каспійського моря за рахунок залучення масштабних іноземних інвестицій. На початку 1990-х років нафтовий сектор країни відчував помітний спад, що вимагало розробки нових родовищ. Для залучення прямих інвестицій були створені сприятливі умови: законодавчо закріплений з 1992 року захист іноземних інвестицій, який гарантує права іноземних інвесторів та вільну репатріацію прибутку після оподаткування. Ключовим сектором економіки Азербайджану став видобуток і експорт нафти. Цьому слугували відповідні угоди та пайовий розподіл продукції глибоководних родовищ. Нафтогазові запаси вивели Азербайджан в лідери серед пострадянських країн щодо залучення прямих іноземних інвестицій. Багаті родовища привабливі для іноземних нафтових компаній. Стабільна політика як на зовнішній, так і на внутрішньополітичній арені дозволяє залучати нові інвестиції на довготривалу перспективу [68].

Дослідники відмічають, що на сучасному етапі вказана держава володіє потужним нафтопромисловим комплексом. Запаси нафти оцінюються приблизно в розмірах 7 мільярдів барелів. Це ставить країну на 18-ту позицію у світовому рейтингу, випереджаючи такі держави як Мексика, Індія, Норвегія, Судан, а також Європейський Союз в цілому. Нафтові ресурси мають ключове значення для економічної стабільності та національної безпеки Азербайджану. Це пояснюється тим, що нафтогазова галузь

забезпечує більше половини надходжень до державного бюджету країни. Крім того, значні запаси нафти і газу зумовлюють стратегічно важливе місце Азербайджану на світовому енергетичному ринку [195].

Регулювання нафтового сектору та ринку нафтопродуктів в Азербайджані покладається на Міністерство енергетики. Відповідно до Положення про даний центральний орган влади затвердженого Указом Президента Азербайджанської республіки від 11.04.2014 №149 Міністерство є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику та регулювання у паливно-енергетичному секторі. Міністерство працює в таких сферах: бере участь у формуванні єдиної державної політики у нафтовій та інших сферах; забезпечує реалізацію заходів, пов'язаних з ефективним використанням енергетичних ресурсів та енергоефективністю; бере участь у регулюванні діяльності юридичних осіб, що здійснюють діяльність у нафтовидобувній та нафтопереробній сфері і перебувають у державній власності; забезпечує реалізацію єдиної науково-технічної політики у нафтовій галузі та визначає її провідні напрямки тощо [209].

Таким чином, проведений у роботі аналіз дає змогу дійти до висновку, що на сьогоднішній день ринок нафти і нафтопродуктів має глобальний характер, а його розвиток забезпечується колегіальними рішеннями таких міжнародних організацій, як ОПЕК, Міжнародне енергетичне агентство, Міжнародний енергетичний форум. Однак, зазначене не применшує індивідуальні особливості його учасників. Так, в підрозділі висвітлено зарубіжний досвід функціонування та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів Сполучених Штатів Америки, Канади, Венесуели, Республіки Казахстан та Азербайджану. Кожна окрема країна підходить індивідуально до організації роботи цього ринку, що обумовлено історичними факторами економічного розвитку, внутрішньо-політичними процесами, рівнем демократії, транснаціональними зв’язками і таке інше. В одних державах спостерігається уніфікація законодавства про нафту та

процеси її видобутку, націоналізація процесів торгівлі нафтопродуктами, формування розгалуженого інституційного механізму регулювання, в інших – активне залучення зарубіжних інвестицій у нафтовий сектор, надання свободи регіональним органам у регулюванні процесів видобування нафти та її переробки, мінімальний нормативний регламент вказаних процесів і таке інше. Незважаючи на той факт, що всі представлені держави є країнами із значним нафтодобувним потенціалом, багато аспектів їх досвіду можна імплементувати у межах національних реалій, що суттєво підвищить якість правового та державного регулювання ринку нафти і нафтопродуктів:

- по-перше, слід систематизувати національне законодавство та уточнити його положення з питань регулювання нафтового ринку в частині визначення умов його роботи, а також чіткого переліку суб’єктів, які координують та спрямовують функціонування останнього. Важливо забезпечити закріплення вказаних моментів саме в законах, що підсилить гарантованість їх належного виконання;
- по-друге, необхідно переосмислити інституційну систему регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів за «компактним» взірцем, тобто зменшити кількість регуляторних органів та сконцентрувати повноваження у межах якогось конкретного публічного відомства;
- по-третє, важливо активізувати науково-дослідні та інноваційні процеси розвитку ринку нафти та нафтопродуктів з метою удосконалення застарілих методик та стандартів переробки та видобутку нафти, які впливають на ефективність роботи ринку та його економічні показники;
- по-четверте, варто розробити та забезпечити реалізацію програм обміну досвідом між Україною та державами, які займають вагому частину глобального нафтового ринку, передусім, в питаннях регулювання функціонування останнього.

3.2. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів

Сьогодні економіці України, як ніколи, необхідні нові джерела надходжень фінансових ресурсів, використання яких в більшій частині знадобиться для післявоєнної відбудови держави. Одним із основних інструментів, який дає можливість вирішити дану проблему є ринок нафти і нафтопродуктів, де сконцентровано значні обсяги грошей, які можуть наповнити дефіцитний державний бюджет країни. Позитивні зрушення в цьому напряму закладено угодою із Сполученими Штатами Америки про корисні копалини, яка відкрила національний нафтовий та нафтопереробний ринок для іноземних інвестицій. Проте, щоб в повній мірі скористатись відповідними можливостями зарубіжної допомоги, важливо правильно організувати роботу даного ринку, що за великим рахунком пов’язано із якістю законодавчого регулювання останнього.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на теоретичному рівні не існує єдиного бачення щодо напрямів вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Разом із тим, існує ряд стратегічно орієнтованих документів, які дотично стосуються даного питання. В них виражено засади державної економічної політики, які потребують актуалізації.

Наприклад, Указом Президента України від 11.08.2021 №347/2021 затверджено рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Стратегія визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки. Національним інтересам

України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями - напрям розвитку та безпековий напрям. Важливе місце в безпековому напрямі займають виклики, пов'язані із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України [144].

Значна увага в рамках Стратегії приділено виробничій безпеці, головними викликами якої визначаються: деіндустріалізація економіки; втрата частини промислового потенціалу внаслідок збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації частини території України; низький рівень ресурсоефективності економіки та значний рівень ресурсоємності виробництва; невідповідність структури національної економіки сучасному технологічному розвитку, недостатня залученість України до глобальних виробничих ланцюгів; низький рівень запровадження новітніх технологій виробництва; незадовільний технічний стан та рівень

захисту об'єктів критичної інфраструктури, недостатність інвестицій в її оновлення та розвиток, потенційна загроза несанкціонованих втручань фізичного і кіберхарактеру в її функціонування; законодавча неврегульованість та відсутність органу, відповідального за координацію діяльності у сфері захисту критичної інфраструктури; висока зношеність основних засобів в основних видах економічної діяльності; наявність частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; надмірне проникнення імпорту на внутрішній ринок і витіснення з нього українських виробників; втрата потенціалу та невирішеність проблеми імпортозаміщення у високотехнологічних виробництвах, насамперед у космічному та авіаційному виробництві; недостатній рівень ефективної конкуренції на певних потенційно конкурентних товарних ринках, недостатня ефективність державного регулювання у сфері природних монополій; погіршення екологічної ситуації та зміна клімату, наслідки яких можуть найближчим часом спричинити економічний спад в аграрному секторі та пов'язаних з ним видах переробної промисловості; неефективне управління відходами, їх переробленням та утилізацією, повільне впровадження маловідходних технологій; відсутність виробництва повного циклу критично важливої для забезпечення життєдіяльності людини продукції в умовах прояву новітніх тенденцій поширення пандемій, санкційних політик та інших ізоляційних процесів у світі [144].

Завданнями у сфері посилення виробничої безпеки та подолання представлених ризиків Стратегія визначила: 1) пріоритетний розвиток промисловості на основі розширення внутрішнього і зовнішніх ринків збуту промислової продукції, виробленої в Україні, підвищення її конкурентоспроможності; 2) впровадження окремої системи управління та організації економічних процесів на території Донецької та Луганської областей; 3) відновлення потенціалу високотехнологічних видів економічної діяльності у промисловості (виробництво повітряних і космічних літальних

апаратів, супутнього устаткування) та послідовне його нарощування; 4) забезпечення фінансових та інституційних умов для створення промислових екосистем; 5) створення у середньостроковій перспективі нових можливостей для розвитку (відновлення) власного виробництва повного циклу критично важливої продукції, налагодження виробництва втрачених імпортних комплектувальних частин і задоволення відповідного попиту на ринку; 6) удосконалення процедур проведення розслідувань у сфері торговельного захисту (антидемпінгових, антисубсидиційних та спеціальних/захисних розслідувань); 7) розвиток промислового інжинірингу та виробництва складної індустріальної техніки; зниження регуляторного навантаження тощо [144]. Безумовно, представлений нормативний акт має важливе значення, передусім, в аспекті організаційно-правового розвитку функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, адже передбачив: по-перше, стимулювання виробничого сектору економіки до якого відноситься нафтовидобування; по-друге, технічний розвиток та інновації виробництва; по-третє, переосмислення державного регулювання виробничим сектором та зменшення владного впливу на його суб’єктів.

Разом із цим, на момент 2025 року Стратегія втрачає свою актуальність та потребує заміни з урахуванням існуючих військово-політичних реалій та стану розвитку української економіки. Необхідне прийняття нового стратегічного документу з питань економічної безпеки на найближчі декілька років де питанням роботи нафтового ринку присвячуватиметься безпосередня увага. В цьому ракурсі завдання стратегії мають включати в себе:

- вивчення та нормативне впровадження позитивного зарубіжного досвіду щодо технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів та механізмів їх контролю;

- актуалізацію принципів та вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки; дотримання екологічних стандартів при організації торгівлі нафтопродуктами;
- активізацію роботи правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема, злочинів в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили до встановленої законом міри юридичної відповідальності;
- посилення боротьби з корупційними проявами, передусім, в аспекті роботи національних регуляторних органів компетенція яких поширюється на ринок нафти і нафтопродуктів; підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти і нафтопродуктів.

Наступним нормативним документом, який визначає актуальні положення з питань функціонування ринку нафти і нафтопродуктів є Законом України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» від 21.04.2011 №3268-VI. Актом встановлено: одним із вагомих чинників сталого та ефективного розвитку національної економіки, основою розвитку видобувної та переробної галузей промисловості є потужний вітчизняний мінерально-сировинний комплекс, що формується на мінерально-сировинній базі України. Мінерально-сировинна база України визначена Законом, як сукупність родовищ корисних копалин, у тому числі техногенних, а також відходів від видобування та переробки корисних копалин, придатних для промислового використання. Мінерально-сировинна база України формується шляхом проведення комплексу геолого-зйомочних, пошукових та розвідувальних робіт [117].

Закон передбачає градацію корисних копалин загальнодержавного значення як складової мінерально-сировинної бази України на категорії відповідно до промислово-економічного значення, перша з яких включає в себе види корисних копалин, що інтенсивно видобуваються в Україні,

характеризуються значними розвіданими запасами, при цьому відповідна мінеральна сировина та (або) продукція їх переробки використовуються у промисловості на території України або є (чи може бути) предметом експорту з метою забезпечення у стислі строки надходжень до державного бюджету, а саме: природний газ, нафта і конденсат, уран, кам'яне вугілля, коксівне, антрацитне вугілля, буре вугілля [117].

Метою Програми є забезпечення потреб національної економіки в мінеральних ресурсах за рахунок власного видобутку, зменшення залежності України від імпорту мінеральних ресурсів та нарощування експортного потенціалу нашої держави за рахунок видобутку корисних копалин, що мають великий попит на світовому ринку. Досягнення зазначеної мети передбачається за рахунок концентрації зусиль на удосконаленні структури запасів і перспективних ресурсів корисних копалин стратегічного та критичного значення в умовах обмежених фінансових ресурсів, а також на активізації геологічного вивчення надр із застосуванням сучасних пошуково-розвідувальних та інформаційних технологій, впровадженні науково обґрунтованих підходів та забезпеченні сталої державної підтримки розвитку мінерально-сировинної бази. Крім того, основне завдання Програми – стале забезпечення зростаючих потреб національної економіки в корисних копалинах. Україна володіє потужною мінерально-сировинною базою з багатьох видів корисних копалин, її надра мають значний потенціал для подальшого розвитку мінерально-сировинної бази і нарощування запасів корисних копалин шляхом запровадження сучасних методів геолого-економічної оцінки нових перспективних ділянок та переоцінки наявних, збільшення видобутку корисних копалин стратегічного та критичного значення. Визначених цілей передбачається досягти шляхом: 1) концентрації зусиль, у тому числі фінансових ресурсів, на пріоритетних напрямах розвитку мінерально-сировинної бази, пошуку та розвідки родовищ корисних копалин, насамперед стратегічного та критичного значення; 2) активізації

робіт щодо геологічного вивчення надр з використанням сучасних засобів накопичення, систематизації та обробки геологічної інформації, впровадження нових методів і технологій пошуку та розвідки родовищ корисних копалин; 3) оновлення основних фондів державних геологічних компаній та забезпечення стабільного фінансування функцій держави, не притаманних бізнесу, зокрема щодо проведення перевірок раціонального використання надр, здійснення моніторингу геологічного середовища, у тому числі моніторингу якісних та кількісних параметрів підземних вод і небезпечних екзогенних процесів, моніторингу стану ресурсної бази та ведення державного балансу запасів корисних копалин України, геологічного картування території України, науково-інформаційного забезпечення геологорозвідувальних робіт, продовження оцифрування геологічної інформації та забезпечення доступу до неї онлайн; 4) диференційного підходу до оцінки запасів перспективних корисних копалин, впровадження раціональних способів розробки комплексних родовищ і вилучення супутніх компонентів, відтворення ресурсного потенціалу регіонів з інтенсивним видобутком корисних копалин; 5) активізації міжнародного співробітництва з питань геологічного вивчення, раціонального використання і охорони надр [117].

В аспекті нафтогазового сектору передбачається: активізація видобутку відповідних корисних копали, половина з яких все ще не розроблені на території України завісім; нарощування ресурсної бази видобутку та покращення її якості шляхом розвідки та підготовки нових об’єктів, що може здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету, коштів суб’єктів господарювання різних форм власності та з інших джерел, не заборонених законом; проведення за напрямом нафта і газ, уран, деякі інші корисні копалини стратегічного та (або) критичного значення повної ревізії балансу запасів та фонду ділянок з перспективними ресурсами та визначення найбільш підготовлених та перспективних тощо [117].

Отже, позитивним аспектом Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» є пріоритизація питань видобутку нафтової сировини за рахунок поглиблення розробки національної ресурсної бази. Документ висвітлює багато актуальних проблем, передусім, технічного значення пов'язаних із виконанням поставленої цілі, визначає конкретні кроки їх вирішення та прогнозує очікувані результати. Незважаючи на, здавалося б, досконалість визначеної Законом Програми, в положеннях останньої не закріплено механізм державного контролю процесу її виконання, що зумовлює декларативний характер документу. Подібне потребує вирішення за рахунок доповнення Закону окремим розділом із чітким переліком уповноважених владних суб'єктів, які контролюватимуть всі етапи реалізації програми та матимуть «стимулятивні» повноваження. Лише за рахунок такого підходу можна досягти позитивного виконання Програми та підвищення рівня видобутку нафти в державі.

Третім документом, положення якого варто підняти рухаючись логікою розпочатого дослідження напрямів вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів виступає Національна економічна стратегія на період до 2030 року затверджена Постановою КМУ від 03.03.2021 №179. Документ визначає довгострокову економічну візію, принципи і цінності, «червоні лінії» (неприпустимі напрями руху), ключові напрями (вектори) економічного розвитку та за кожним з 20 напрямів – стратегічні цілі, шляхи їх досягнення з урахуванням наявних і потенційних викликів і бар'єрів, а також основні завдання державної економічної політики та цільові індикатори на період до 2030 року. Стратегія передбачає поетапне досягнення мети щодо підвищення рівня добробуту населення. Першочерговим етапом є формування конкурентоспроможних умов для бізнесу та інвестицій, а також відновлення довіри до державних інститутів.

Це дасть змогу перемогти у конкуренції за капітал на світовому ринку та як результат залучити інвестиції для модернізації секторів економіки. Стратегія визначає такі орієнтири, принципи та цінності в економічній політиці: напрям руху; європейська та євроатлантична інтеграція (реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору); декарбонізація економіки (підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки та синхронізація із ініціативою «Європейський зелений курс»); ефективна цифрова сервісна держава та компактні державні інститути (розвиток цифрової економіки як одного із драйверів економічного зростання України); реінтеграція тимчасово окупованих територій (пріоритетність розвитку територій Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі); гендерна рівність (гарантування дотримання принципів гендерної рівності під час здійснення державної політики); правова держава («недоторканна приватна власність»); верховенство права (дотримання верховенства права під час реалізації державної політики); захищеність прав усіх суб’єктів права власності; нетерпимість корупції (запобігання та протидія будь-яким проявам корупції) і таке інше [120].

Очікуваним результатом виконання Стратегії [120] є визначення та суспільна підтримка стратегічного курсу держави в економічній сфері, послідовна реалізація якого дасть змогу: сформувати конкурентоспроможні умови для бізнесу та інвестицій і відновити довіру до держави; стати конкурентоспроможною на міжнародному ринку; стимулювати розвиток інновацій і модернізацію секторів економіки для забезпечення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку; забезпечити розвиток людського потенціалу та виграти конкуренцію за таланти; забезпечити рівні права та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства [120].

Цільові індикатори до 2030 року: зростання реального ВВП не менше ніж у два рази; зростання номінального ВВП на душу населення не менше ніж до 10 тис. доларів США; зростання продуктивності праці не менше ніж у 1,7 рази; збільшення чистого притоку прямих іноземних інвестицій не менше ніж до 15 мільярдів доларів США на рік, починаючи з 2025 року; зростання обсягів експорту до 150 мільярдів доларів США; зниження рівня безробіття (за методологією Міжнародної організації праці) до 6 відсотків; зменшення показника гендерного розриву в оплаті праці до 10 відсотків [120].

В аспекті функціонування ринку нафти і нафтопродуктів стратегія передбачає: 1) формування сприятливої політики для технічного переоснащення та модернізації нафтопереробних заводів та газопереробних заводів з використанням сучасних технологій глибокої переробки; 2) забезпечення функцій нафтотранспортної системи України в належному технічному стані шляхом передбаченого нормативними документами обслуговування, обстеження, ремонту, реконструкції, технічного переоснащення обладнання, систем і об’єктів нафтотранспортної системи; 3) залучення нових обсягів для транспортування нафти на вітчизняні нафтопереробні заводи; 4) забезпечення конкурентоспроможних умов транспортування територією України нафти і нафтопродуктів; 5) формування і забезпечення збереження запасів сирої нафти і нафтопродуктів в обсязі щонайменше 90 діб середньодобового споживання в Україні; 6) оптимізація управління всіма державними підприємствами у сфері нафти та газу; 7) розроблення прогнозів щодо виникнення надзвичайних ситуацій та потенційно небезпечних об’єктів нафтогазового комплексу і розроблення відповідних заходів для їх попередження; 8) проведення оцінки енергоефективності об’єктів підприємств нафтогазового комплексу України; 9) стимулювання впровадження нових технологій видобування та підготовки нафти, що забезпечують енергоефективність (зокрема на державних підприємствах) [120].

На сьогодні вказана вище Стратегія є одним із найбільш деталізованих нормативних документів, у межах якого приділяється увага проблемам удосконалення нафтового сектору, а також підтримці ринку нафти й нафтопродуктів. Водночас у документі залишилися поза увагою окремі важливі питання, що потребують вирішення, зокрема: по-перше, документ має більш повно враховувати цільові орієнтири розвитку економіки та роль іноземних інвестицій у сфері нафтовидобування і нафтопереробки. В даному контексті доцільно посилити акцент на розвитку міжнародної співпраці держави з метою залучення інвесторів, здатних сприяти модернізації вітчизняного ринку нафти і нафтопродуктів, а також удосконаленню його організаційних і технічних засад; по-друге, Стратегія повинна передбачати розробку та впровадження ефективних механізмів захисту іноземних інвестицій, а також системи виявлення й оперативного реагування на порушення прав і законних інтересів інвесторів, зокрема на прояви корупції в економічній сфері.

Поряд із представленими зрушеннями у питанні вдосконалення адміністративного законодавства щодо регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, важливим кроком також є проведення систематизації останнього. Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України» від 15.04.2004 №31/5 систематизація законодавства – це засіб реформування, упорядкування законодавства, зведення його до певної внутрішньоузгодженої системи. За допомогою систематизації усуваються недоліки, повтори, застарілі норми тощо. Це процес зведення актів законодавства до єдності шляхом внутрішньої та зовнішньої обробки їх змісту [123].

Систематизація, пише В.С. Венедиктов – це один із методів удосконалення законодавства, під яким розуміють діяльність органів

державної влади по удосконаленню та упорядкуванню нормативно-правових актів, приведенню їх в повну систему через складання кодексів, збірників та інших нормативних актів. Систематизація виконує важливу функцію щодо більш ефективного здійснення правотворчої діяльності [21, с.23]. С.В. Бобровник вказує, що систематизація законодавства – це «своєрідне очищення від рутини, застарілості, множинності та «зарегламентованості»». Основним завданням вказаного процесу, на думку автора, є впорядкування, структурне оновлення законодавства, визначення пріоритетних напрямів розвитку, вдосконалення процесу підготовки та ухвалення законів, механізму їх виконання [11, с.10]. П.М. Рабинович зауважує, що здійснювати систематизацію законодавства необхідно, зокрема, для: встановлення й усунення дефектів законодавства; підвищення його ефективності; забезпечення зручності користування ним, полегшення пошуків юридичної норми, яка підлягає застосуванню чи реалізації; сприяння вивченню законодавства, а також його дослідженню. «Систематизація законодавства – це діяльність щодо зведення нормативно-правових актів (або їх елементів) у цілісний комплекс», – вважає автор [149, с.121].

Згідно до висновків В.М. Марчука та М.Ю. Потоцького, під систематизацією законодавства розуміють спосіб впорядкування та адаптування для практичних цілей певних масивів нормативно-правових актів способами укладально-технічного або нормотворчого характеру залежно від суб'єктів та мети систематизації. За допомогою систематизації законодавства досягається розв'язання низки завдань: полегшення користування нормативно-правовими актами у правозастосовчій практиці та інших видах юридичної діяльності; усунення роздрібненості та множинності актів, що накопичуються з часом з одного й того ж кола питань у процесі поточної правотворчості; узгодження правових норм та приведення їх до цілісної закінченої системи [83, с.135; 108, с.160]. Таким чином, систематизація законодавства – це процес роботи із нормативно-правовими

документами, який передбачає переосмислення, об’єднання, уточнення, зміну їх положень з метою оптимізації змісту та юридичного значення відповідно до цілей правового регулювання конкретних суспільно-правових відносин.

Функціонування ринку нафти і нафтопродуктів сьогодні регламентовано великим колом нормативних документів загальний недолік яких полягає у відсутності чіткого визначення змісту, завдань, функцій та інших практичних аспектів державної політики в даній сфері. Фактично, стратегічна діяльність держави у досліджуваному контексті розчинена у положеннях, що врегульовують державне управління та регулювання всім нафтогазовим сектором. Тому наступний напрям вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регламенту функціонування ринку нафти і нафтопродуктів передбачає об’єднання та закріплення положень, які визначають зміст та механізм державної політики у зазначеній сфері в окремому підрозділі Закону України «Про нафту і газ».

Крім того, враховуючи володіння надрами та всіма корисними копалинами на території держави народом України, доцільно особливу увагу в нових нормативних положеннях приділити соціальній орієнтації даної політики. Вона має органічно враховувати не тільки господарські інтереси учасників ринку, але й відповідати на питання яку саме користь від обігу нафти та нафтопродуктів отримує саме українське суспільство. Для цього, як основні принципи її формування та здійснення необхідно визначити:

- по-перше, привалювання національних економічних інтересів України в контексті функціонування ринку нафти та нафтопродуктів над інтересами його учасників, передусім, зарубіжних інвесторів;
- по-друге, використання податкових прибутків від функціонування ринку нафти і нафтопродуктів для розвитку та підтримки, у першу чергу, соціальної сфери держави, а вже потім вирішення інших фінансових питань;

- по-третє, захист прав та інтересів вітчизняних суб’єктів господарювання, які провадять діяльність із видобутку, транспортування, переробки, зберігання нафти, торгівлі нафтопродуктами, перед зарубіжними учасниками ринку;
- по-четверте, попередження та запобігання монополізму зарубіжних транснаціональних нафтових компаній на національному ринку нафти і нафтопродуктів.

Останнім моментом, який потребує удосконалення в контексті роботи ринку нафти і нафтопродуктів, є проведення централізації державного управління та регулювання і зміни відповідно до цього нормативних засад у зазначеній царині. Як відмічає С.Л. Дембіцька, централізація – це зосередження управління чи керівництва в одному місці, в якомусь єдиному центрі [29, с.52]. За визначенням Б.В. Новікова, Г.Ф. Сініока та П.В. Круша централізація – це концентрація прав прийняття рішення, зосередження владних повноважень на верхньому рівні управління. Централізація є реакцією організованої системи, спрямованої на запобігання перекручуванню інформації під час передачі її через усі рівні управління, вона полегшує вертикальну координацію - управлінські рішення делегуються зверху вниз, дозволяє використовувати досвід і краще розуміти цілі організації, які притаманні керівникам вищих рівнів управління, забезпечує сильне керівництво, оскільки влада концентрується на вершині організаційної структури [94, с.152].

Централізацію в аспекті класичного управління та державного управління зокрема дослідила Ю.Л. Мохова, яка звертається до напрацювань В.А. Шатіло. Відповідно до запропонованих нею висновків централізація в управлінні фактично підкреслює замкненість системи управління, коли воно будується з єдиного центру в напрямку «зверху вниз» з дотриманням строгих принципів єдності та чіткості розпорядництва. Характерними рисами централізації є збільшення кількості рівнів в управлінській ієрархії,

зосередження прийняття більшості рішень на верхніх рівнях управління, обмеження участі органів управління нижчих рівнів у прийнятті рішень. Централізація в державному управлінні покликана внести організуючий момент у функціонування органів державної влади, спрямовувати їх діяльність у русло реалізації єдиної державної політики. Централізація об'єктивно зумовлена державним суверенітетом і припускає високий рівень зосередження державної влади в центрі (здебільшого столиці) і єдність політичної влади. Така система самостійності функціонування апарату держави передбачає передання заздалегідь ухвалених управлінських рішень вертикально на місцевий (регіональний) рівень управління. Водночас, оскільки поінформованість центральних органів влади й управління щодо ситуації в регіонах є неповною, то у зв'язку із цим виникає потреба надання певної автономії органам державної влади регіонального рівня управління права в ухваленні відповідних рішень. Це також зумовлено їхньою більшою оперативністю у вирішенні конкретних завдань [192; 89].

Інтерпретуючи наведене в контексті нашого дослідження відмітимо, що на сьогоднішній день інституційна структура регламенту функціонування ринку нафти і нафтопродуктів України складається з трьох центральних органів виконавчої влади, не рахуючи керівного суб'єкта їх групи – Кабінет Міністрів України. Кожне з цих відомств володіє відповідною частиною повноважень щодо формування та реалізації державної політики, а також застосування регуляторних методів, пов'язаних із спрямуванням і координацією ринку. На наш погляд, для забезпечення демократичного розвитку ринку нафти і нафтопродуктів необхідна централізація системи його державного управління та регулювання в рамках єдиного спеціально-уповноваженого органу, а також зменшення впливу останнього за рахунок обмеження повноважень лише тим колом прав, які дозволяють контролювати законність, відповідність технічним та іншим стандартам, у тому числі міжнародним, роботу сектору видобутку, переробки, торгівлі нафтою, тощо.

Відповідна централізація має бути закріплена на законодавчому рівні, а саме положеннями Закону України «Про нафту і газ». В рамках останніх необхідно закріпити статус єдиного уповноваженого органу відповідального за формування та реалізацію державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, а також його базові повноваження із державного управління та регулювання за цією галуззю.

За результатами проведеного в дисертації дослідження слід зазначити, що запропоновані напрями вдосконалення адміністративного законодавства України у сфері регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів мають важливу теоретичну та практичну значущість. Їх реалізація, як вбачається, сприятиме формуванню належних передумов для подальшого розвитку державного регулювання зазначеного ринку з урахуванням сучасних тенденцій та вимог міжнародно орієнтованого економічного розвитку України.

Висновки до розділу 3

Відзначена вкрай важлива роль міжнародних організацій у забезпеченні функціонування глобального ринку нафти і нафтопродуктів. Їх значення полягає в наступному: по-перше, дані організації об’єднують, у першу чергу, країни-видобувачів нафти, які володіють критично великими обсягами запасів нафти та виступають її найбільшими експортерами; по-друге, в рамках діяльності організацій відбувається діалог між експортерами та імпортерами нафти з приводу особливостей роботи глобального ринку, ціноутворення, стандартизації видобутку нафти і таке інше; по-третє, міжнародні організації на підставі широкої та різновекторної взаємодії із державами провадять моніторинг глобального ринку нафти і нафтопродуктів, що надає можливість визначати тенденції його розвитку, ризики і таке інше.

Зроблено висновок про те, що на сьогоднішній день ринок нафти і нафтопродуктів має глобальний характер, а його розвиток забезпечується колегіальними рішеннями таких міжнародних організацій, як ОПЕК, Міжнародне енергетичне агентство, Міжнародний енергетичний форум. Однак, зазначене не применшує індивідуальні особливості його учасників. Висвітлено досвід функціонування та регулювання ринку нафти і нафтопродуктів Сполучених Штатів Америки, Канади, Венесуели, Республіки Казахстан та Азербайджану, на основі чого підкреслено, що кожна окрема країна підходить індивідуально до організації роботи цього ринку, що обумовлено історичними факторами економічного розвитку, внутрішньо-політичними процесами, рівнем демократії, транснаціональними зв'язками і таке інше. В одних державах спостерігається уніфікація законодавства про нафту та процеси її видобутку, націоналізація процесів торгівлі нафтопродуктами, формування розгалуженого інституційного механізму регулювання, в інших – активне залучення зарубіжних інвестицій у нафтовий сектор, надання свободи регіональним органам у регулюванні процесів видобування нафти та її переробки, мінімальний нормативний регламент вказаних процесів і таке інше.

Виділено наступні позитивні моменти зарубіжного досвіду функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, які доцільно використати в Україні: по-перше, слід систематизувати національне законодавство та уточнити його положення з питань регулювання нафтового ринку в частині визначення умов його роботи, а також чіткого переліку суб'єктів, які координують та спрямовують функціонування останнього. Важливо забезпечити закріплення вказаних моментів саме в законах, що підсилить гарантованість їх належного виконання; по-друге, необхідно переосмислити інституційну систему регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів за «компактним» взірцем, тобто зменшити кількість регуляторних органів та сконцентрувати повноваження у межах якогось

конкретного публічного відомства; по-третє, важливо активізувати науково-дослідні та інноваційні процеси розвитку ринку нафти та нафтопродуктів з метою удосконалення застарілих методик та стандартів переробки та видобутку нафти, які впливають на ефективність роботи ринку та його економічні показники; по-четверте, варто розробити та забезпечити реалізацію програм обміну досвідом між Україною та державами, які займають вагому частину глобального нафтового ринку, передусім, в питаннях регулювання функціонування останнього.

Наголошено на необхідності прийняття нового стратегічного документу з питань економічної безпеки на найближчі декілька років, де питанням роботи нафтового ринку присвячуватиметься безпосередня увага. В цьому ракурсі завдання стратегії мають включати в себе: 1) вивчення та нормативне впровадження позитивного зарубіжного досвіду щодо технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів та механізмів їх контролю; 2) актуалізацію принципів та вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки; дотримання екологічних стандартів при організації торгівлі нафтопродуктами; 3) активізацію роботи правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема, злочинів в сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили до встановленої законом міри юридичної відповідальності; 4) посилення боротьби з корупційними проявами, передусім, в аспекті роботи національних регуляторних органів компетенція яких поширюється на ринок нафти і нафтопродуктів; підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти і нафтопродуктів.

Доведено, що позитивним аспектом Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» є пріоритизація питань видобутку

нафтової сировини за рахунок поглиблення розробки національної ресурсної бази. Документ висвітлює багато актуальних проблем, передусім, технічного значення пов'язаних із виконанням поставленої цілі, визначає конкретні кроки їх вирішення та прогнозує очікувані результати. Незважаючи на, здавалося б, досконалість визначеної Законом Програми, в положеннях останньої не закріплено механізм державного контролю процесу її виконання, що зумовлює декларативний характер документу. Подібне потребує вирішення за рахунок доповнення Закону окремим розділом із чітким переліком уповноважених владних суб'єктів, які контролюватимуть всі етапи реалізації програми та матимуть «стимулятивні» повноваження. Лише за рахунок такого підходу можна досягти позитивного виконання Програми та підвищення рівня видобутку нафти в державі.

Наголошено, що функціонування ринку нафти і нафтопродуктів сьогодні регламентовано великим колом нормативних документів загальний недолік яких полягає у відсутності чіткого визначення змісту, завдань, функцій та інших практичних аспектів державної політики в даній сфері. Фактично, стратегічна діяльність держави у досліджуваному контексті розчинена у положеннях, що врегульовують державне управління та регулювання всім нафтогазовим сектором. Тому наступний напрям вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регламенту функціонування ринку нафти і нафтопродуктів передбачає об'єднання та закріплення положень, які визначають зміст та механізм державної політики у зазначеній сфері в окремому підрозділі Закону України «Про нафту і газ».

Відмічено, що враховуючи володіння надрами та всіма корисними копалинами на території держави народом України, доцільно особливу увагу в нових нормативних положеннях приділити соціальній орієнтації даної політики. Вона має органічно враховувати не тільки господарські інтереси учасників ринку, але й відповідати на питання яку саме користь від обігу нафти та нафтопродуктів отримує саме українське суспільство. Для цього, як

основні принципи її формування та здійснення необхідно визначити: по-перше, привалювання національних економічних інтересів України в контексті функціонування ринку нафти та нафтопродуктів над інтересами його учасників, передусім, зарубіжних інвесторів; по-друге, використання податкових прибутків від функціонування ринку нафти і нафтопродуктів для розвитку та підтримки, у першу чергу, соціальної сфери держави, а вже потім вирішення інших фінансових питань; по-третє, захист прав та інтересів вітчизняних суб’єктів господарювання, які провадять діяльність із видобутку, транспортування, переробки, зберігання нафти, торгівлі нафтопродуктами, перед зарубіжними учасниками ринку; по-четверте, попередження та запобігання монополізму зарубіжних транснаціональних нафтових компаній на національному ринку нафти і нафтопродуктів.

ВИСНОВКИ

У **дисертації** здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало у визначенні сутності, змісту й особливостей адміністративно-правового механізму регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, на підставі чого надано пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства й відповідної правозастосовної практики. За результатами здійсненого дослідження сформульовано такі висновки:

1. Сформульовано дефініцію поняття функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, яке визначено як системно організований процес взаємодії економічних, правових й інституційних механізмів, у межах якого суб'єкти господарювання та держава здійснюють видобуток, переробку, транспортування, зберігання та обіг нафти й нафтопродуктів, забезпечуючи реалізацію публічних і приватних інтересів, стабільність ринкових відносин, енергетичну безпеку й економічну ефективність.

Виокремлено особливості функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, зокрема такі: по-перше, охоплює діяльність із видобутку нафти, що є частиною національних надр, віднесених до власності українського народу та щодо яких діє особливий режим правового захисту; по-друге, цей ринок є предметом державного управління та регулювання, що виражено в широкій системі адміністративних важелів впливу на нього; по-третє, має значний економічний ефект і значення, що полягає у: а) взаємозв'язку національного ринку нафти та нафтопродуктів із глобальним ринком, а також коливаннями у світовій енергетичній політиці, глобальними цінами на енергоресурси, економічними й іншими кризовими явищами тощо; б) впливі стану економіки, а також державного ладу на ефективність ринку; в) отриманні надприбутків як для суб'єктів торгівлі відповідною продукцією,

так і для держави загалом у вигляді податкових надходжень з торгових операцій.

2. Доведено, що мета державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів полягає у створенні необхідних правових, економічних, інституційних, адміністративних та інших умов, які забезпечать фінансово вигідне для держави функціонування цього ринку, а також сприятимуть вільній господарській діяльності фізичних і юридичних осіб у межах нього.

Обґрунтовано, що завданнями державної політики у сфері функціонування ринку нафти та нафтопродуктів є: організація неухильного дотримання вимог принципу законності всіма без винятку суб'єктами ринку, а також слідування міжнародним і національним стандартам видобутку, транспортування, постачання, переробки нафти; створення умов для дотримання визначених законодавством правил екологічної безпеки в межах усіх процесів, пов'язаних із видобутком і торгівлею нафтою, а також продуктами її переробки; забезпечення енергетичної безпеки держави за рахунок стратегічного планування розвитку ринку нафти й нафтопродуктів, формування мінімальних запасів цієї продукції, забезпечення безперешкодного доступу до неї національного господарського сектору; підтримання добросовісної конкуренції, а також недопущення монополізму окремих суб'єктів, які використовують свої фінансові можливості для зловживань і протиправного тиску на інших учасників ринку; захист прав кінцевих споживачів продуктів нафтопереробки за рахунок моніторингу та контролю процесів виготовлення останніх, якості, ціноутворення тощо; стимулювання видобутку нафти та виготовлення нафтопродуктів національними суб'єктами господарювання за рахунок дотацій, субсидій, інвестицій та інших економічних важелів; створення та вдосконалення взаємодії між державою та приватним сектором за принципом діалогу з питань планування розвитку ринку нафти й нафтопродуктів, оперативного

реагування на наявні проблеми його функціонування, обсягів й інтенсивності державного впливу на суб'єктів ринку; дослідження та імплементація зарубіжного досвіду координування та організації функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері, передусім стандартів і норм Європейського Союзу.

Акцентовано, що окреслені вище завдання обумовлюють перелік функцій державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, до яких віднесено: 1) безпекову; 2) стабілізаційну; 3) антимонопольну; 4) нормативно-регуляторну тощо.

3. Узагальнено, що функціонування ринку нафти та нафтопродуктів ґрунтується на багаторівневій системі правових засад, яку становлять Конституція України, а також міжнародні, законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти. Завдяки широкому колу таких нормативно-правових актів досягають цілісності правового регулювання масиву суспільно-правових відносин, які виникають у досліджуваній сфері. Наявна система правових засад сприяє розвитку та функціонуванню ринку нафти й нафтопродуктів у міжнародній парадигмі, забезпеченню в його функціонуванні прав та інтересів як держави, так і суспільства. Водночас зазначено, що така система правових засад не позбавлена й певних недоліків, зокрема недостатньо врегульованим є порядок формування та реалізації державної політики в цій сфері. Крім того, недостатньо висвітленими є процедури забезпечення функціонування цього ринку.

4. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначена нормами чинного законодавства система юридичних, інституційних, організаційних, регуляторних елементів, які уніфіковують і систематизують діяльність держави щодо регулювання й управління сферою функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, забезпечуючи правомірність його функціонування,

державний та суспільний інтерес, а також безперешкодне користування учасниками ринку своїми правами та виконання юридичних обов'язків.

Обґрунтовано, що структурними елементами цього механізму є: 1) суб'єкти формування та реалізації державної політики в досліджуваній галузі; 2) правотворча діяльність (зокрема підзаконна) суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 3) акти застосування права; 4) адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; 5) адміністративно-правові методи регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів.

5. Аргументовано, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів має розгалужену структуру, охоплює декілька груп державних органів. Першу становлять вищі органи законодавчої та виконавчої влади: Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, які визначають напрями й нормативно-правову основу державної політики; організовують її проведення і державне фінансування; забезпечують загальнодержавну стандартизацію та нормування діяльності учасників ринку. Другу групу становлять центральні органи виконавчої влади, підпорядковані Кабінету Міністрів України, які забезпечують формування та реалізацію окремих складових державної політики функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, регулювання відповідних сфер суспільно-правових відносин, а саме: а) Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства – відповідає за формування та реалізацію державної політики в галузі надрокористування; забезпечує охорону надр, а також відповідність вимогам екологічної безпеки процесів видобутку корисних копалин; захист навколишнього природного середовища; контроль кількості нафтових родовищ тощо; б) Міністерство енергетики України – формує та реалізує державну політику в галузі нафтогазовидобування; в) Національна комісія, що здійснює державне

регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, – проводить державне регулювання, моніторинг і контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері нафтовидобування та переробки нафти. Акцентовано, що державним органом зі спеціальним статусом у системі досліджуваних суб'єктів є Антимонопольний комітет, завдання та функції якого спрямовано на створення атмосфери здорової конкуренції на ринку нафти й нафтопродуктів.

6. З'ясовано, що адміністративні процедури реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів – це визначений адміністративним законодавством України порядок здійснення уповноваженими суб'єктами публічної влади дій та операцій, спрямованих на регулювання публічно-правових відносин щодо забезпечення прав, свобод, законних інтересів та/або виконання визначених обов'язків учасниками ринку нафти і нафтопродуктів. До переліку відповідних процедур віднесено: ліцензування, надання дозволів, процедури оцінювання впливу на довкілля.

7. Доведено, що державне регулювання ринку нафти й нафтопродуктів здійснюють на трьох рівнях: загальнодержавному, галузевому та локальному (об'єктному). На кожному з них діяльність уповноважених суб'єктів публічної влади відбувається за такими напрямами: 1) адміністративний, який передбачає публічно-владний вплив уповноважених державних органів на учасників ринку нафти і нафтопродуктів з метою забезпечення законності та правомірності їх діяльності, відповідності останньої інтересам як суспільства, так і держави; 2) економічний, у межах якого діяльність уповноважених суб'єктів спрямовується на забезпечення його фінансово-економічної користі для держави, запобігання тінізації отриманих прибутків, а також виникнення монополізму, який порушує рівність учасників через тарифікацію, ціноутворення, адміністрування податків, оперативне реагування на порушення економічної конкуренції тощо; 3) соціальний напрям, наявність якого обумовлена тим, що розроблення нафтових родовищ, транспортування нафти, її зберігання, подальше перероблення та

торгівля продуктами переробки становлять суттєві ризики для життя та здоров'я людей, передусім тих, які реалізують ці процеси, а також навколишнього природного середовища внаслідок викидів, появи нафтошлаків тощо.

8. Визначено переваги зарубіжного досвіду функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, які доцільно використати в Україні: по-перше, слід систематизувати національне законодавство, уточнити його положення з питань регулювання нафтового ринку в частині визначення умов його функціонування, а також чіткого переліку суб'єктів, які координують і спрямовують функціонування останнього. Акцентовано, що важливо забезпечити закріплення цих аспектів саме в законах, що посилить гарантованість їх належного виконання; по-друге, необхідно переосмислити інституційну систему регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів за «компактним» взірцем, тобто зменшити кількість регуляторних органів і сконцентрувати повноваження в межах якогось конкретного публічного відомства; по-третє, важливо активізувати науково-дослідні й інноваційні процеси розвитку ринку нафти та нафтопродуктів з метою вдосконалення застарілих методик і стандартів переробки й видобутку нафти, які впливають на ефективність ринку та його економічні показники; по-четверте, слід розробити та забезпечити реалізацію програм обміну досвідом між Україною й державами, які мають вагому частку в глобальному нафтовому ринку, передусім у питаннях регулювання функціонування останнього.

9. З метою вдосконалення адміністративного законодавства України щодо регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів запропоновано:

– розробити та прийняти новий стратегічний документ з питань економічної безпеки на найближчі роки, де питанням функціонування ринку нафти і нафтопродуктів буде присвячено безпосередню увагу. У цьому контексті завдання стратегії мають передбачати: 1) вивчення та нормативне

впровадження позитивного зарубіжного досвіду щодо технічної організації процесів видобування, транспортування, зберігання, переробки нафти, створення на основі цього нових стандартів і механізмів їх контролю; 2) актуалізацію принципів та вимог до забезпечення екологічної безпеки процесів нафтовидобування та нафтопереробки, дотримання екологічних стандартів під час організації торгівлі нафтопродуктами; 3) активізацію діяльності правоохоронних органів щодо попередження, припинення та профілактики правопорушень, зокрема злочинів у сфері функціонування ринку нафти й нафтопродуктів, притягнення осіб, які їх вчинили, до встановленої законом юридичної відповідальності; 4) посилення боротьби з корупційними виявами, передусім в аспекті діяльності національних регуляторних органів, компетенція яких поширюється на ринок нафти і нафтопродуктів; підвищення прозорості ліцензійної та дозвільної діяльності на ринку нафти і нафтопродуктів;

– доповнити Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» окремим розділом, що визначатиме чіткий перелік уповноважених владних суб’єктів, які контролюватимуть усі етапи реалізації програми й матимуть «стимулятивні» повноваження;

– включити в положення Національної економічної стратегії на період до 2030 року: 1) додаткові цільові орієнтири розвитку економіки у вигляді зарубіжних інвестицій саме у сфері нафтовидобування та переробки нафти; 2) необхідність й обов’язковість розроблення та імплементації нових механізмів захисту зарубіжних інвестицій, а також виявлення та оперативного реагування на порушення прав і свобод інвесторів, передусім значною корупційною складовою економічної сфери;

– забезпечити систематизацію адміністративного законодавства України, що врегульовує функціонування ринку нафти й нафтопродуктів у розрізі об’єднання та закріплення положень, які визначають зміст і механізм

державної політики в цій сфері в окремому підрозділі Закону України «Про нафту і газ»;

– здійснити централізацію системи державного управління та регулювання функціонування ринку нафти й нафтопродуктів у межах єдиного спеціально уповноваженого органу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України : навч. посіб. : у 2 т. Галунько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін. за заг. ред. В. В. Галунька. Херсон : ПАТ «Херсонська міська дру- карня» 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

2. Адміністративне право України: Підручник. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; За ред. Ю. П. Битяка. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

3. Алімов Р.С. Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ . 2022. 164 с.

4. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. К.: Центр учбової літера- тури, 2011. 216 с.

5. Аналітика ринку нафтопродуктів в Україні за 6 місяців 2025 року: стаття від 09.10.2025. Офіційний веб-сайт Нафтогазової Асоціації України. URL: https://rau.ua/news/analitika-naftoproduktiv-6-misjaciv-2025/.

6. Басов А.В. До питання про визначення поняття «юридична процедура». Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». 2011. № 2. С. 17–22.

7. Берлач А.І. Адміністративне право України: навч. посіб. для дист. навч. К.: Університет “Україна”, 2005. 472 с.

8. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

9. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. Стор. 536.

10. Близнюк С.В. Адміністративно-правовий механізм цифрової трансформації публічного адміністрування: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Кропивницький: Центральноукраїнський державний університет іммені Володимира Винниченка. 2025. 205 с.

11. Бобровник С.В. Теоретико-правові дослідження у Київському університеті права: стан і перспективи розвитку. Часопис Київського університету права. 2005. №4., с.9-15.

12. Бойко І. В. Адміністративна процедура : конспект лекцій. І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловйова ; за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

13. Братасюк В.М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис… канд. юрид. наук. : 12.00.12. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2005. 194 с.

14. Братель С.Г. Поняття та ознаки адміністративних процедур. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 1. Том 2., с.66-69.

15. Буник М.З. Парламент. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Парламент.

16. Ведєрніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 333 с

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. 1440 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. С. 1408–1409.

20. Величко К.Ю. Економічне лідерство США в системі сучасних міжнародних економічних відносин. Економіка та суспільство. 2023. Випуск №56.

21. Венедиктов В.С. Кодифікація трудового законодавства України: стан та перспективи; м. Хортиця, 25–28 червня 2004 р. за заг ред. проф. В.С. Венедиктова. Х. : Нац.унів.внутр.справ, 2004.

22. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. Політологія: підручник. Харків, ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180с.

23. Гайко Г. І., Білецький В. С. Світова історія нафтогазовидобування (стислий нарис) / Г. І. Гайко, В. С. Білецький. Львів : «Новий Світ-2000», 2025. 218 с.

24. Галіцина Н.В. Адміністративна процедура як ін- ститут адміністративного процесу. Форум права. 2010. № 4. С. 163–177.

25. Галузева угода між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України, Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України» та Профспілкою працівників нафтової і газової промисловості України на 2012-2014 роки: угода від 19.01.2012. Офіційний веб-портал Міністерства енергетики України. URL: https://mev.gov.ua/sites/default/files/field/file/Галузева%20угода%202012-2014.pdf.

26. Ганжуров Ю.С. Парламент України в політичній комунікації: політологічний аналіз: автореф… д.п.н. : 23.00.02. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса. 2007. 32 с.

27. Ганжуров Ю. Український парламент: етимологія поняття в політичній комунікації. Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2006. Вип. 30(2). С. 58-72

28. Голян В. А., Коробка Р. В., Бардась В. М. Інвестиційне забезпечення видобутку вуглеводневої сировини в США: основні тренди,

енергетичні альтернативи та екологічні детермінанти. Бізнесінформ. 2024. №1., с.70-80.

29. Дембіцька С.Л. Правові засади діяльності з надання адміністративних послуг населенню України органами місцевого самоврядування: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2010. 214 с.

30. Державна екологічна політика. Офіційний веб-портал Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka/.

31. Державна освітня політика: сутність поняття, системність, історико-політичні аспекти: стаття від 08.12.2011. «Віче». №20(305). 2011. Офіційний веб-сайт Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/73364.html.

32. Державне управління : підручник : у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с

33. Деякі питання здійснення моніторингу ринку нафти, нафтопродуктів та скрапленого газу в Україні: постанова, порядок від 17.12.2024 №1443. Офіційний вісник України. 2025. №5. Ст.361.

34. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства: постанова, положення від 21.07.2025 №903. Офіційний вісник України. 2025. №66. Ст.4566.

35. Дзюбик С.Д. Основи економічної теорії : навч. посіб. С.Д. Дзюбик, О.С. Ривак ; 2-ге вид. перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 491 с.

36. Довгань В.М. Правовий статус європейського парламенту в системі органів Європейського Союзу: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.11. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2006. 197 с.

37. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: договір, міжнародний документ від 17.12.1994. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_056.

38. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства: договір, міжнародний документ від 25.10.2005. Офіційний вісник України. 2011. №32. Ст.1368.

39. Економічний словник-довідник. За ред. С. В. Мочерного. Київ: Феміна, 1995. 368 с.

40. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис… автореф… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2005. 22 с.

41. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 356 с.

42. Заїка С.О. Строки у кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.09. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2006. 284 с.

43. Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії: хартія, міжнародний документ від 17.12.1991. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. №1. Ст.303.

44. Залялова І.М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.08. Донецьк: Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ. 2006. 183 с.

45. Захарчук О.В., Виневецька О.В. Ринок нафти та нафтопродуктів в Україні. Економіка АПК. 2020. №10., с.29-37.

46. Зубкова Л., Григорчук О., Кулік Л. Особливості державної політики у сфері внутрішніх справ. Наука і правоохорона. 2025. Вип. 3(69)., с.81-87.

47. Івасюк І.Г. Загальна характеристика державної політики у сфері національної безпеки України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. №1., с.169-174.

48. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків: ФОЛІО, 2002. 543 с.

49. Казанчан А.А. Правозастосувальна діяльність органів місцевого самоврядування в Україні: питання теорії та практики: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Одеса : Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова. 2005. 204 с.

50. Картузова І. О. Адміністративне–процедурне право : навч.-метод. посіб. І. О. Картузова, А. Ю. Осадчий. О. : Юрид. л-ра, 2008. 288 с.

51. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2008. 477 с.

52. Кириленко В. В. Економіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : Економічна думка, 2002. 193 с.

53. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: протокол, міжнародний документ від 11.12.1997. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_801.

54. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави: дис… д.ю.н. : 12.00.07. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2023. 400 с.

55. Коваленко Є.О. Державна політика розвитку промисловості України в умовах європейської інтеграції: дис… канд. держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя: Класичний приватний університет. 2010. 224 с.

56. Ковальова Т.В. Великий тлумачний словник української мови. Х.: Фоліо, 2005. 788 с.

57. Кодекс адміністративного судочинства України: кодекс від 06.07.2005 №2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. №35. Ст.446.

58. Колексник К.О. Парламентська процедура в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.02. Харків: Національний університет внутрішніх справ. 2003. 213 с.

59. Колодій А. М. Правознавство: Підручник. А.І. Берлач, С.С. Бичкова, Д.О Карпенко, А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, В.І. Осадчий. К.: Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2008. 792 с.

60. Конституция Республики Казахстан: закон 30.08.1995. Официальный сайт президента Республики Казахстан. URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution.

61. Конституційне право : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін. ; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

62. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.15. ст.2598.

63. Косік А. Ф., Гронтковська Г. Е. Мікроекономіка: навч. посіб. Київ : Цент учбової літератури, 2008. 438 с.

64. Кресіна І.О. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні: монографія. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: 2006. 304 с.

65. Крестовська Н. М. Теорія держави і права : Елементарний курс. Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. Х. : ТОВ "Одіссей", 2008. 432 с.

66. Криворучко І. Сутність та особливості адміністративної процедури в публічному управлінні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2023. №2(18)., с.64-70.

67. Кримінальний кодекс України: кодекс, закон від 05.04.2001 №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25. Ст.131.

68. Кудряченко А.І., Солошенко В.В. Азербайджанська республіка: засади успішних трансформаційних перетворень. Проблеми всесвітньої історії. 2021. №4(16)., с.155-174.

69. Кузьо Н.Є., Косар Н.С. Тренди ринку світлих нафтопродуктів України та перспективи енергетичної безпеки у цій сфері. Economics and Law. 2023. №2., с.60-70.

70. Курінний Є.В. Предмет і об’єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : автореф. … дис. докт. юрид. наук : спец. 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2004. 38 с.

71. Куркова К.А. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технологічного розвитку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. № 48. С. 37-40.

72. Левченко О. В. Адміністративна процедура як правова форма надання адміністративних послуг: поняття, ознаки та співвідношення із суміжними правовими поняттями. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. Випуск 2(8). С. 106-111.

73. Лига А.І. Правові засади державної політики у сфері захисту прав споживачів. Juridical scientific and electronic journal. 2023. No 8. С. 191–196.

74. Ліцензія на зберігання пального: інформація про послугу. Портал «Дія». URL: https://guide.diia.gov.ua/view/vydacha-litsenzii-na-pravo-rozdribnoi-torhivli-palnym-56cc2cf2-05a7-4abe-9e25-a30135ca1f1d

75. Ліцензія на роздрібну торгівлю пальним: інформація про послугу. Портал «Дія». URL: https://guide.diia.gov.ua/view/vydacha-litsenzii-na-pravo-rozdribnoi-torhivli-palnym-56cc2cf2-05a7-4abe-9e25-a30135ca1f1d.

76. Ліцензія на транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом: інформація про послугу. Портал «Дія». URL:

https://guide.diia.gov.ua/view/vydacha-litsenzii-na-pravo-provadzhennia-hospodarskoi-diialnosti-z-transportuvannia-nafty-naftoproduktiv-mahistralnym-truboprovo-60066992-30f7-4836-8216-2431fa9827bd.

77. Логоша Р.В. Особливості формування і розвитку ринку в різних суспільних формаціях. Економіка і суспільство. 2016. Випуск №3., с.7-12.

78. Лозинський Ю.Р. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів по протипожежній профілактиці на залізничному транспорті: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2010. 236 с.

79. Лук'янець Д.М. Аксіоматичні теорії та універсуми науки адміністративного права. Адміністративне право і процес. 2014. №3(9)., с.37-44.

80. Лютіков П.С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Запоріжжя: Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет». 2009. 212 с.

81. Максіменцева Н. Адміністративно-правові засади функціонування системи державного управління у сфері користування і охорони надр у Канаді. Досвід для України. Підприємництво, господарство і право. 2018. №2., с.96-101.

82. Марченко І.С., Шаповал В.С. Напрями подолання структурної економічної кризи в країнах нафто-експортерів в умовах нестабільності світових цін на нафту (на прикладів Боліварської Республіки Венесуела). Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2019. Вип.9., с.57-66.

83. Марчук В. М. Нариси з теорії права: Навч. Посіб. / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. К.: Істина, 2004. 304 с.

84. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. 1-е видання. Київ: «Українська радянська енциклопедія», 1974. 865 с.

85. Менеджмент організацій: навч. посіб. Л.Г. Шморгун. К. : Знання, 2010. 452 с.

86. Митяй О.В., Світовий О.М. Дослідження понять «державне управління» і «публічне адміністрування». Державне управління. 2018. №1(61)., с.124-128.

87. Міжнародна поліцейська енциклопедія. У 10 томах. Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К. : Ін Юре, 2003. 1232 с.

88. Міжнародне енергетичне агентство (МЕА). Офіційний веб-портал МЕА. URL: https://www.iea.org/about.

89. Мохова Ю.Л. Співвідношення централізації та децентралізації в структурній організації державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. №4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1064.

90. Навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей (доповнено) Ред.Струкевич О.К., Конотопенко О.П., Лапшин С.А. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016 р. 403 с.

91. Наука управляти: з історії менеджменту: Хрестоматія : навч. посіб. для студ. економ. вузів і фак. упоряд. та передм. І. О. Слєпова; пер. з рос. Київ : Либідь, 1993. 303 с.

92. Ніколина К.В. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип.4., с.44-46.

93. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах. 42000 слів. Т.1. К.: Аконіт, 1999. 910 с.

94. Новіков Б. В., Сініок Г. Ф., Круш П. В. Основи адміністративного менеджменту: Навч. посіб. - К. Центр навчальної літератури", 2004. 560 с.

95. О государственном регулировании производства и оборота отдельных видов нефтепродуктов: закон от 20.07.2011 №463-IV.

Официальный веб-портал законодательства Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31034349&pos=3;-106#pos=3;-106/

96. О недрах и недропользовании: кодекс от 27.12.2017 №125-VI. Официальный веб-портал законодательства Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31764592&pos=4;-106#pos=4;-106.

97. Опімах Р.Є. Нафта Казахстану та українська перспектива. Стратегічні пріоритети. 2009. №2(11)., с.23-32.

98. Організація країн-експортерів нафти. Офіційний веб-портал організації. URL: https://www.opec.org/our-mission.html.

99. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект): дис… канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2016. 225 с.

100. Петрашенко Д. В. Державна освітня політика України на сучасному етапі: цілі, складові, перспективи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2013. № 6. С. 141–144.

101. Петруня Ю. Є., Задоя А. О. Економіка: базовий курс : навчальний посібник. 6-те вид., переробл. і доп. Серія :“Бізнес. Економіка. Фінанси”. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2023. 200 с.

102. Пилипишин В.П. Поняття та основні риси державного управління. Юридична наука і практика. 2011. №2., с.10-14.

103. Плавич С.В. Теоретико-методологічні засади правотворчості: автореф… канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 19 с.

104. Плиска В.В. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. Науковий вісник Ужгородського національного університет. 2015. Випуск 35. Частина 1. Том 2., с.143-147.

105. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях). за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.

106. Поліщук О.А. Інвестиційне забезпечення відтворювальних процесів споживчого ринку регіону: дис… канд. економі. наук. : 08.00.05. Полтава: Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. 2009. 237 с.

107. Попок А.А. Формування та реалізація державної політики України щодо закордонного українства: дис… д. н. держ. упр. : 25.00.02. Київ: Національна академія державного управління при президентові України. 2010. 410 с.

108. Потоцький М.Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ: Інститут права імені князя Володимира Великого. 2009. 211 с.

109. Приходченко Л.Л. Організаційно правовий ме ханізм забезпечення ефективності державного управ ління: теоретико методологічні засади. Теорія та прак тика держ. упр. 2009. Вип. 1. С. 59—65.

110. Приходько Х.В. Представницька функція Верховної Ради – парламенту України: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.02. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. 199 с.

111. Причепий Є.М. Філософія: підруч. для студент. вищ. навч. закл. Причепий Є.М., Черній А.М., Л.А. Чекаль. К.: Академвидав, 2006. 592с.

112. Про адміністративну процедуру: закон від 17.02.2022 №2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. №15. Ст.50.

113. Про Антимонопольний комітет України: закон від 26.11.1993 №3659-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. №50. Ст.472.

114. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: закон від 18.06.2024 №3817-IX. Відомості Верховної Ради України. 2024. №42-45. Ст.259.

115. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: закон від 06.09.2005 №2806-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. №49. Ст.483.

116. Про засади державної регіональної політики: закон від 05.02.2015 №156-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №13. Ст.90.

117. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року: закон від 21.04.2011 №3268-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №44. Ст.457.

118. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом: постанова від 16.02.2017 №202. Урядовий кур'єр. 2017. №110.

119. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів: постанова від 08.12.2009 №1346. Офіційний вісник України. 2009. №97. Ст.81.

120. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова від 03.03.2021 №179. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179.

121. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: постанова від 12.12.1994 №827. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/827-94-п.

122. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України: постанова, положення від 17.06.2020 №507. Офіційний вісник України. 2020. №52. Ст.1628.

123. Про затвердження Положення про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України: наказ від 15.04.2004 №31/5. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v31-5323-04/ed20040415/find?text=%D1%E8%F1%F2%E5%EC%E0%F2%E8%E7%E0%F6%B3%FF+%E7%E0%EA%EE%ED%EE%E4%E0%E2%F1%F2%E2%E0.

124. Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки: постанова від 26.10.2011 №1107. Офіційний вісник України. 2011. №84. Ст.3077.

125. Про затвердження Порядку формування тарифів на транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними трубопроводами: постанова, порядок від 25.05.2017 №690. Урядовий кур'єр. 2017. №169.

126. Про затвердження Порядку централізованого обліку видобутку нафти, природного газу, газового конденсату, супутньої пластової води, а також закачки в пласти води та газу: наказ від 22.10.2012 №538/1109. Офіційний вісник України. 2012. №98. Ст.3979.

127. Про затвердження Правил безпеки в нафтогазодобувній промисловості: наказ від 27.04.2023 №2610. Офіційний вісник України. 2023. №59. Ст.3336.

128. Про затвердження Правил охорони магістральних трубопроводів: постанова, правила від 16.11.2002 №1747. Офіційний вісник України. 2002. №47. Ст.2135.

129. Про затвердження Правил розробки нафтових і газових родовищ: наказ від 15.03.2017 №118. Офіційний вісник України. 2017. №51. Ст.1578.

130. Про затвердження Технічного регламенту щодо вимог до автомобільних бензинів, дизельного, суднових та котельних палив: постанова від 01.08.2013 №927. Офіційний вісник України. 2014. №2. Ст.35.

131. Про захист економічної конкуренції: закон від 11.01.2001 №2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №12. Ст.64.

132. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ, концепція від 22.07.1998 №810/98. Офіційний вісник України. 1999. №21. Ст.943.

133. Про Кабінет Міністрів України: закон від 27.02.2014 №794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №13. Ст.222.

134. Про комітети Верховної Ради України: закон від 04.04.1995 №116/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №19. Ст.134.

135. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон від 02.03.2015 №222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №23. Ст.158.

136. Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів: закон від 21.11.2023 №3484-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. №134. Ст.785.

137. Про надра: закон від 27.07.1994 №132/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. №36. Ст.340.

138. Про нафту і газ: закон від 12.07.2001 №2665-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №50. Ст.262.

139. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: закон від 22.09.2016 №15440-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №51. Ст.833.

140. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379.

141. Про оцінку впливу на довкілля: закон від 23.05.2017 №2059-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. №29. Ст.315.

142. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова від 29.08.2019 №19-IX. Відомості Верховної Ради України. 2019. №35. Ст.147.

143. Про правотворчу діяльність: закон від 24.08.2023 №3354-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. №93. Ст.364.

144. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року": указ, стратегія від 11.08.2021 №347/2021. Офіційний вісник України. 2021. №65. Ст.4104.

145. Про схвалення Концепції створення в Україні мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів на період до 2020 року: розпорядження, концепція від 08.12.2009 №1498-р. Офіційний вісник України. 2009. №96. Ст.3316.

146. Про трубопровідний транспорт: закон від 15.05.1996 №192/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №29. Ст.139.

147. Про угоди про розподіл продукції: закон від 14.09.1999 №1039-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №44. Ст.391.

148. Про центральні органи виконавчої влади: закон від 17.03.2011 №3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №38. Ст.385.

149. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навчальний посібник. К.: Атіка, 1999. 152 с.

150. Радченко О.В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні: дис… д. н. держ. упр. : 25.00.02. Харків: Харківський регіональний інститут державного управління. 2010. 481 с.

151. Рахман М.С., Євтушенко В.А. Економічний аналіз та вдосконалення ринку нафти і нафтопродуктів. Економіка і суспільство. 2018. №18., с.195-202.

152. Ринок нафти у 2025 році: песимістичні перспективи: стаття від 08.01.2025. Офіційний сайт Національної асоціації Добувної Промисловості України. URL: https://neiau.com.ua/about/.

153. Роздайбіда А.В. Податкове правопорушення як підстава адміністративної відповідальності: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Ірпінь: Академія державної податкової служби України. 2003. 190 с.

154. Рябічко О. В. Державна політика регулювання підприємницької діяльності: механізми формування. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1 (39). С. 72−76.

155. Рябов С.Г. Державна влада: проблеми авторитету й легітимності: Монографія. К.: Ніс, 1996. 124 с.

156. Сенишин О. С. Державне регулювання економіки : навч. Посібник. О. С. Сенишин, М. О. Горинь, О. О. Кундицький. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.

157. Середа О.О. Правова процедура: теоретико-правові засади та практичні виміри: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.01. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2008. 195 с.

158. Ситар І.М. Онтологічні функції права: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.12. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2008. 208 с.

159. Сідоров М.В. Особливості функціонування економіки Канади на сучасному етапі її розвитку. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2016. Випуск 5., с.74-78.

160. Сідоров М.В. Україно-канадські торговельно-економічні відносини як геоекономічний вектор зовнішньоекономічної стратегії України6 дис… канд. економ. наук. : 08.00.02. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2017. 214 с.

161. Словник іншомовних слів. Уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

162. Собкарь А.О. Організаційно-правові основи утворення і функціонування спеціальних економічних зон в Україні: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ. 2002. 216 с.

163. Сорочишин М. Правове регулювання діяльності виробничих рад у Німеччині: досвід для України. Підприємництво, господарство і право. 2017. №3., с.98-101.

164. Стеценко І.Т. Основи менеджменту. К. 2004. 221 с.

165. Стеценко С. Г. Адміністративне право України Навчальний посібник. К Атіка. 2007. 624 с.

166. Стешенко В. О. Поняття адміністративних процедур реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Держава та регіони. Серія «Право». 2024. № 1. Т. 2. С. 175–179. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.29

167. Стешенко В. О. Міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Право та державне управління. 2025. № 1. С. 498–503. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.69

168. Стешенко В. О. Рівні адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 703–705. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/169

169. Стешенко В. Поняття та характеристика адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Knowledge, Education, Law, Management. 2025. № 2 (70). С. 237–241. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.2.36

170. Стешенко В. О. Напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика : матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внтур. справ, 2022. С. 40–42.

171. Стешенко В. О. Закони в системі правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 324–326.

172. Стешенко В. О. Щодо визначення змісту державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали

круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 62–64.

173. Стешенко В. О. Конституція як правова засада функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 24–26.Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. К.: МАУП, 2000. 176с.

174. Стиранка М.Б. Щодо встановлення змісту категорії «державна політика у сфері цифровізації»: правовий аспект. Право та державне управління. 2024. №4., с.615-621.

175. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів. Уклад. Н. Кусайкіна, Ю. Цибульник; За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубінинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2011. 784 с.

176. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. Держава і право : зб. наук. праць. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. Вип. № 50. С. 42–46.

177. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. Безпеки. О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

178. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Зайчук О. В. та ін. ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

179. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні . К. : Вид-во Соломії Павличко"Основи", 2002. 750 с.

180. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України: угода, міжнародний документ від 01.06.2004. Офіційний вісник України. 2008. №2. Ст.2942.

181. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови: угода, міжнародний документ від 30.04.2025. Відомості Верховної Ради України. 2025. №39. Ст.159.

182. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: угода, міжнародний документ від 27.06.2014. Офіційний вісник України. 2014. №75. Ст.2125.

183. Угода про заохочення та захист інвестицій між Україною та Фондом міжнародного розвитку ОПЕК: угода, міжнародний документі від 26.05.2017. Офіційний вісник України. 2018. №6. Ст.234.

184. Фандалюк О. В. Правозастосувальні акти-дії в механізмі здійснення функцій органами внутрішніх справ: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01 / Фандалюк Олександр Васильович. Х., 1999. 218 с.

185. Федорчук О.М. Правові основи захисту прав і законних інтересів платників податків в адміністративному порядку: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Острог: Національний університет «Острозька академія». 2003. 232 с.

186. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с.

187. Філософський словник. за ред. В.І. Шинкарука. К.: Голов. ред. УРЕ, 1973. 600 с.

188. Фролов Ю.М. Адміністративні процедури: зміст та особливості. Форму права. 2013. №3., с.692-698.

189. Халецька А.А. Формування державної політики соціального захисту населення в умовах макроекономічної нерівноваги: дис… д.н. держ. упр. : 25.00.02. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України. 2010. 430 с.

190. Харитонов О.В. Дозвільна система в Україні: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.07. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2004. 197 с.

191. Черкас М.Є. Функції правосвідомості в механізмі правового регулювання: дис…. канд. юрид. наук. : 12.00.01. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2010. 208 с.

192. Шатіло В.А. Централізація і децентралізація в механізмі державної влади: до постановки проблеми. Адміністративне право і процес. 2015. № 1(11)., с.41-47.

193. Шатун В.Т. Основи менеджменту: навч. посіб. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 376 с.

194. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. К.: Знання, 2006. 435 с.

195. Шевчук А., Пащенко В., Дика О. Пасічник А. Нафта, безпека і демократія: аналіз американо-азербайджанських відносин на сучасному етапі (2020-2024 рр.). Society and Security. 2024. №5(5)., с.50-59.

196. Шишко В.В. Культурологічні проблеми правотворчості: дис… канд. юрид. наук. : 12.00.12. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2003. 210 с.

197. Шумейло Т.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні: дис… д.ю.н. : 12.00.07. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2022. 504 с.

198. Юр’єва П.Б. Світовий ринок нафти: ключові характеристики та тенденції. Економіка і суспільство. 2018. Випуск №15., с.85-94.

199. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т.1: А-Г. 672 с.

200. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. Т.2. К.: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1999. 744 с.

201. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: “Укр. енцикл.”, 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

202. About The IEF: The Global Home of Energy Dialogue. Official website IFE. URL: https://www.ief.org/about/the-ief/

203. Canadian Petroleum Resources Act 1985. Government of Canada. URL: https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-8.5/.

204. Constitution Act of Canada 1982. Government of Canada. URL: https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/.

205. Environmental Studies Research Fund Regions Regulations (SOR/87-641). Government of Canada. URL: https://laws.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-87-641/page-1.html.

206. Frontier Lands Petroleum Royalty Regulations (SOR/92-26). Government of Canada. URL: https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/sor-92-26/index.html/

207. Hutt J. B. Regulatory Environment for Shale Gas Production. Bracewell. 03.12.2012.

208. Kotler, Ph. (1994). Marketing Management. Analysis, Planning, Implementation, and Control. Eighth edition. Prentice-Hall International, Inc. 801.

209. Zərbaycan Respublikası Energetika Nazirliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və “Azərbaycan Respublikasının Sənaye və Energetika Nazirliyi haqqında Əsasnamənin, nazirliyin strukturunun və aparatın işçilərinin say həddinin təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 15 may tarixli 404 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi haqqında. Офіційний веб-портал законодавства Азербайджанської Республіки. URL: https://e-qanun.az/framework/27517.

ДОДАТКИ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
_____ 2025 року

АКТ

19. 11. 2025 м. Київ № 533-с

Впровадження результатів дисертації Стешенка В.О. на тему: «Адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

– т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника полковника поліції Корольчука Віктора Володимировича;

– т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги Петрівни;

– завідувача кафедри адміністративного права та процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Пастуха Ігоря Дмитровича;

– завідувача кафедри адміністративно-правових дисциплін ННІПП, доктора юридичних наук, професора Стрельченко Оксани Григорівни;

– начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;

– завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Стешенка В.О. на тему: «Адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів».

Проаналізовано основні результати дослідження Стешенка В.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Стешенко В. О. Поняття адміністративних процедур реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Держава та регіони. Серія Право. 2024. № 1. Т. 2. С. 175–179. URL: www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/31.pdf

DOI https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.29

2. Стешенко В. О. Міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Право та державне управління. 2025. № 1. С. 498–503. URL:

pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2025/71.pdf.

DOI https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.69

3. Стешенко В. О. Рівні адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 703–705. URL: lsej.org.ua/2_2025/171.pdf.

DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/169

4. Стешенко В. Поняття та характеристика адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Knowledge, Education, Law, Management. 2025 № 2 (70) С. 237–241. DOI https://doi.org/10.51647/kelm.2025.2.36

5. Стешенко В. О. Напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика : матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внтур. справ, 2022. С. 40–42.

6. Стешенко В. О. Закони в системі правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав.2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 324–326.

7. Стешенко В. О. Щодо визначення змісту державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024.С. 62–64.

8. Стешенко В. О. Конституція, як правова засада функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 24–26.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Мещерякова Максима Олеговича, містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Публічне адміністрування», «Адміністративна процедура», «Адміністративний процес», підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Ольга АНТІПОВА

Ігор ПАСТУХ

Оксана СТРЕЛЬЧЕНКО

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції
Олег ТАРАСЕНКО
_____ 2025 року

АКТ

19 . 11 . 2025 м. Київ № 554-д

Впровадження результатів дисертації Стешенка В.О. на тему: «Адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів» у наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

– т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги Петрівни;

– завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження ННІПО, доктора психологічних наук, професоро Бойко-Бузиль Юлії Юріївни;

– начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;

– завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й проаналізувала наукові праці здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Стешенка В.О. на тему: «Адміністративно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів».

Проаналізовано основні результати дослідження Стешенка В.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Стешенко В. О. Поняття адміністративних процедур реалізації функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Держава та регіони. Серія Право. 2024. № 1. Т. 2. С. 175–179. URL: www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/31.pdf

DOI https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.29

2. Стешенко В. О. Міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Право та державне управління. 2025. № 1. С. 498–503. URL: pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2025/71.pdf.

DOI https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.69

3. Стешенко В. О. Рівні адміністративно-правового регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 703–705. URL: lsej.org.ua/2_2025/171.pdf.
DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/169

4. Стешенко В. Поняття та характеристика адміністративно-правового механізму функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Knowledge, Education, Law, Management. 2025 № 2 (70) С. 237–241. DOI https://doi.org/10.51647/kelm.2025.2.36

5. Стешенко В. О. Напрями регулювання функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика : матеріали круглого столу (Київ, 27 жовт. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внтур. справ, 2022. С. 40–42.

6. Стешенко В. О. Закони в системі правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав.2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 324–326.

7. Стешенко В. О. Щодо визначення змісту державного управління та регулювання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали круглого столу (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024.С. 62–64.

8. Стешенко В. О. Конституція, як правова засада функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 24–26.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку про те, що зазначені вище наукові праці Стешенка Вячеслава Олександровича, мають високий теоретичний рівень та практичну значущість і можуть бути використані під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії: **Ольга АНТІПОВА**

Юлія БОЙКО-БУЗИЛЬ

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР